

3-4 (44-45)
2020

Kwartalnik

Prawno-Kryminalistyczny

ISSN 2080-5810

Kwartalnik Prawno-Kryminalistyczny Szkoły Policji w Pile nr 3-4 (44-45) 2020

Adres redakcji:

64-920 Piła, pl. Staszica 7
tel. 47 774 2100; fax 47 774 2327
www.pila.szkolapolicji.gov.pl

Łączność z czytelnikami:

sekretariat@sppila.policja.gov.pl

Redaktor naczelny:

insp. Beata Różniak-Krzeszewska

Zastępcy redaktora naczelnego

mł. insp. Ryszard Jakubowski
insp. Agnieszka Kozłowska-Kordy

Sekretarz redakcji:

mł. insp. Leszek Koźmiński

Zespół redakcyjny:

mł. insp. Marzena Brzozowska
mł. insp. Jacek Słowski
mł. insp. Krzysztof Sawicki
nadkom. dr Michał Zielonka
nadkom. Piotr Borek

Redakcja językowa, skład i projekt okładki:

Waldemar Hałuja

Nakład:

70 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych, zastrzega sobie prawo skrótów i opracowania redakcyjnego tekstów, przyjętych do druku oraz prawo nieodpłatnego publikowania listów. Redakcja zastrzega sobie również możliwość nieodpłatnego wykorzystania publikowanych materiałów na stronie internetowej Szkoły Policji w Pile.

Kwartalnik wydawany jest przez:

Szkołę Policji w Pile

W numerze

Przemysław Wypuść, Arkadiusz Wieczorek Źródła i rozwój polskiego prawa antynarkotykowego na przestrzeni lat w ujęciu prawnokarnym	3
Tomasz Tyburcy „Krótkotrwałe użycie” jako cel przestępstwa zaboru cudzego pojazdu mechanicznego (art. 289 § 1 k.k.)	14
Alina Dowejko Ustawowe znamiona oszustwa klasycznego art. 286 k.k. w orzecznictwie	27
Karolina Hołowiecka Ustawowe znamiona przestępstwa z art. 58 ustawy o dokumentach publicznych	35
Hanna Bigielmajer Ustawowe znamiona czynu z art. 65a kodeksu wykroczeń	40
Alicja Baranowska, Marzena Brzozowska Prawne i psychologiczne aspekty eutanazji	45
Ewa Mańka Kompetencje poznawcze do zeznawania w procedurze karnej osób niepełnosprawnych intelektualnie	51
Maciej Galar Metoda klejowa, jako alternatywny sposób zabezpieczania śladów linii papilarnych	60
Paweł Leśniewski Ślady botaniczne w praktyce kryminalistycznej	65
Paweł Leśniewski Badania biegłego z zakresu entomoskopii. Zarys problematyki	70
Tomasz Ratajczak, Paweł Holeksa Zmiany dotyczące legitymowania, zatrzymania osoby i sprawdzenia prewencyjnego	79
Grzegorz Staszczuk Pełnienie służby patrolowej i jej właściwa organizacja	85
Tomasz Truty Pistolet pneumatyczny HW 40 PCA	92
Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej	99
Praca i Pasja	101
Z życia Szkoły	105

ŹRÓDŁA I ROZWÓJ POLSKIEGO PRAWA ANTYNARKOTYKOWEGO NA PRZESTRZENI LAT W UJĘCIU PRAWNO-KARNYM

asp. Przemysław Wypuść

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

asp. Arkadiusz Wieczorek

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Problematyka penalizacji budzi w społeczeństwie polskim odwieczne kontrowersje. Szczególnie w ostatnich latach narasta postawa oportunistyczna w zakresie karalności za posiadanie narkotyków. Pokolenie młodych ludzi jako przykłady liberalnego stosowania przepisów w zakresie postępowania z narkotykami wskazuje organizację prawną przyjętą w Królestwie Niderlandów czy Republice Czeskiej. Warto jednak zauważyć pewne nieścisłości w zakresie postrzegania legalizacji w tych krajach a stanem faktycznym. W Królestwie Niderlandów dopuszczalne jest posiadanie wyłącznie niewielkiej ilości tzw. miękkich narkotyków, czyli wszystkie inne czyny w zakresie zarówno posiadania większej ilości, jak i wszelkich działań handlowych, są zabronione. Do grupy narkotyków lekkich (softdrugs) zaliczono m.in. marihuanę, haszysz czy niektóre z grzybków halucynogennych.

Fot. www.infor.plprawoprawo-karneprzestepstwa-narkotykowe264211

Są to narkotyki, których zażywanie wiąże się z mniejszym ryzykiem dla zdrowia i ryzykiem uzależnienia niż w przypadku środków z drugiej grupy¹. Posiadanie i handel narkotykami twardymi, takimi jak amfetamina czy kokaina są nadal niedozwolone. Prawodawstwo w Republice Czeskiej zakłada, że posiadanie niewielkiej ilości wprawdzie nie jest przestępstwem, ale jest enumeratywnie wskazana ilość środka, które przy posiadaniu będą traktowane jak wykroczenie². Jak się okazuje, legalność narkotyków w obu państwach to mit. Zdecydowana większość krajów podchodzi do problemu uzależnienia od narkotyków znacznie mniej liberalnie. Skąd taka perspektywa prawna?

¹ <https://www.niedziela.nl/> [dostęp 01.10.2020 roku]

² <https://kancelaria-szot.pl/czy-narkotyki-w-czechach-sa-legalne/> [dostęp 01.10.2020 roku]

W pierwszej kolejności należy uświadomić sobie źródła samego stosowania narkotyków w perspektywie lokalizacyjnej. Już przed naszą erą znane były sposoby tworzenia medykamentów opartych na maku i opium. Cywilizacja Sumerów używała liści koki już 700 lat p.n.e. Historycznie znane są przykłady używania środków odurzających przez starożytnych Rzymian czy Greków³. Za motywację stosowania środków można uznać perspektywę medyczną, chęć odurzenia i relaksacji, a zwłaszcza kult religijny. W czasach bardziej nowożytnych popularyzacja narkomanii miała także związek z chęcią wzmożenia efektywności pracy nad dziełami literackimi i pobudzenia zdolności twórczych. Jeśli chodzi o lokalizację, to za kolebkę produkcji narkotyków uważa się Daleki Wschód ze szczególną rolą Chin. Nie bez znaczenia są także swoiste „zasługi” na tym polu krajów południowo-amerykańskich, krajów basenu Morza Śródziemnego i Indii. Wraz z rozwojem państw, odkrywaniem kolejnych lądów i ekspansją kolonialną środki odurzające były rozprzestrzeniane po całym świecie. Z czasem chęć odurzania stała się główną motywacją zażywania, spychając na dalszy plan motywację medyczną. Zauważono również silny związek narkotyków z autodestrukcją i faktem wzrostu uzależnienia od środków. Tak zrodziła się tendencja do traktowania narkomanii jako problemu medycznego. Nie bez znaczenia pozostaje rzecz jasna perspektywa handlu i wymiernych korzyści finansowych płynących z obrotu środkami odurzającymi, najlepiej w zakresie monopolistycznym.

Fot. <http://ssteemit.com/polish@blackanchornark>

Historia prawodawstwa dotyczącego problemu narkotyków w perspektywie międzynarodowej sięga początków XX wieku. Głównym orędownikiem międzynarodowego uregulowania problemu były Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Kluczowe było poruszenie kwestii opium, gdyż narkotyk ten zdobywał coraz większą popularność na terenie całego kontynentu północnoamerykańskiego. Nie bez znaczenia była również kwestia historyczna obrotu środkami odurzającymi pochodzenia zielnego w zamian za przywieziony z Europy alkohol. Poszczególne kraje bądź organizacje zaczęły działać na rzecz ograniczenia nadużywania narkotyków, jednak to w roku 1909 na tzw. Międzynarodowej Komisji Opiumowej w Szanghaju, trzynastie państw zdecydowało się po raz pierwszy dokonać regulacji narkotykowej w sferze międzynarodowej. Inicjatywa komisji doprowadziła do przyjęcia w 1912 roku w Hadze konwencji dotyczącej opium, od której ta wzięła nazwę tzw. **haskiej konwencji opiumowej**. Konferencja stała się pierwszym w historii aktem woli międzynarodowej państw w zakresie przeciwdziałania narkomanii. Poza wspomnianym już opium, konwencja objęła swoim zakresem także morfinę, heroinę oraz kokainę. Konwencja nie poruszała tematu konopi, ale była pionierskim dokumentem w zakresie walki z narkomanią oraz stanowiła podwaliny ukształtowania przepisów penalnych w zakresie zjawiska narkomanii oraz obrotu środkami. Konwencja jako pierwsza regulowała ograniczenie produkcji, handlu i używania opium i jego pochodnych, wprowadzenie przepisów prawa wewnętrznego odnoszących się do kontroli produkcji

³ por. Joanna Zaremba, Przeciwdziałanie i zwalczanie narkomanii w Polsce, Praca magisterska napisana pod kierunkiem naukowym dr hab. Andrzej Sakowicz Białystok, 2016 r.

i dystrybucji surowego opium, jak też do jego eksportu i importu oraz uznanie nielegalnego posiadania opium i jego pochodnych za przestępstwo. Ponadto, co istotne, określała również stosunki handlowe w zakresie tych przetworów z głównym producentem opium w tamtych czasach – Chinami. Nadmienić należy, że Polska przystąpiła do konwencji w dniu 30 grudnia 1922 roku.

W kolejnych latach w walkę z problemem narkotyków zaangażowała się Liga Narodów i pierwszym jej osiągnięciem w dziedzinie regulacji praw antynarkotykowych była **II Konwencja Opiumowa podpisana w Genewie** w dniu 19 lutego 1925 roku. To wówczas powstał pierwszy słowniczek tematyki związanej z narkomanią, a także objęto działaniem profilaktycznym zakres stosowania konopi indyjskich oraz liści koki. Był to pierwszy akt prawny, którego strony w postaci państw członkowskich zobowiązywały się do wdrażania przepisów wynikających z powyższych porozumień.

Kolejnym krokiem w międzynarodowej współpracy mającej na celu przeciwdziałanie narkomanii była konferencja, która odbyła się w Genewie w okresie od maja do lipca 1931 roku. Najistotniejszym skutkiem tego spotkania było podpisanie 13 lipca 1931 roku, Konwencji o Ograniczeniu Fabrykacji i o Uregulowaniu Podziału Środków Odurzających⁴. Akt ten był niesłychanie kontrowersyjny, gdyż wprowadzał całkowity lub częściowy zakaz handlu wobec niektórych państw, który naruszał interesy handlowe, szczególnie państw kolonialnych. W Genewie w dniu 26 czerwca 1936 roku przyjęto Konwencję o Zwalczaniu Nielegalnego Handlu Środkami Odurzającymi, która jako pierwszy akt prawny wprowadzała przepisy penalizujące nielegalny obrót środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi. Później miały miejsce kolejne konwencje uszczegółowiające walkę z narkomanią, w tym takie, których Polska do dzisiaj nie jest stroną ratyfi-

kującą. Stworzony w ten sposób międzynarodowy porządek prawny obowiązywał do roku 1961, a w międzyczasie, na mocy protokołu dodatkowego z dnia 11 grudnia 1946 roku z Lake Success (w stanie Nowy Jork, USA), cały system międzynarodowej kontroli narkotyków oraz powołane do tego w okresie międzywojennym organy, zostały włączone w system organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, co było milowym krokiem w tworzeniu porządku prawnego skierowanego na walkę z błyskawicznie rozwijającym się problem substancji psychoaktywnych. Warto zauważyć, że coraz większy nacisk był kładziony na reglamentację handlu.

Jako podwaliny, także polskiego, prawa antynarkotykowego można uznać **Jednolitą Konwencję o środkach odurzających z 1961 roku** (łączącą wszystkie dotychczasowe ustalenia, stąd w nazwie „jednolita”). Wszystkie dotychczasowe ustalenia prawne zostały spięte klamrą pod kątem merytorycznym i jednocześnie utraciły swoją moc w formie aktów prawnych, w jakiej dotychczas występowały. Najważniejszą cechą konwencji jest umieszczenie czterech wykazów, według których dokonuje się kwalifikacji środków odurzających (których łącznie wymieniono 94). Na uwagę zasługuje również fakt, że po raz pierwszy podniesiono możliwość alternatywnego stosowania środków terapeutyczno-leczniczych w miejsce represyjnych, choć konkretne zapisy pojawiły się dopiero w nowelizującym ją protokole genewskim w 1972 roku. Konwencja ta była aktualizowana wielokrotnie i została ratyfikowana przez Polskę w drodze Oświadczenia Rządowego z dnia 29 września 1966 roku w sprawie ratyfikacji przez Polskę Jednolitej konwencji o środkach odurzających z 1961 roku sporządzonej w Nowym Jorku dnia 30 marca 1961 roku⁵.

Kolejnym milowym krokiem była **Konwencja o substancjach psychotropowych z 1971 roku**, która do katalogu dotąd

⁴ za Joanna Zaremba, Przeciwdziałanie.....

⁵ za T. Lesław Chruściel, M. Preiss-Mysłowska, Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii, Komentarz, C.H. Beck, 2000

zakazanych specyfików o charakterze naturalnym włączyła wyroby syntetyczne. Spowodowane to było coraz szerszym wykorzystaniem szkodliwych środków w przemyśle farmaceutycznym. Miało to bezpośredni związek z faktem wyodrębnienia z konopi tetrahydrocannabinoli, czyli THC jako składnika kluczowego w odurzeniu. Konwencja uniemożliwiała stosowanie ich jako składnika leków. Dopiero w późniejszych badaniach wykazano korzystny wpływ cannabinoli i ich odpowiednika syntetycznego – dronabinoli na leczenie niektórych schorzeń. Przeniesienie do wykazu środków niższego rzędu w 1991 roku było krokiem milowym w kierunku uznania przez społeczność międzynarodową medycznego zastosowania substancji aktywnych występujących w konopiach. Obie konwencje generalnie mają na celu zwiększenie efektywności administracyjnej kontroli dostępności i handlu środkami odurzającymi oraz substancjami psychotropowymi. Po raz pierwszy działają także prewencyjnie, próbując zapobiec nielegalnemu używaniu środków narkotycznych i nieuprawnionego ich udostępniania⁶. Konwencja została ratyfikowana przez Polskę w drodze Oświadczenia Rządowego z dnia 26 sierpnia 1976 roku w sprawie ratyfikacji przez Polską Rzeczpospolitą Ludową Konwencji o substancjach psychotropowych, sporządzonej w Wiedniu dnia 21 lutego 1971 roku.

Naturalną konsekwencją dotychczasowych regulacji prawnych było pochylenie się nad problemem narkomanii w perspektywie ruchów handlowych. Kluczową w tym zakresie normalizacją była **Konwencja o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 roku**, wskutek której stanowisko krajów jednoznacznie określiło narkotyki jako katalizator przestępczości oraz ukierunkowało ich działania na reglamentację i ograniczenie obrotu do zakresu farmaceutycznego. Konwencja została ratyfikowana przez Polskę w drodze wy-

dania Oświadczenia Rządowego z dnia 1 września 1994 roku w sprawie ratyfikowania przez Rzeczpospolitą Polską Konwencji Narodów Zjednoczonych o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, sporządzonej w Wiedniu dnia 20 grudnia 1988 roku. Akt prawny jako pierwszy nakładał na państwa członkowskie obowiązek podjęcia takich środków, jakie okażą się niezbędne w celu ustalenia za przestępcze w świetle prawa krajowego zachowań związanych z narkotykami, wymienionymi w tym artykule. Była to zatem pierwsza regulacja wskazująca na zakaz posiadania środków. „Z zastrzeżeniem postanowień swej konstytucji i podstawowych zasad swojego systemu prawnego, każda Strona podejmie środki niezbędne do tego, aby posiadanie, nabywanie lub uprawnienie do posiadania środków odurzających lub substancji psychotropowych dla osobistego użytku, niezgodne z postanowieniami Konwencji z 1961 roku, Konwencji z 1961 r. z późniejszymi zmianami lub Konwencji z 1971 roku, zostały uznane zgodnie z jej ustawodawstwem, jeżeli zostały dokonane umyślnie, za przestępstwa podlegające karze”⁷. Przepisy tego aktu prawnego są właśnie protoplastą penalizacji w krajach, które ratyfikowały jego treść i od tego momentu biegnie historia karalności czynów związanych ze zjawiskiem narkomanii.

Równoległe z aktami międzynarodowymi pod auspicjami ONZ w zakresie ogólnościowym ewaluowało zarówno europejskie, jak i polskie prawo w zakresie przeciwdziałania narkomanii. Rada Europy po raz pierwszy w 1971 roku podjęła się rozmów na temat wspólnego przeciwdziałania zjawisku narkomanii oraz przemytu narkotyków. W 1980 roku doszło do powstania Międzyrządowej Grupy do spraw Współpracy na rzecz Zwalczania Nadużywania Narkotyków i Nielegalnego Handlu Narkotykami, zwanej Grupą Pompidou. Nazwę swą grupa zawdzięcza ówczesnemu

⁶ za Piotr Bołtryk, Kryminologiczne...

⁷ art. 3 Konwencji o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 roku

prezydentowi Francji Georgosowi Pompidou. Dotąd grupę tworzą 34 państwa członkowskie. Jej zadania są skupione głównie na zakresie pracy profilaktycznej, monitorowania problemu i rozszerzania działań poza kraje członkowskie.⁸ Wymiar sądowniczy jest tylko jednym z zakresów działania. Nie sposób w tym miejscu nie zauważyć roli Polski, która jest krajem wiodącym w pracach grupy, a latach 2006 - 2009 jej przewodniczyła. Wspólnota Europejska zresztą wielokrotnie wskazywała w swoim porządku prawnym kierunki ewaluacji prawa państw członkowskich w zakresie walki z narkomanią. Przytaczanie wszystkich aktów prawnych byłoby wręcz niecelowe w kontekście zakresu tego opracowania, którego tematem przewodnim jest nie profilaktyka, a penalizacja. Należy zwrócić uwagę na Rozporządzenie nr 302/93 Unii Europejskiej w stworzeniu Europolu, który umożliwiał wymianę informacji na temat terroryzmu, bezprawnej sprzedaży narkotyków i innych przestępstw o charakterze międzynarodowym. Stanowiska łączące działania zarówno profilaktyczne, terapeutyczne, ale i penalizujące wyrażane są choćby w Strategii antynarkotykowej na lata 2013 - 2020, gdzie to właśnie Unia Europejska zobowiązuje się do zwalczania przestępczości narkotykowej, transgranicznej oraz prowadzonej na dużą skalę za pomocą współpracy organów ścigania, sądownictwa, konfiskaty mienia pochodzącego z działalności przestępczej, dochodzeń i zarządzania granicami. I choć nie jest to zapis obligujący do tworzenia przepisów karnych, to jednoznacznie wskazuje kierunek działań. Niewątpliwie przepisy wspólnotowe zmierzają do pewnej liberalizacji, jednakże bezsprzecznie kwalifikują narkomanię, a zwłaszcza zażywanie niemedyczne zmierzające do uzależnienia, jako katalizator przestępczości. Nie da się nie zauważyć, że ostateczny kształt działań pozostawia się jednak samemu państwu członkowskiemu. Niezwykle istotna jest Decyzja Ramowa Rady 2004/757/WSiSW z dnia 25 paź-

dziernika 2004 roku ustanawiająca minimalne przepisy określające znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu narkotykami ustanawiająca minimalne przepisy regulujące znamiona przestępstw i kar w dziedzinie nielegalnego handlu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi. Akt wymienia wszystkie czyny, uznawane za przestępstwa związane z handlem narkotykami i środkami półsyntetycznymi oraz zobowiązuje państwa do podejmowania właściwych środków zapewniających karalność owych czynności, jeżeli zostały popełnione umyślnie i bez odpowiedniego upoważnienia. Decyzja określa w art. 2, że zgodnie z unijnymi normami każde państwo członkowskie podejmuje niezbędne środki w celu zapewnienia karalności posiadania lub nabywania narkotyków dla prowadzenia działań polegających na produkcji, wytwarzaniu, sporządzaniu wyciągów, przygotowaniu, oferowaniu, proponowaniu sprzedaży, rozprowadzaniu, sprzedaży, dostarczaniu na wszelkiego rodzaju warunkach, pośrednictwie, wysyłce, przesyłaniu w tranzycie, przewożeniu, przywozie lub wywozie narkotyków – zawsze, gdy czyny te są popełnione umyślnie i bez upoważnienia. Decyzja wprawdzie nie wprowadza nakazu penalizacji posiadania na własny użytek, jednak nie stanowi przeszkody do stanowienia takiego prawa wewnętrznego. Nie sposób nie zauważyć w tym zakresie uregulowań zawartych w art. 62 a Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii (tj. Dz.U. 2020 poz. 2050) umożliwiającej umorzenie postępowania w takiej sytuacji. Kolejne lata to wiele uregulowań wydanych w drodze rozporządzeń, które Polska jako kraj członkowski przyjmowała jako część własnego prawa lub dostosowywała prawo wewnątrzkrajowe. Ostatnim najgłośniejszym działaniem w zakresie dostosowania polskiego prawa do polityki dotyczącej prekursorów narkotyków było Rozporządzenie Wykonawcze Komisji (UE) 2015/1013 z dnia 25 czerwca 2015 roku ustanawiające przepisy dotyczące rozporządzenia (WE) nr 273/2004 Parlamentu

⁸ www.kbpn.gov.pl [dostęp 05.10.2020 roku]

Europejskiego i Rady w sprawie prekursorów narkotykowych i rozporządzenia Rady (WE) nr 111/2005 określającego zasady nadzorowania handlu prekursorami narkotyków pomiędzy Unią a państwami trzecimi oraz Decyzji Ramowej Rady 2005/387/WSiSW z dnia 10 maja 2005 roku w sprawie wymiany informacji, oceny ryzyka i kontroli nowych substancji psychoaktywnych (Dziennik Ustaw Unii Europejskiej z dnia 20 maja 2005 roku, L127/32), co stanowiło zakres stosowania przytoczonych w samym tytule pozycji i doprowadziło do nowelizacji Ustawy o Przeciwdziałaniu Narkomanii w takim zakresie, że stworzono nowe przestępstwo kodyfikowane w art. 62 b Ustawy z dnia 29 lipca 2005 roku o przeciwdziałaniu narkomanii.

Fot. <https://realnefakty.pl>

Polska, oprócz aktywnego uczestnictwa w tworzeniu uregulowań międzynarodowych, wypracowywania stanowisk i współtworzenia organizacji, pracowała nad obrazem wewnętrznego stanu prawnego w zakresie penalizacji narkotyków oraz form działań profilaktycznych i terapeutycznych.

Jako pierwsza polska odpowiedź na opisywane już uregulowania międzynarodowe w 1923 roku pojawiła się tzw. ustawa antynarkotykowa.⁹ Już art. 1 określał, iż zabroniono wytwarzania, przeróbki, przywozu i wywozu, przechowywania, handlu oraz wszelkiego w ogóle obrotu

różnego rodzaju opium, haszyszu, morfiny, kokainy, heroiny, wszelkich ich soli i przetworów. Doszukując się analogii do aktualnego stanu prawnego już wówczas wprowadzono możliwość rozszerzenia katalogu środków zabronionych i wprowadzania ich w drodze rozporządzenia. Już wówczas wykroczone poza zapisy Konwencji opiumowej i w art. 9 ustawy stanowiono, że nieprawne posiadanie środków wymienionych w art. 1 ustawy pociąga zawsze za sobą ich konfiskatę. Kolejnymi aktami prawnymi dotyczącymi kontroli środków odurzających były rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 22 lutego 1928 roku o uznaniu eteru etylowego i jego mieszanin za szczególnie niebezpieczne dla zdrowia oraz rozporządzenie z dnia 20 lutego 1929 dotyczące detalicznej sprzedaży substancji i przetworów odurzających. Pierwsze z nich regulowało szczegółowo warunki wytwarzania i handlu środkami narkotycznymi, dokładnie precyzując możliwość działania nawet państwowych jednostek badawczych, a wydanie drugiego rozporządzenia miało pozwolić na wydajniejszą kontrolę recept lekarskich i weterynaryjnych¹⁰.

W marcu 1930 roku ukazało się rozporządzenie uwzględniające zastosowanie do czynów, których przedmiotem były ziele konopi oraz olej haszyszowy, które nie były objęte tym zakresem po pierwszych aktach prawnych¹¹. Już w kodeksie karnym z roku 1932 można znaleźć art. 244, które penalizuje niezgodne z prawem rozpowszechnienie środków odurzających. Zakres tych działań oraz konkretne środki, którymi zabroniono handlować był rzecz jasna modyfikowany w latach później-

⁹ Ustawa z dnia 22 czerwca 1923 r. o przedmiocie substancji i przetworów odurzających, Dz. U. nr 72 poz.55,

¹⁰ Por. Piotr Bołtryk, Kryminologiczne i prawne aspekty...

¹¹ Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Przemysłu i Handlu z dnia 15 marca 1930 r. o uznaniu niektórych substancji i przetworów odurzających za wywołujące szkodliwe skutki dla zdrowia. (Dz.U. 1930 nr 36 poz. 304)

szych.¹² Ewaluacja to była obrazowana rozporządzeniami i ustawami. Kolejnym aktem prawnym, który bardziej kompleksowo regulował kwestie postępowania w przypadkach nielegalnego obrotu środkami odurzającymi była ustawa z 8 stycznia 1951 roku o środkach farmaceutycznych i odurzających oraz artykułach sanitarnych. Karze do 5 lat pozbawienia wolności i grzywny podlegał ten, kto bez zezwolenia lub niezgodnie z jego warunkami wyrabiał, przerabiał, przywoził z zagranicy, wywoził za granicę, przewoził, przechowywał lub wprowadzał do obrotu środki odurzające (art. 29)¹³. Przepis ten był podwaliną do dzisiejszego funkcjonowania art. 55 Ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii w zakresie wprowadzenia środków do obrotu. Również kodeks karny z 1951 roku przewidywał karę za taką działalność. Coraz większą uwagę zaczęto przywiązywać nie tyle do samego penalizowania przestępstw narkotykowych, co do samego zjawiska narkomanii jako zjawiska społecznego oraz do form legalnego obrotu i wytwarzania środków przez podmioty farmaceutyczne. Przytoczone akty prawne to rzecz jasna tylko wybrane pozycje, które mają kluczowe znaczenie dla problematyki tematu. Składną wiążącą dla nich była geneza pochodzenia z opisywanych już ratyfikowanych aktów międzynarodowych. Swego rodzaju rewolucję w perspektywie rozsianych po różnych aktach prawnych przepisów karnych przyniósł rok 1985. Wówczas to powstała ustawa z dnia 31 stycznia 1985 roku o zapobieganiu narkomanii¹⁴. Akt prawny kumulował w swojej treści wszystkie rozsiane przepisy karne. Zawierał 38 artykułów, z których zakres 26 - 32 przewidywał odpowiedzialność karną. Powzięto decyzję o spenalizowaniu między innymi takich zachowań, jak uprawa maku i konopi (art. 26), wytwarzanie środków odurzających i substancji psychotropowych (art.

27), czynności powiązane z przedmiotami służącymi do wytwarzania i obrotu środkami (art. 28), przemysł narkotyków (art. 29) i obrotu nimi (art. 30). W zakresie tych czynów wyodrębniono typy kwalifikowane i uprzywilejowane. Ponadto zakazano odpłatnego i nieodpłatnego udzielania innym osobom (art. 31-32). Ustawa zakładała również przepadek przedmiotów i możliwość podjęcia terapii, za którą szła możliwość uniknięcia kary. Ustawa była kilkakrotnie modyfikowana. Nietrudno zauważyć braku karalności za posiadanie narkotyków, ale już same czynności zmierzające do wejścia w posiadanie te przepisy penalizowały. Również zapisy ustawy nie odzwierciedlały rozwoju stosunków międzynarodowych powstałych w latach 80. w Polsce ani przypadku zysków uzyskanych na drodze przestępczej. Były to deficyty, które musiała wziąć pod uwagę ustawa nowelizująca. Zmiany te przyniosło Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 22 stycznia 2003 roku w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii¹⁵. Największy wpływ na wydanie tego aktu miała również ratyfikacja przez Polskę opisywanej powyżej Konwencji o zwalczaniu nielegalnego obrotu środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi z 1988 roku. Przyniosło to konieczność dostosowania polskiego prawodawstwa. W ustawie spenalizowane zostały następujące czyny: wbrew przepisom ustawy wytwarzanie, przetwarzanie albo przerabianie środków odurzających lub substancji psychotropowych albo przetwarzanie mleczka makowego lub słomy makowej (art. 40 ust. 1), wyrabianie, posiadanie, przechowywanie, zbywanie lub nabywanie przyrządów służących lub przeznaczonych do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania lub przerobu środków odurzających (art. 41 ust. 1.), przystosowywanie do niedozwolonego wytwarzania, przetwarzania lub przerobu środków naczyń lub przyrządów (art. 41) i wejście w porozumienie z inną osobą

¹² Katarzyna Laskowska, *Nielegalny handel narkotykami w Polsce*, Wyd. Temida 2, Białystok 1999, s. 96

¹³ Katarzyna Laskowska, *Nielegalny...*, s.96

¹⁴ Dz.U. 1985 nr 4 poz. 15

¹⁵ Dz.U. 1997 nr 75 poz. 468

w celu popełnienia przestępstwa, wbrew przepisom ustawy przywóz z zagranicy, wywóz za granicę lub przewóz w tranzycie środków odurzających (art. 42), wbrew ustawie wprowadzanie do obrotu środków odurzających, substancji psychotropowych, mlecza makowego lub słomy makowej albo uczestnictwa w takim obrocie (art. 43), wbrew przepisom ustawy udzielanie innej osobie środka odurzającego lub substancji psychotropowej albo nakłanianie do użycia środka (art. 45).

<https://www.rmfm24.pl/fakty/swiat/news-kolumbia-przejeto-najwieksza-w-historii-kraju-ilosc-kokainy,nId,2462866>

Karalności podlegało odtąd udzielanie w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej udzielanie innej osobie środka odurzającego, ułatwianie użycia albo nakłanianie do użycia środka (art. 46) wbrew przepisom ustawy, w celu niedozwolonego wytworzenia środka odurzającego lub substancji psychotropowej wytwarzanie, przetwarzanie, przerabianie, przywóz z zagranicy, wywóz za granicę, przewóz w tranzycie, nabywanie, posiadanie lub przechowywanie prekursorów (art. 47), wbrew przepisom ustawy, posiadanie środków odurzających lub substancji psychotropowych (art. 48), wbrew przepisom ustawy, uprawa maku niskomorfinowego lub konopi z wyjątkiem konopi włóknistych (art. 49), wbrew przepisom ustawy, zbiór mlecza makowego, opium, słomy makowej, żywicy lub ziela konopi (art. 49) zabór w celu przywłaszczenia środków odurzających lub psycho-

tropowych (art. 50), wbrew przepisom ustawy, uprawa maku niskomorfinowego lub konopi włóknistych (art. 51). Odnosząc się do nowej rzeczywistości transgranicznej, zdecydowano się na spenalizować wytwarzanie, przetwarzanie, przerabianie, stosowanie, przywóz z zagranicy, wywóz za granicę, przewóz w tranzycie, nabywanie, posiadanie lub przechowywanie prekursorów wbrew przepisom ustawy, (art. 52), wbrew przepisom ustawy, niedopełnienie obowiązku prowadzenia ewidencji wytwarzania, przetwarzania, przerobu środków odurzających i substancji psychotropowych lub prekursorów i obrotu nimi lub w inny sposób naruszanie przepisów określających zasady stosowania środków, substancji lub prekursorów i obrotu nimi (art. 53)¹⁶. Wybrane przepisy zaopatrzone były oczywiście w typy kwalifikowane oraz uprzywilejowane. Kluczową zmianą było rzecz jasna wprowadzenie penalizacji samego posiadania środków odurzających i substancji psychotropowych. Na uwagę zasługuje jednak art. 48, który zakładał klauzulę bezkarności w wypadku posiadania na własny użytek środków odurzających lub substancji psychotropowych w ilości nieznacznej (art. 48 ust. 4.) Istotną nowinką, która nie była uwzględniona w ustawie z 1985 roku było pojawienie się w katalogu karnym pojęcia prekursorów. Nie mniejszą rewolucją było wprowadzenie do ustawy wykroczeń, gdzie w stanie prawnym z 1985 roku zakazywano uprawy maku i konopi, za co groziła kara pozbawienia wolności. W ustawie z 1997 roku przestępstwem była wyłącznie bezprawna uprawa maku z wyłączeniem niskomorfinowego oraz konopi innych niż włókniste. Mak niskomorfinowy i konopie włókniste uprawiane bez wymaganego zezwolenia niosły za sobą odpowiedzialność

¹⁶ Por. Katarzyna Laskowska, *Nielegalny...*

za wykroczenie (art. 51). Wykroczeniami stały się ponadto czynności związane z szeroko rozumianym obrotem prekursorami, poza finalną motywacją wytwarzania, gdyż ich przemieszczanie w celu wytwarzania narkotyków było przestępstwem (art. 52) oraz niewłaściwa ewidencja środków (art. 53). Ustawa z 1997 roku oprócz zawartego słowniczka pojęć, była opatrzona wykazami środków i substancji zakazanych i użytych w treści ustawy. Stanowiło to nie lada wyzwanie, z uwagi na procedurę legislacyjną w przypadku wprowadzenia do wykazu nowych substancji. Nowelizować trzeba było całą ustawę.

Narastająca tendencja zażywania i nadużywania narkotyków niosła za sobą potrzebę kolejnych uregulowań prawnych, ze szczególnym uwzględnieniem szeroko rozumianej opieki nad osobami dotkniętymi zjawiskiem narkomanii, także poprzez redukcję tych szkód w drodze druzgocących sankcji. Fundamentalnym powodem, dla którego należało znowelizować ustawę, była również nowa sytuacja geopolityczna Polski, zwiększony przepływ ludność, znacznie większa dostępność krajów zachodnich, a co za tym idzie konieczność pochylenia się nad przestępstwami narkotykowymi w zakresie transgranicznym.

fot.

<https://www.gazetaprawna.plartykuly1048856,po-nowe-narkotyki-siegamy-najczesciej-w-unii.html>

W ten sposób doszło do wprowadzenia do porządku prawnego **Ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii**¹⁷, która funkcjonuje. Ustawa określa zasady i tryb postępowania w zakresie przeciwdziałania narkomanii oraz zadania i uprawnienia organów administracji rządowej i jednostek samorządu terytorialnego oraz innych podmiotów w zakresie przeciwdziałania naruszeniom prawa dotyczącego obrotu, wytwarzania, przetwarzania, przerobu i posiadania substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii, a także wskazuje zakres kar za nieprzestrzeganie przepisów niniejszej ustawy. Ustawa określa jednoznacznie terminologię, wskazując na definicje związane z charakterystyką poszczególnych środków, substancji oraz innych składników narkotyków, jak również określa definicję określającą wszelkie formy nielegalnego transportu, obrotu oraz modyfikowania narkotyków. Ponadto reguluje realizację obowiązków wynikających z przyjęcia prawa europejskiego w zakresie postępowania z prekursorami oraz określa kształtowania polityki społecznej w zakresie przeciwdziałania narkomani. Ustawa do chwili obecnej była wielokrotnie nowelizowana. Na wstępie należy zwrócić uwagę na modyfikowany słowniczek, który określił, iż za konopie należy brać nie tylko kwiatostan, ale i pozostałe elementy nadziemne. Zdefiniowano w sposób rozbudowany pojęcia środka odurzającego oraz substancji psychotropowych, co nie powodowało konieczności używania w części szczególnej ani orzecznictwie pojęć takich jak marihuana czy ziele konopii, gdyż zdefiniowano je bardziej ogólnie jako spełniające warunki definicyjne środka odurzającego.

¹⁷ Dz. U. 2005 Nr 179 poz. 1485

Przy ustawie, w formie załącznika w dalszym ciągu funkcjonował wykaz substancji zabronionych. Na przestrzeni lat dało się zauważyć obecność odniesień w ustawie do rozporządzeń Wspólnoty Europejskiej. W nowelizacji odstąpiono także od kontratypu posiadania na własny użytek. Wobec licznych nowelizacji na uwagę zasługuje ta z 2011 roku, kiedy to podniesiono kary za obrót i kradzież narkotyków i zobowiązano organy ścigania do gromadzenia informacji na temat sprawców, co prowadziło do ścisłej współpracy z organizacjami zajmującymi się terapią. Na przestrzeni lat w ustawie pojawiły się nowe pojęcia: nowe substancje psychoaktywne¹⁸ – czyli każde substancje lub grupy substancji pochodzenia naturalnego lub syntetycznego w formie czystej lub w formie preparatu działające na ośrodkowy układ nerwowy, inne niż substancja psychotropowa i środek odurzający, stwarzające (...) zagrożenia dla zdrowia lub zagrożenia społeczne porównywalne do zagrożeń stwarzanych przez substancję psychotropową lub środek odurzający, lub które naśladują działanie tych substancji (definicja aktualna). Dotychczas były one potocznie zwane dopalaczami. Pojawił się środek zastępczy, czyli w uproszczeniu środek o innym składzie niż objęty obostrzeniami, ale zażywany w celu wprowadzenia się w taki sam stan. W oparciu o przepisy unijne wskazano w art. 34 ustawy podmioty uprawnione do posiadania środków odurzających, substancji psychotropowych, nowych substancji psychoaktywnych lub prekursorów. Znamionym przepisem w perspektywie rozwoju rynku powyższych środków i substancji było wprowadzenie przepisu administracyjnego ustalającego

karę pieniężną za wytwarzanie lub wprowadzenie do obrotu na terytorium Polski środków zastępczych i nowych substancji psychotropowych. Rok 2018 przyniósł wyłączenie z tego katalogu nowych substancji psychoaktywnych, których posiadanie było spenalizowane nowym przepisem z art. 62b. Na chwilę obecną za wytwarzanie lub wprowadzanie do obrotu wbrew przepisom ustawy środków zastępczych inspektor sanitarny może nałożyć karę do 1 000 000 złotych. Pojawienie się w przestrzeni odpowiedzialności karnej zjawiska nowych substancji psychoaktywnych w 2018 roku pociągnęło za sobą konieczność znowelizowania większości przepisów karnych takich jak obrót, handel, wytwarzanie czy wewnątrzwspólnotowe przemieszczanie, w treści których postawiono je na równi z substancjami psychoaktywnymi i środkami odurzającymi.

Wskutek przytoczonej nowelizacji poprzez ustawę z dnia 20 lipca 2018 roku o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz ustawy o Państwowej Inspekcji Sanitarnej wykaz substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych przestał mieć formę załącznika do ustawy a zestawienie substancji zabronionych zostało sklasyfikowane w Rozporządzeniu Ministra Zdrowia z dnia 17 sierpnia 2018 roku w sprawie wykazu substancji psychotropowych, środków odurzających oraz nowych substancji psychoaktywnych, które obowiązuje obecnie. Środki te pomimo charakterystyki psychoaktywnej były wcześniej objęte zakazem jedynie w przedmiocie handlu i reglamentowane farmaceutycznie, co jednak wykluczało odpowiedzialność karną za ich posiadanie. Jediną formą walki z tymi specyfikami było dotąd korzystanie z dostępnych narzędzi określonych w kodeksie karnym w przypadku handlowego wprowa-

¹⁸ Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii oraz niektórych innych ustaw Dz.U. 2015 poz. 1490

dzenia ich do obrotu poprzez kwalifikowanie takich zachowań, jako noszących znamiona art. 165§1 pkt 2 kodeksu karnego, wskazując na odpowiedzialność za spowodowanie niebezpieczeństwa dla życia lub zdrowia wielu osób albo dla mienia w wielkich rozmiarach poprzez wyrabianie lub wprowadzanie do obrotu szkodliwych dla zdrowia substancji, środków spożywczych lub inne artykułów powszechnego użytku lub też środków farmaceutycznych nieodpowiadających obowiązującym warunkom jakości. Umieszczenie wykazów w rozporządzeniu znacznie ułatwiło wprowadzanie i aktualizowanie ich zawartości.

Abstrahując od kar aktualna ustawa zawiera nadal art. 72, dzięki któremu sprawca przestępstwa, nawet niepowiązanego z czynami o charakterze narkotycznym, jeżeli czynność sprawcza miała związek z uzależnieniem lub używaniem substancji szkodliwych, mógł liczyć na warunkowe umorzenie postępowania, jeżeli podda się leczeniu, rehabilitacji lub udziałowi w programie edukacyjno-profilaktycznym. Czyn jednak nie może być zagrożony karą większą niż 5 lat pozbawienia wolności. Przepis zatem stanowi furtkę dla osób, które posunęły się do przestępstwa motywowane uzależnieniem. Jest to wyraz stanowiska, że nie tylko odstrasżające kary, ale i druga szansa jest drogą do walki z narkotykami w Polsce, co stoi w kontrze do opinii o wyłącznie jednej metodzie walki z narkotykami. Nie należy zapominać o tym, że jest to przepis *lex specialis* w stosunku do art. 66 kodeksu karnego i ten przepis funkcjonuje także wobec sprawców przestępstw narkotykowych¹⁹. Posiadanie nieznaczej ilości na własny użytek i współpraca z organami ścigania również

stanowi okoliczność, po której można wnioskować o umorzenie postępowania. Należy zresztą pamiętać, że każda kara ma być dolegliwa, żeby nie wracać do tych samych błędów, zatem system resocjalizacji zarówno tej izolacyjnej, jak i probacyjnej jest po to, aby pomóc. W tym zakresie penalizacja przestępstw narkotykowych nie jest zjawiskiem odrębnym i wymaga przede wszystkim od całego społeczeństwa wzmożonej uwagi oraz sygnalizowania problemu. Polski system prawny jest otwarty na nowe wyzwania społeczno-zdrowotne i ludzi, którym ma służyć.

¹⁹ red. Andrzej Ważny, Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii, Komentarz, Wolters Kluwer, Warszawa 2019, s. 494

„KRÓTKOTRWAŁE UŻYCIE” JAKO CEL PRZESTĘPSTWA ZABORU CUDZEGO POJAZDU MECHANICZNEGO (ART. 289 § 1 K.K.)

Regulacje kodeksu karnego z 1932 i 1969 r.

dr Tomasz Tyburcy

Departament Legislacyjny Prawa Karnego Ministerstwa Sprawiedliwości

Pod rządami k.k. z 1932 r.¹ nie istniał przepis kryminalizujący jako przestępstwo zabór pojazdu, w szczególności mechanicznego, w celu użycia (nie przywłaszczenia), a dostrzegano większą szkodliwość społeczną takiego czynu niż wykroczeń, próbowano załatać lukę prawną wykładnią *contra legem*. Jeżeli nie zostało stwierdzone, że zabór pojazdu mechanicznego nastąpił „w celu przywłaszczenia”, to kwalifikowano taki czyn jako przestępstwo zmuszania.² Uznawano, że zastosowana „przemoc wobec rzeczy”³ powoduje zmuszenie jej posiadacza do znoszenia tego, że był

pozbawiony możliwości korzystania z niej. W doktrynie za taką błędną kwalifikacją opowiadali się Z. Sobolewski,⁴ J. Skupiński⁵ oraz H. Rajzman.⁶ W orzecznictwie uzasadniano taką interpretację tym, że samowolne użycie roweru stanowi przemoc skierowaną bezpośrednio w stosunku do rzeczy i dlatego właśnie ogranicza radykalnie swobodę właściciela w korzystaniu z niej. W związku z tym, że takie ograniczenie jest nieuchronnym następstwem zaboru, to należy przyjąć zamiar bezpośredni i kwalifikować taki czyn z art. 251 k.k. z 1932 r. (zmuszanie).⁷ Prawidłowe jest natomiast stanowisko SN wyrażone w wyroku z 18 lutego 1947 r., zgodnie z którym, „samo używanie cudzej rzeczy w sposób samowolny nie stanowi jeszcze przemocy w rozumieniu art. 251 k.k. (z 1932 r.), o ile pokrzywdzony nie odczuwa tego jako gwałtu fizycznego, oddziałującego na jego

¹ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. - Kodeks karny, Dz.U. 1932 nr 60 poz. 571.

² Art. 251 k.k. z 1932 r. kryminalizował zmuszanie przemocą lub groźbą bezprawną innej osoby do działania, zaniechania lub znoszenia.

³ Czy w ogóle można operować pojęciem „przemocy wobec rzeczy”, dokładnie wyjaśnia T. Hanausek (*Przemoc jako forma działania przestępnego*, Kraków 1966, s. 47-58). Zdaniem powołanego autora, niemieckie orzecznictwo z lat 1951-1954 stało na stanowisku, że przemoc musi oddziaływać cielesnie. Potem jednak zrezygnowano z tego ograniczenia. Tadeusz Hanausek dochodzi jednak do wniosku, że należy odstąpić od rozumienia „przemocy” jako „oddziaływania cielesnego” i wymogami teleologicznymi tłumaczyć odstąpienie od takiego znaczenia w języku powszechnym w celu pełniejszej ochrony wolności osobistej (*ibidem*, s. 58).

⁴ Z. Sobolewski, *Glosa do wyroku SN z 10.05.1960 r.*, IV K383-59, NP 1962, nr 3, s. 444 i n.

⁵ J. Skupiński, *Samowolne użycie pojazdu mechanicznego w prawie karnym*, PiP 1965, nr 1, s. 79 i n.

⁶ H. Rajzman, *Przegląd orzecznictwa SN w zakresie prawa karnego materialnego*, NP 1966, nr 1, s. 64-65.

⁷ Teza wyroku SN z dnia 26 listopada 1966 r., V KRN 897/66, PiP 1967, nr 7, s. 178; uchwała SN z dnia 30 grudnia 1965 r., RNw 44/65, OSNKW 1966, nr 3, poz. 29.

wolę”.⁸ Przeciwno kwalifikowaniu takiego zaboru z art. 251 k.k. z 1932 r. opowiedzieli się S. Frankowski⁹ oraz T. Hanausek. Trafnie podkreśla ten ostatni (relacjonując stronę podmiotową do przedmiotu ochrony), że „zarówno w przypadkach kradzieży, jak i samowolnego użycia cudzego pojazdu, sprawca kieruje swój zamiar na wejście w posiadanie mienia czy pojazdu, a nie na ograniczenie wolności” i przesądza to o kwalifikacji takiego czynu. Bez wykazania, że zamiarem sprawcy było ograniczenie swobody dysponowania przez właściciela jego pojazdem, a jedynie chwilowe użycie pojazdu, nie jest możliwe wyczerpanie znamion przestępstwa z art. 251 k.k. z 1932 r.¹⁰ Nie wystarczy więc sama świadomość sprawcy kradzieży, że pozbawia on możliwości korzystania pokrzywdzonego z określonej rzeczy i godzi się na to. Konieczne jest, aby użył on przemocy albo groźby jej użycia w celu¹¹ naruszenia wolności decyzyjnej pokrzywdzonego.

W jednym z wyroków uznano, że zamiar przywłaszczenia potwierdza pozostawienie zabranego pojazdu bez odpowiedniego zabezpieczenia.¹² SN rozumiał przez nie takie „zabezpieczenie pojazdu przez sprawcę, które, podyktowane zamiarem zwrotu pojazdu właścicielowi, uzasadnia mniemanie sprawcy, że pojazd faktycznie zostanie przez właściciela odzyskany. Będzie to zatem oddanie pojazdu pod opiekę innej osobie zobowiązującej się do przekazania go właścicielowi, pozostawienie pojazdu w miejscu strzeżonym i zawiadomienie o tym właściciela, przekazanie pojazdu do dyspozycji władzy ze wskazaniem, czyją jest własnością, itp. Brak tego

rodzaju zabezpieczenia pojazdu, pozostawienie go bez zapewnienia mu ochrony - zwłaszcza w miejscu ogólnie dostępnym, gdzie istnieje możliwość jego kradzieży lub okradzenia, a także w miejscu, w którym pojazd narażony jest na zniszczenie lub uszkodzenie - świadczy w istocie rzeczy o porzuceniu pojazdu przez sprawcę, porzuceniu zaś temu towarzyszy świadomość sprawcy, że właściciel może nie odzyskać porzuconego pojazdu, a także zgoda na takie następstwa porzucenia. Porzucenie jest ostatecznym i końcowym przejawem woli sprawcy nieskrępowanego - choćby nawet nieracjonalnego - rozporządzania pojazdem, postępowania z pojazdem w sposób odpowiadający własnym zachciankom i potrzebom chwili z wyłączeniem praw właściciela. Porzucenie pojazdu jest z reguły rozporządzeniem mieszczącym się w granicach praw przysługujących tylko i wyłącznie właścicielowi.”¹³ Zdaniem SN, jeżeli nie uda się ustalić, że zamiar przywłaszczenia istniał u sprawcy w czasie zaboru, to czyn ten należy kwalifikować jako przestępstwo przywłaszczenia.¹⁴

Z wywodami SN nie sposób się zgodzić. Zaprezentowana teza to klasyczny przykład wykładni rozszerzającej mającej na celu wypełnienie luki aksjologicznej, która istniała w prawie karnym, zanim zabór pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia, został stypizowany jako przestępstwo w art. 214 k.k. z 1969 r.¹⁵

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks karny, Dz.U. 1969 nr 13 poz. 94. Przepis art. 214 k.k. z 1969 r. wzoruje się poniekąd na prawie karnym niemieckim. Niemieckie rozporządzenie z 2 października 1932 r. stanowiło w § 1, że kto korzysta z samochodu wbrew woli osoby uprawnionej, jeżeli czyn ten nie podpada pod surowszą sankcję na podstawie innych przepisów, podlega karze więzienia do lat 3. Jak podaje Igor Andrejew (*O kradzieży samochodu*, NP 1962, nr 3, s. 365), judykatura i doktryna NRF (państwo to wcieliło do k.k. ten przedwojenny przepis) kwalifikowała jako zwykłą kradzież „wypadki, w których sprawca pozostawił auto bez ochrony, w których jest ono narażone na zamachy ze strony osób postronnych, jak również wypadki, w których

⁸ Z.O. 15/48, *Kodeks karny z orzecznictwem okresu powojennego*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1956, s. 248.

⁹ S. Frankowski, *Przestępstwa kierunkowe w teorii i praktyce*, Warszawa 1970, s. 98-101.

¹⁰ T. Hanausek, *Przemoc*..., wyd. cyt., s. 102.

¹¹ Kodeks karny z 1969 r. i 1997 r. wyeksponował *expressis verbis* celowy charakter przestępstwa zmuszania (art. 167 k.k. z 1969 r. i art. 191 k.k. stanowi o działaniu „w celu zmuszenia”). Na gruncie k.k. 1932 r. taki cel wynikał z kontekstu.

¹² Uchwała SN z dnia 30 grudnia 1965 r., wyd. cyt.

W szczególności, błędne jest uznawanie pozostawienia auta bez zabezpieczenia za przejaw realizacji uprawnień właścicielskich w postaci rozporządzenia rzeczą. Jak już wcześniej podkreśliłem, brak tutaj kierunku działania w stosunku do desygnatu przywłaszczenia, którym jest porzucenie. Sprawca zabiera rzecz w celu krótkotrwałego użycia, a nie w celu porzucenia, które jest jedynie nieuchronnym następstwem krótkotrwałego użycia. Obecnie dodatkowy argument przeciwko takiemu rozumieniu znamion kradzieży lub przywłaszczenia stanowi wykładnia systemowa z art. 289 § 1 k.k.¹⁶ Jednak na gruncie k.k. z 1969 r. również istniały wystarczające powody do odrzucenia przedstawionej przez SN koncepcji. Taką wykładnię stanowiącą naruszenie prawa materialnego w rozumieniu art. 438 pkt. 1 k.p.k.¹⁷ przedstawił SN także w postanowieniu z 5 września 1963 r., w którym czytamy, że „samowolne użycie cudzego mienia ruchomego w sposób powodujący trwałe pozbawienie właściciela możliwości korzystania z jego własności, stanowi przywłaszczenie tego mienia, chociażby celem działania sprawcy było jedynie krótkotrwałe użycie tego mienia.¹⁸ „Ocena zamiaru przywłaszczenia musi być dokonana pod kątem, czy oskarżony miał zamiar zwrócenia zabranych samochodów.”¹⁹ Za przejaw rozporządzenia rzeczą a więc przywłaszczenia można natomiast uznać jej zniszczenie.²⁰

posiadacz samochodu jest pozbawiony możliwości korzystania z niego przez dłuższy czas.”

¹⁶ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks karny, Dz.U. 1997 nr 88 poz. 553.

¹⁷ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. - Kodeks postępowania karnego, Dz.U. 1997 nr 89 poz. 555.

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 5 września 1963 r., Rw 918/63, OSNKW 1964, nr 1, poz. 4.

¹⁹ Wyrok SN z dnia 12 lutego 1963 r., III K 781/62, OSNPG 1963, nr 4, poz. 63.

²⁰ Tak trafnie SN w postanowieniu z dnia 5 września 1963 r. (*op. cit.*), w którym jednak błędnie uznał za przywłaszczenie pozostawienie środka transportu bez odpowiedniego zabezpieczenia. Przywłaszczenie może wykluczyć, zdaniem SN, jedynie „takie zachowanie się sprawcy zaboru, które wskazuje na zamiar realnego umożliwienia właścicielowi odzyskania pojazdu (na przykład przez pozostawienie go

Działanie w celu przywłaszczenia jako przesłanka negatywna przestępstwa z art. 289 § 1 k.k.

Zgodnie z art. 289 § 1 k.k., kto zabiera w celu krótkotrwałego użycia cudzy pojazd mechaniczny, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5. Rozróżnienie „krótkotrwałego użycia” od „działania w celu przywłaszczenia” nie jest łatwe w praktyce. Wykładnia przepisu art. 289 § 1 k.k. zależy od ustalenia treści pojęcia „przywłaszczenie” z art. 278 § 1 k.k. W tym sensie przywłaszczenie wydaje się negatywnym znamieniem strony podmiotowej czynu stypizowanego w art. 289 § 1 k.k. Na gruncie wykładni systemowej, dłuższe niż „krótkotrwałe użycie” rzeczy jest jej przywłaszczeniem, choć nie da się teoretycznie wykluczyć, by za przywłaszczenie zostać uznane nie mogło (np. jeżeli sprawca obiecał, że rzecz zwróci w stanie nienaruszonym i to uczynił po kilku miesiącach). W tym wypadku będzie to „krótkotrwałe użycie”. Istnieje bowiem dychoomiczny podział na „krótkotrwałe użycie” oraz „przywłaszczenie”. Natomiast strona przedmiotowa przepisu art. 289 § 1 k.k. (zabór) jest tożsama z art. 278 § 1 k.k., a jego przedmiot wykonawczy został zawężony do pojazdu mechanicznego.

Konieczną przesłanką kradzieży jest działanie w celu przywłaszczenia, a więc z zamiarem trwałego pozbawienia właściciela możliwości dysponowania tym mieniem.²¹ Nie ma zamiaru przywłaszczenia sprawca, który działa w celu „krótkotrwałego użycia” rzeczy. Podkreśla się w orzecznictwie, że czyn zabroniony stypizowany w art. 289 § 1 k.k. różni się od kradzieży celem działania sprawcy. Przepis art. 289 § 1 k.k. wymaga, aby działanie sprawcy miało na celu krótkotrwałe użycie pojazdu, a przepis art. 278 § 1 k.k., aby działał on w celu przywłaszczenia. Termin „zabór” ma w obydwu tych typach czynów zabro-

w miejscu chronionym, zawiadomienie właściciela o miejscu pozostawienia pojazdu itp.).”

²¹ Wyrok SN z dnia 6 września 1988 r., IV KR 237/88, LEX nr 22051.

nionych identyczną treść. Oznacza wyjęcie przez sprawcę mienia ruchomego z władztwa posiadacza (właściciela) i objęcie go we własne władanie. Przekazując pojazd właścicielowi warsztatu w jego władanie w celu dokonania naprawy, która bez tego przekazania nie byłaby możliwa, właściciel pojazdu sam ustanawia dwuwładztwo nad nim. „Mając więc pojazd w swoim władaniu, właściciel warsztatu używając go do celów osobistych wbrew woli właściciela, nie dokonuje zaboru, lecz jedynie używa pojazdu samowolnie w rozumieniu art. 127 k.w.”²² Przepis art. 127 § 1 k.w. penalizuje więc samowolne używanie cudzej rzeczy ruchomej nie będącej pojazdem mechanicznym, zabranej jak i niezabranej oraz wyłącznie niezabranego pojazdu mechanicznego.

Zabór cudzej rzeczy ruchomej jako znamię kradzieży stypizowanej w art. 278 § 1 k.k. (element obiektywny) może nastąpić w celu przywłaszczenia lub nie. Element subiektywny (znamię podmiotowe) jest zawarty w ustawowym typie czynu zabronionego oraz radykalnie zmienia sens zaboru na płaszczyźnie stopnia społecznej szkodliwości (bezprawia). Potwierdza to wykładnia systemowa prawa karnego i wykroczeń. Jeżeli przedmiotem czynności wykonawczej jest rzecz ruchoma (niebędąca pojazdem mechanicznym), której sprawca użył samowolnie, to spełnienie subiektywnego elementu istoty czynu (celu przywłaszczenia) przesuwają taki czyn zabroniony ze sfery wykroczeń (art. 127 § 1 k.w.) do sfery przestępstw (art. 278 § 1 k.k., gdy rzecz została zabrana i art. 284 k.k., gdy rzecz była we władaniu sprawcy).²³ Jeżeli natomiast sprawca zabrał rzecz ruchomą (niebędącą pojazdem mechanicznym), ale

jej nie użył²⁴, to spełnienie subiektywnego elementu istoty czynu (celu przywłaszczenia) powoduje, że czyn, który nie wypełniał znamion przestępstwa ani wykroczenia, wypełnia znamiona art. 278 § 1 k.k. Natomiast, gdy przedmiotem czynności wykonawczej jest pojazd mechaniczny, a kradzież lub samowolne użycie następuje bez włamania lub innych kwalifikowanych okoliczności, to ustawodawca zrównuje takie czyny pod względem ustawowego zagrożenia karnego (art. 289 § 1 k.k.).

Orzecznictwo zwraca uwagę na to, że sprawca kradzieży w czasie czynu powinien obejmować zamiarem zarówno zabór, jak i przywłaszczenie tego mienia. „Przywłaszczenie cudzej rzeczy ruchomej polega na wykraczającym poza ramy zwykłego, chwilowego jej użycia umyślnym bezprawnym wykonywaniu przez sprawcę praw właściciela w stosunku do rzeczy, na rozporządzeniu nią jak swą własnością. Nie jest przy tym konieczny warunek, by sprawca włączył rzecz na trwałe do swego majątku. Przywłaszczenie następuje przez uzewnętrznienie ze strony sprawcy słowem lub czynem jednoznacznego zamiaru rozporządzania rzeczą jak własną bez dążenia do jej zwrotu właścicielowi w pierwotnym stanie. Uzewnętrznieniem takiego zamiaru może być np. odmowa sprawcy oddania rzeczy właścicielowi, skonsumowanie, zużycie rzeczy co najmniej w stopniu widocznie zmniejszającym jej wartość, zmiana substancji, przeznaczenia rzeczy, zbycie czy wreszcie jej porzucenie.”²⁵ Należy jednak doprecyzować, że porzucenie nie musi świadczyć o zamiarze przywłaszczenia, np. porzucenie narzędzia po wykonanej pracy lub pojazdu po przejażdżce. Jeżeli sprawca w czasie czynu ma zamiar zwrócenia rzeczy, której nie chce zachować we swoim władztwie, a jedynie użyć, to nie działa on

²² Uchwała SN z dnia 25 września 1975 r., VI KZP 24/75, OSNKW 1975, nr 10 poz. 1.

²³ Art. 127 § 1 k.w. stanowi o samowolnym używaniu cudzej rzeczy ruchomej. Może to nastąpić poprzez jej zabór nie w celu przywłaszczenia, czyli tylko w celu użycia albo poprzez używanie jej wbrew cofnięciu na to zgody osoby uprawnionej (*furtum usus*).

²⁴ Art. 127 § 1 k.w. nie jest wykroczeniem kierunkowym. Dyspozycja tego przepisu nie obejmuje „zaboru w celu użycia” lecz „samowolne użycie” czyli zabór i użycie albo używanie wbrew cofnięciu na to zgody. Wykroczenie to jest więc popełnione w momencie użycia, a nie w momencie zaboru, jak w przypadku kradzieży.

²⁵ Uchwała SN z dnia 30 grudnia 1965 r., wyd. cyt..

w celu przywłaszczenia.²⁶ Wydaje się jednak, że jest kradzieżą przypadek, w którym sprawca chce zwrócić rzecz, lecz w dłuższym niż krótkotrwałym okresie.

W literaturze podnosi się, że teoretycznie cel przywłaszczenia można ujmować w dwóch odmiennych wersjach.²⁷ Pierwsza z nich akcentuje aspekt pozytywny, tj. zamiar postąpienia z rzeczą jak właściciel i korzystanie z niej w sposób wskazujący na wykonywanie praw właścicielskich. W ten sposób odróżnia się kradzież od zaboru w celu krótkotrwałego użycia. Natomiast drugie ujęcie wskazuje na aspekt negatywny, czyli trwałe pozbawienie pokrzywdzonego możliwości korzystania z rzeczy. Może ono pomagać w odróżnieniu kradzieży od zniszczenia rzeczy, czy też jej ukrycia w celu wyrządzenia krzywdy właścicielowi. W praktyce aspekt negatywny bardzo rzadko jest objęty celem. Właściwe rozumienie celu przywłaszczenia powinno opierać się na obydwu tych koncepcjach i być niejako ich wypadkową.

W literaturze niemieckiej występują dwie teorie przywłaszczenia. Pierwsza z nich to teoria wartości rzeczy (*Sachwerttheorie*). Jest istotą jest uznawanie za przywłaszczenie przeniesienia rzeczy z majątku jednego podmiotu i gospodarcze włączenie go do majątku sprawcy. Relevantne jest więc gospodarcze a nie prawne włączenie mienia do majątku sprawcy. Wystarcza, aby sprawca wcielił do swojego majątku ucieleśnioną wartość rzeczy bez trwałego pozbawienia pokrzywdzonego „substancji”. Teoria ta akcentuje przysporzenie korzyści z przywłaszczonego mienia. Nie jest konieczna wola trwałego pozbawienia pokrzywdzonego wartości rzeczy. Wystarczy pozbawienie pokrzywdzonego tylko części wartości skradzionego mienia.²⁸ Podstawowym zarzutem formułowanym w sto-

sunku do tej teorii jest ryzyko kwalifikowania jako kradzieży *furtum usus*, gdyż, jak wskazuje R. Maurach, generalnie każde osiągnięcie zysku z czasowego władania rzeczą można kwalifikować jako kradzież.²⁹ Ponadto, jak trafnie podkreśla powołany autor, teoria ta nie akcentuje zamachu na własność (władanie), lecz istoty przywłaszczenia upatruje w zamachu skierowanym przeciwko majątkowi, co może oznaczać wymóg działania w celu osiągnięcia korzyści majątkowej.³⁰ Działanie w tym celu nie stanowi natomiast znamienia kradzieży w prawie polskim oraz niemieckim.

Natomiast teoria substancji (*Substanztheorie*) pojmuje „cel przywłaszczenia” jako zachowanie polegające na trwałym zabraniu pokrzywdzonemu rzeczy jako przedmiotu materialnego (substancji) a nie jej wartości i wykonywanie w stosunku do niej uprawnień właścicielskich.³¹ Jej zwolennikiem był K. Binding. Jego zdaniem, istota przywłaszczenia to ustanowienie władztwa nad rzeczą i wykonywanie w stosunku do niej uprawnień właścicielskich. Istotna jest wola wywłaszczenia pokrzywdzonego z rzeczy i wstąpienie na jego miejsce.³² Jak podaje W. Wojciechowski, orzecznictwo niemieckie łączy elementy obu zaprezentowanych teorii wymagając, aby cel sprawcy był skierowany na przywłaszczenie „rzeczy samej lub nawet choćby tylko wartości gospodarczej w niej zawartej”.³³ Należy więc łączyć elementy obu teorii i pamiętać, że istotne jest zarówno gospodarcze, jak i faktyczne włączenie mienia do majątku sprawcy.³⁴

²⁹ R. Maurach, *Deutsches Strafrecht*, Besonderer Teil, 1964, s. 200-201

³⁰ *Ibidem*, s. 200-201.

³¹ Zob. *Ibidem*, s. 262.

³² K. Binding, *Lehrbuch des deutschen Strafrechts*, Besonderer Teil, t. I, Leipzig 1902, s. 267.

³³ J. Wojciechowski, *Pojęcie „celu przywłaszczenia”...*, wyd. cyt., s. 263.

³⁴ Szerzej na temat pojęcia „przywłaszczenie” jako znamienia kradzieży zob. T. Tyburcy, *Strona podmiotowa przestępstwa kradzieży - art. 278 § 1 k.k.* [w:] B.T. Bieńkowska, D. Szafrński (red.), *Problemy prawa polskiego i obcego w ujęciu historycznym, praktycznym i teoretycznym część trzecia*, C.H. Beck, Warszawa 2011, s. 273-288;

²⁶ L. Peiper, *Komentarz do Kodeksu karnego i Prawa o wykroczeniach*, Kraków 1936, s. 545.

²⁷ T. Oczkowski, A. Marek [w:] R. Zawłocki (red.), *System prawa karnego. Przestępstwa przeciwko mieniu i gospodarcze*, tom 9, Warszawa 2011, s. 80.

²⁸ Zob. J. Wojciechowski, *Pojęcie „celu przywłaszczenia” jako elementu kradzieży*, *Annales UMCS, Sectio G*, vol XVIII (1971), s. 261-262.

Pojęcie zaboru

Kluczowym pojęciem dla wykładni znamienia zaboru jest „władztwo”. Zabrana może być wyłącznie rzecz znajdująca się we władaniu innej osoby. Władztwo w rozumieniu prawa karnego nie jest tożsame z cywilnoprawnym pojęciem posiadania, gdyż obejmuje ono także pewne przypadki dzierżenia. Prawnokarne władztwo to faktyczny stosunek do mienia, który polega na faktycznym i bezpośrednim rozporządzaniu rzeczą, zgodnie ze swoją wolą. W niemieckiej doktrynie prawa karnego określa się je terminem *Gewahrsam*.³⁵ W literaturze wskazuje się, że przejawia się ono jako „przestrzenno-realna” możliwość oddziaływania na rzecz, która nie ma nic wspólnego z cywilnoprawną władzą rozporządzania, gdyż władztwo sprawuje także np. pożyczający wierzyciel zastawniczy, złodziej lub paser.³⁶ Wskazuje się, że władztwo nad rzeczą występuje wówczas, gdy bezpośredniemu urzeczywistnieniu woli władztwa nie przeciwstawiają się żadne przeszkody.³⁷ Chwilowe jego rozluźnienie lub nawet przemijające zniesienie, adekwatne do zwyczajów i okoliczności nie oznacza utraty władztwa, bowiem efektywne wykorzystywanie właściwości gospodarczych rzeczy wyklucza nieustanne pozostawanie ich w zasięgu ścisłej sfery swojego władztwa. Dlatego też utratę władztwa można stwierdzić dopiero wtedy, gdy z okoliczności dnia codziennego (położe-

nia, rodzaju rzeczy, upływu czasu) wynika, że władający nie może lub nie ma woli sprawować władztwa nad rzeczą.³⁸ W literaturze powszechnie przyjmuje się, że zabór ma dwa konieczne elementy. Pozytywnym jest zawładnięcie rzeczą³⁹ (objęcie w faktyczne władanie), a negatywnym unicestwienie władztwa osoby dotychczas nią władającej.⁴⁰

W kontekście omawianego przestępstwa skomplikowana wydaje się kwestia przyznania statusu „rzeczy niczyjej” pojazdowi mechanicznemu, a więc wykluczenie możliwości jego bezprawnego zaboru. Wynika to z regulacji administracyjnoprawnych związanych z wyrejestrowaniem pojazdów mechanicznych. Wydaje się, że omawiane znamię należy interpretować w kontekście prawa cywilnego. Dlatego możliwe jest uznanie porzuconego przez właściciela pojazdu mechanicznego za *res nullius* (rzecz niczyją), nawet jeżeli jest on

³⁸ W. Gutekunst, *Zagarnięcie mienia społecznego*, Warszawa 1956, s. 63 i n.

³⁹ Geneza słowa *furtum*, odnoszącego się do kradzieży w ujęciu prawa rzymskiego, wskazuje na przekształcenie wyrazu *ferre* rozumianego jako „przenosić”. Przeniesienie władztwa jest więc istotą kradzieży. W literaturze wskazuje się (R. Zawłocki [w:] R. Zawłocki (red.), *System...*, wyd. cyt., s. 35-36), że „zamach na własność był karalny, gdy sprawca naruszył prawo innej osoby do określonej rzeczy poprzez fizyczne oddziaływanie na tę rzecz. Owo połączenie aspektu faktycznego z prawnym wyraża w pełni starożytna definicja kradzieży, sformułowana przez Paulusa w II w. n.e.: *furtum est contrectatio rei fraudulosa, lucri faciendi gratia, vel ipsius rei, vel etami usus eius possessionisve* (kradzież to bezprawne zagarnięcie rzeczy dla osiągnięcia korzyści i to bądź samej rzeczy, bądź jej używania, bądź posiadania). Karalność kradzieży opiera się więc na faktycznym oddziaływaniu na rzecz (przeniesienie władztwa) oraz na naruszeniu odrębnie określonego prawa do rzeczy.”

⁴⁰ Do realizacji znamion art. 278 § 1 k.k. nie wystarcza realizacja elementu negatywnego (np. wypuszczenie ptaka z klatki). Natomiast realizacja wyłącznie elementu pozytywnego (bez negatywnego) wydaje się nie być logicznie możliwa, w świetle art. 278 § 1 k.k. Wyłącznie element pozytywny znamienia czasownikowego występuje natomiast w przestępstwie z art. 278 § 2 k.k. Ten ostatni przepis nie wymaga elementu negatywnego, którego realizacja nie jest logicznie możliwa w świetle jego znamion.

tenże, *Cel przywłaszczenia jako subiektywny element bezprawia przestępstwa kradzieży*, Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 2017, vol. 6 (1), s. 79-98.

³⁵ Szerzej na temat władztwa i posiadania w prawie karnym zob. T. Tyburcy, *Posiadanie w prawie karnym i cywilnym – czy dzierżyciel i prekarzysta może być pokrzywdzonym przestępstwem kradzieży?*, Opolskie Studia Administracyjno-Prawne 2018, nr 2, tenże, *Kradzież czy przywłaszczenie rzeczy ruchomej z majątku wspólnego (współwłasności)?*, *Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny* 2018, nr 2.

³⁶ Zob. J. Wojciechowski, *Analiza pojęcia „zaboru” jako elementu kradzieży*, *Annales UMCS, sectio G*, vol. 16 (1969), s. 286.

³⁷ *Ibidem*, s. 287.

nał zarejestrowany na właściciela. Regulacje administracyjno-prawne nie mają w tym wypadku znaczenia i jeżeli właściciel zezna, że pojazd porzucił i wynikało to również z okoliczności przedmiotowych, to wykluczone jest stwierdzenie, iż nastąpił jego zabór i kwalifikowanie takiego czynu z art. 289 § 1, 2, 3 k.k. albo 278 § 1 k.k. W wyjątkowych przypadkach taka kwalifikacja będzie również wykluczona, nawet, jeżeli właściciel zezna, że pojazdu nie porzucił. Chodzi o sytuacje, w których z okoliczności oraz doświadczenia życiowego mogło wynikać, że został porzucony. „Sprawca” może działać wtedy w błędzie co do znamienia typu czynu zabronionego, a więc zdekompletowana jest strona podmiotowa typów czynów zabronionych stylizowanych w art. 289 § 1, 2, 3 k.k. albo 278 § 1 k.k.

Znamie krótkotrwałego użycia

Zwolennicy pierwszego stanowiska opowiadają się za rozumieniem „krótkotrwałego użycia” szeroko, jako stosunkowo krótkiego okresu używania bez zamiaru przywłaszczenia.⁴¹ Ich zdaniem, kwalifikacja takiego czynu jako kradzieży jest możliwa tylko wtedy, jeżeli sprawca w czasie zaboru obejmował swoim zamiarem osiągnięcie korzyści majątkowej. Moim zdaniem, takie ujęcie nawiązuje do teorii wartości rzeczy. Natomiast aprobujący drugi pogląd⁴² stawiają dodatkowe warunki. Sprawca nie może osiągnąć z używania żadnych korzyści majątkowych, pojazd może być zużyty w minimalnym stopniu i musi on uczynić wszystko, by pokrzywdzony znalazł się ponownie w jego władaniu.⁴³ Igor Andrejew bardzo szeroko rozumiał „cel przywłaszczenia”.⁴⁴ Wedle jego koncepcji, nie musiał wyrażać się on w za-

miarze sprawcy włączenia pojazdu mechanicznego do swojego majątku. Wystarczyło, że sprawca postępował z nim jak z własnym, pozbawiając pokrzywdzonego możliwości wykonywania przysługujących mu uprawnień. Zwolennicy tego stanowiska dopuszczali kwalifikowanie zaboru pojazdu w celu użycia z art. 57 ówczesnego prawa o wykroczeniach (odpowiednik art. 127 k.w.) tylko w przypadku czynów o nieznacznym stopniu materialnego bezprawia. Taką kwalifikację warunkowano okolicznościami nijak mającymi się do treści pojęcia „przywłaszczenie” np. posiadania kwalifikacji do prowadzenia pojazdu, używania go zgodnie z prawem ruchu drogowego, czy niespowodowania żadnego uszkodzenia (nawet nieumyślnego). Moim zdaniem, takie ujęcie nawiązywało do teorii substancji i pozwalało na kwalifikowanie jako kradzieży *furtum usus*, które kryminalizuje art. 289 § 1 k.k.

Trafnie podnosi Oktawia Górniok, że jeżeli przyjmiemy, iż przez „cel przywłaszczenia” należy rozumieć zamiar włączenia mienia do własnego majątku, to termin „krótkotrwałe użycie” ma wtedy najszerszy zakres. Natomiast jeżeli założymy, że w „celu przywłaszczenia” zawiera się zamiar użytkowania bez zgody właściciela, to niemożliwe staje się rozdzielenie zakresów przepisów 278 § 1 k.k. i 289 k.k. Zdaniem powołanej autorki, przywłaszczenie oznacza wykonywanie wszystkich uprawnień właścicielskich i dlatego należy przyjąć węższe rozumienie „krótkotrwałego użycia”. Rodzaj uprawnień, z jakich skorzystał lub zamierzał skorzystać sprawca, stanowi element różnicujący. Znamiona art. 289 § 1 k.k. wypełnia tylko korzystanie z jednego z uprawnień właścicielskich – używania pojazdu mechanicznego.⁴⁵ Natomiast Kazimierz Buchała podkreśla, że pojęcie „krótkotrwałe użycie” ma charakter wartościujący. Oznacza ono zabór w celu przejażdżki lub udania się w dane miejsce z zamiarem pozostawienia tam pojazdu. Przejechana odległość jest w zasadzie nie-

⁴¹ A. Gubiński, J. Sawicki, *Dwa problemy związane z przestępczością komunikacyjną*, Palestra 1961, nr 9.

⁴² J. Bafia [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny. Komentarz*, Warszawa 1987, s. 569.

⁴³ *Ibidem*, s. 569.

⁴⁴ Zob. I. Andrejew, *O kradzieży samochodu...*, wyd. cyt., s. 362 i n.

⁴⁵ O. Górniok, *Ochrona prawno-karna własności społecznej w PRL*, Katowice 1974, s. 67-68.

stotna. Przepis art. 289 § 1 k.k. obejmuje używanie do kilku dni. Faktyczne dłuższe użytkowanie i późniejsze porzucenie pojazdu oznacza kradzież. Natomiast jeżeli użytkowanie trwało kilkanaście dni lub kilka tygodni, „a pojazd porzucono w stanie nie różniącym się istotnie od stanu z chwili zabrania, w grę może wchodzić przestępstwo kradzieży wartości użytkowej samochodu”.⁴⁶ Generalnie używanie pojazdu do poruszania się na znacznych odległościach, połączone z wywiezieniem pojazdu z miejscowości, w której dokonano zaboru, wskazywać będzie na długotrwałość, stałość jego używania, a więc wyklucza przyjęcie kwalifikacji z art. 289 § 1 k.k. Chodzi o wykorzystywanie pojazdu mechanicznego przez pewien czas, poprzez skorzystanie z uprawnienia właścicielskiego w postaci prawa do jego używania.⁴⁷ „Krótkotrwałe użycie” oznacza chwilowe, zgodne z przeznaczeniem wykorzystanie zdolności poruszania się pojazdu mechanicznego do zaspokojenia określonej potrzeby.⁴⁸ Oznacza ono taki „okres posługiwania się przedmiotem czynności wykonawczej, który na podstawie doświadczenia życiowego i obserwacji podobnych wypadków, można określić jako trwający krótki czas, nieznamionujący się trwałością dysponowania pojazdem przez sprawcę”.⁴⁹ Zabór w celu krótkotrwałego użycia charakteryzuje się brakiem woli definitywnego zerwania więzi łączącej osobę uprawnioną z pojazdem. Nastawiony jest wyłącznie na element wykorzystywania tego szczególnego przedmiotu czynności wykonawczej. „Natomiast zamiar przywłaszczenia „charakteryzuje zachowanie prowadzące do uczynienia z rzeczy ruchomej przedmiotu własności sprawcy. Mieści

się w nim zarówno wola włączenia w ten sposób rzeczy do majątku sprawcy, jak i jednoczesny zamiar definitywnego pozbawienia osoby uprawnionej jej własności. W tak rozumianym zamiarze nie mieści się jedynie tymczasowe uniemożliwienie dysponowania rzeczą przez właściciela. Skutek przywłaszczenia objęty zamiarem bezpośrednim stanowi utrata rzeczy przez osobę uprawnioną, wobec czego szkoda powstała w majątku tej osoby ma w zamierzeniu przywłaszczającego nieodwracalny charakter. Taki zamiar odróżnia się od zamiaru sprawcy, który jedynie samowolnie używa cudzej rzeczy ruchomej.”⁵⁰

Igor Andrejew trafnie wskazywał na trudności dowodowe związane z ustalaniem działania w celu przywłaszczenia pojazdu mechanicznego, gdy zamiar sprawcy nie został zrealizowany do końca.⁵¹ Chodzi o sytuację, w której sprawca został zatrzymany przez policję w trakcie próby uruchomienia silnika lub podczas jazdy po przejechaniu niewielkiej odległości. Moim zdaniem, sprawca zazwyczaj będzie kłamać, że nie miał zamiaru przywłaszczenia, w szczególności ze względu na wyższe ustawowe zagrożenie karne kradzieży z włamaniem (art. 279 § 1 k.k.) niż typu kwalifikowanego zaboru pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia (art. 289 § 2 k.k.). Analogiczna różnica w ustawowym wymiarze kary występuje pomiędzy przepisem art. 289 § 3 k.k. a 280 § 1 k.k. Natomiast w przypadku zaboru pojazdu mechanicznego z zapalonym silnikiem (np. w wyniku tego, że właściciel wyszedł sprawdzić oponę wprowadzony w błąd przez sprawcę), ustalenie działania w celu przywłaszczenia nie zmienia ustawowego zagrożenia karnego, gdyż identyczne przewidują art. 278 § 1 i art. 289 § 1 k.k. Jednakże wydaje się, że ten ostatni czyn cechuje się niższym stopniem materialnego bezprawia, mimo że nie potwierdza tego usta-

⁴⁶ K. Buchała, *Prawo karne materialne*, Warszawa 1989, s. 662.

⁴⁷ E. Kunze, *Kradzież a zabór w celu krótkotrwałego użycia cudzego pojazdu mechanicznego (problem linii granicznej)*, WPP 1999, nr 3-4, s. 59.

⁴⁸ E. Kunze, *Kwalifikowane postacie zaboru pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia*, Palestra 1999, nr 5-6, s. 32.

⁴⁹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas [w:] A. Zoll, *Kodeks karny. Komentarz, Część szczególna*, Kraków 2006, t. III, s. 336 i n.

⁵⁰ Ibidem, s. 55 i n.

⁵¹ I. Andrejew, *O kradzieży samochodu...*, wyd. cyt., s. 363. Należy wskazać, że publikację tą została wydana pod rządami k.k. z 1932 r., który nie miał odpowiednika art. 289 § 1 k.k.

wowe zagrożenie karne. Z tego powodu ustalenie działania w celu przywłaszczenia może przemawiać za wymierzeniem wyższej kary *in concreto* i dlatego też sprawca nie ujawni przed organem ścigania swojego zamiaru. Okoliczności przedmiotowe mogą być często niewystarczające do ustalenia działania w celu przywłaszczenia.

W judykaturze wskazuje się, że w przepisie art. 289 § 1 k.k. chodzi o użycie pojazdu zgodnie z jego przeznaczeniem, a więc do przejażdżki czy też do przeniesienia się z jednego miejsca na drugie. „Oskarżony przez wprowadzenie zmian w zabranym samochodzie i przedstawienie go przedstawicielom władzy jako swej własności postępował tak, jak gdyby samochód był rzeczywiście jego własnością” a więc należy przyjąć, że działał w celu przywłaszczenia.⁵² Błędne wydaje się stwierdzenie SN, wedle którego, porzucenie samochodu za granicą potwierdza to, że nie został zabrany w celu przywłaszczenia, lecz tylko w celu czasowego użycia.⁵³ „Przywłaszczenie jest to trwałe przysporzenie korzyści majątkowej sobie lub innej osobie. O takim zamiarze nie sposób mówić w wypadku oskarżonych, skoro, jak to wynika z niekwestionowanych przez strony, zgodnych z materiałem dowodowym ustaleń Sądu, obaj oskarżeni zamierzali wejść w posiadanie samochodu, aby pojeździć po kraju. Nie okres korzystania bezprawnie z cudzego samochodu, lecz cel, w jakim dokonano zaboru, decyduje o charakterze tego zaboru. Krótkotrwałość, o której mowa w art. 214 k.k. (k.k. z 1969 r.) nie oznacza krótkiego, w dosłownym tego słowa znaczeniu, czasu liczonego na godziny, lecz stanowi przeciwstawienie trwałości, jaką cechuje przywłaszczenie.”⁵⁴

Nie jest krótkotrwałym użyciem pojazdów mechanicznych wykorzystywanie ich przez dłuższy czas, w szczególności

przez miesiąc, dla wielokrotnego przemieszczania się w sumie na odległość tysięcy kilometrów, przewożenia skradzionych towarów, ze zmianą tablic rejestracyjnych, zakończone porzuceniem w miejscach trudno dostępnych, po umyślnym zniszczeniu przez zatopienie w jeziorze, bądź odebraniem ich przez policję. Użycie krótkotrwałe to wykorzystanie pojazdu dla przejażdżki, czy doraźnego przemieszczania się, korzystanie z niego przez niedługi czas, nienoszące cech dysponowania pojazdem jak rzeczą własną.⁵⁵ Stwierdzenie Sądu Apelacyjnego w Katowicach, że „posługiwanie się tym pojazdem przez dłuższy okres i to na znacznych odległościach wykracza poza pojęcie krótkotrwałości i stanowi zabór pojazdu w celu przywłaszczenia”⁵⁶ spotkało się z krytyką Andrzeja Marka. Podkreśla on, że kryterium rozróżnienia kradzieży i art. 289 § 1 k.k. jest zamiar sprawcy, którego nie można domniemywać, lecz trzeba go udowodnić.⁵⁷ Nie ma oparcia w najnowszym orzecznictwie stanowisko SN uznające za „krótkotrwałe” użycie trwające nawet kilka dni lub tygodni.⁵⁸ Aktualnie występuje węższe rozumienie tego terminu, którym może być okres kilku godzin lub dni.⁵⁹ Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Łodzi, posługiwanie się bezprawnie zabranym pojazdem mechanicznym przez kilka dni wykracza już poza pojęcie krótkotrwałości.⁶⁰ Takie założenie może podważać sensowność dychotomicznego podziału na cel przywłaszczenia i cel krótkotrwałego użycia.

Małgorzata Dąbrowska-Kardas i Piotr Kardas trafnie wskazują, że cel działania sprawcy rozgranicza zakresy obu tych przepisów. Proces jego dowodzenia opiera

⁵² Wyrok SN z dnia 13 sierpnia 1975 r., V KRN 94/75, OSNKW 1975, nr 10-11, poz. 144.

⁵³ Wyrok SN z dnia 10 lipca 1978 r., II KR 144/78, OSNKW 1979, nr 1-2, poz. 14.

⁵⁴ Wyrok SN z dnia 22 stycznia 1982 r., III KR 333/81, OSNPG 1982, nr 8, poz. 105.

⁵⁵ Wyrok SA w Krakowie z dnia 9 czerwca 1993 r., II AKr 45/93, KZS 1993, nr 9, poz. 10.

⁵⁶ Wyrok SA w Katowicach z dnia 10 kwietnia 2003 r., II Aka 38/03, KZS 2003, nr 7-8, poz. 77.

⁵⁷ A. Marek, Kodeks karny. Komentarz, Warszawa 2010, s. 558.

⁵⁸ Zob. wyrok SN z dnia 22 stycznia 1982 r., III KR 333/81, OSNPG 1982, nr 8, poz. 105.

⁵⁹ Zob. A. Marek, *Kodeks karny...*, wyd. cyt., s. 558.

⁶⁰ Wyrok SA w Łodzi z dnia 21 grudnia 2000 r., II AKa 202/00, KZS 2002, nr 2, poz. 56.

się przede wszystkim na elementach strony przedmiotowej. Okolicznościami typowo wskazującymi na realizację znamion art. 289 § 1 k.k. są „porzucenie przez sprawcę pojazdu lub podjęcie starań, aby pojazd znalazł się ponownie we władaniu osoby uprawnionej. O zamiarze przywłaszczenia z kolei przesądzać mogą m.in.: podjęcie przez sprawcę czynności zmierzających do zbycia pojazdu, zaprzeczenie praw osoby uprawnionej, przerobienie cech identyfikacyjnych pojazdu (np. przebicie numerów silnika lub nadwozia), przedsięwzięcie czynności zmierzających do zmiany wyglądu pojazdu, demontaż części pojazdu itp.”⁶¹ „Ujęcie sprawcy w trakcie pościgu w skradzionym samochodzie, w którym znajdowały się narzędzia, przy wykorzystaniu których sprawca włamał się do pojazdu, może stanowić podstawę dla uznania, że działał on z zamiarem przywłaszczenia pojazdu, nie zaś jedynie z zamiarem jego krótkotrwałego użycia.”⁶²

Należy zwrócić uwagę, że aut produkowanych w XXI nie da się uruchomić bez specjalistycznych narzędzi (modułów) ze względu na fabryczne elektroniczne systemy zabezpieczeń (immobilisery). Dlatego też, wyłączając przypadki, w których pokrzywdzony zostawił w środku kluczyki lub zostały mu one skradzione, nie powinno się w zasadzie przyjmować działania w celu krótkotrwałego użycia. Sprawca, który zostaje zatrzymany podczas jazdy skradzionym samochodem, musiał dysponować specjalistycznymi narzędziami, nawet jeżeli ich przy sobie nie posiada, co potwierdza działanie w celu przywłaszczenia.

Przestępstwo stypizowane w art. 289 § 1 k.k. zachodzi wówczas, gdy sprawca zamierza używać pojazdu przez krótki okres zgodnie z jego przeznaczeniem,

a więc do przemieszczenia się w inne miejsce. Zdaniem Sądu Apelacyjnego w Krakowie, wszelkie inne formy postąpienia z nim nie wypełniają znamion omawianego przestępstwa. Zabranie niektórych rzeczy stanowiących części składowe pojazdu (akumulator, silnik, tylny most, koła), po przewiezieniu go w bezpieczne miejsce, świadczy, że sprawcy pojazd ukradli, choć zrezygnowali z wymontowania reszty jego części składowych.⁶³

Rozdzielenie zakresów przepisów art. 278 § 1 i 289 § 1 k.k. wymaga szczegółowej analizy strony podmiotowej. Podkreśla się, że w niej należy szukać kryteriów wyboru prawidłowej kwalifikacji. Zazwyczaj są to elementy treści różnych, lecz w pewnych częściach zbieżnych celów działania sprawcy. Jeżeli z okoliczności jednoznacznie wynika, że sprawca działał w celu przejęcia wszystkich uprawnień właścicielskich, to czyn ten należy kwalifikować jako kradzież. Natomiast, jeżeli chciał posłużyć się tym pojazdem wyłącznie w granicach jego przeznaczenia i właściwości, to należy przyjmować realizację znamion art. 289 § 1 k.k.⁶⁴ Niefunkcjonalna jest natomiast metoda rozgraniczania zakresów obu przepisów nie w oparciu o realizację uprawnień właścicielskich, która skupia się na ustaleniu przejściowości zaboru lub zaboru w celu przywłaszczenia. Powszechnie akceptuje się szerokie pojęcie zaboru przywłaszczeniowego, którego nie ogranicza wymóg trwałości.⁶⁵ Prawo karne nie wymaga warunku trwałości przywłaszcze-

⁶¹ M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas [w:] A. Zoll, *Kodeks karny...*, t. III, wyd. cyt., s. 336 i n. Tak też . E. Kunze, *Kradzież...*, wyd. cyt., s. 59.

⁶² M. Dąbrowska-Kardas, P. Kardas [w:] A. Zoll, *Kodeks karny...*, t. III, wyd. cyt., s. 336 i n.

⁶³ Wyrok SA w Krakowie z dnia 14 lipca 1994 r., II AKr 112/94, KZS 1994, nr 6-8, poz. 50.

⁶⁴ O. Górniok [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System prawa karnego. O przestępstwach w szczególności*, Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk 1989, s. 448-449.

⁶⁵ Wyrok SN z dnia 13 października 1970 r., V KRN 138/70, OSNKW 1971, nr 2, poz. 11; O. Górniok [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System...*, wyd. cyt., s. 448-449.

nia. Trwałe ma być nie przywłaszczenie lecz posiadanie.⁶⁶

Jeżeli jednak sprawca zabiera rzecz nie w celu jej używania, a w celu porzucenia, to wydaje się, że należy uznać to kradzież. Jednak należy zastrzec, że sprawca, który zabiera auto na krótki okres, żeby się nim przejechać, działa w celu użycia, a nie w celu porzucenia. Porzucenie jest objęte jedynie świadomością. Brak jednak zamiaru kierunkowego w stosunku do tego skutku, a jest on konieczny do przypisania kradzieży, bo stanowi realizację uprawnień właściciela. Nawet jeżeli chce on auto porzucić (musi chcieć porzucić, skoro działa jedynie w celu krótkotrwałego użycia), czyli działa w „zamiarze bezpośrednim” porzucenia, to nie jest spełniona strona podmiotowa kradzieży, bo sprawca nie działa w celu porzucenia (wyłącznie w celu krótkotrwałego użycia). Spełnione jest natomiast znamie kierunkowe kradzieży, jeżeli sprawca zabiera rzecz w celu jej porzucenia. „Porzucenie” wydaje się wtedy realizacją uprawnień właścicielskich a nie wyłącznie „nieuchronnym zakończeniem używania”. Na tym przykładzie widać, że do przypisania kradzieży nie wystarczy zamiar bezpośredni przywłaszczenia. „Porzucenie” może być więc tylko nieuchronnym skutkiem „krótkotrwałego użycia”. Skoro jest „nieuchronne”, tzn. że jest chciane (zamiar bezpośredni). Nie wystarcza to jednak do realizacji strony podmiotowej kradzieży, ponieważ sprawca nie działa w celu porzucenia. „Porzucenie” może być także celem działania sprawcy (kradzież).

Sytuacji, w której sprawca zabierał rzeczy w celu ich porzucenia, dotyczy uchwała SN z dnia 23 kwietnia 1998 r.⁶⁷

⁶⁶ O. Górniok [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System...*, wyd. cyt., s. 448-449.

⁶⁷ Uchwała SN z dnia 23 kwietnia 1998 r., I KZP 1/98, OSNKW 1998, nr 5-6, poz. 23.

W tym wyroku taka analiza celowości w relacji do używania rzeczy nie była potrzebna, gdyż sprawca zabrał ją w celu porzucenia bez używania.

Należy więc zaznaczyć, że nie zawsze wystarczy ustalenie celowości działania sprawcy do ogólnej przesłanki przywłaszczenia. Jeżeli sprawca zabrał rzecz w celu krótkotrwałego użycia i następnie ją porzucił lub zniszczył, to należy zbadać, czy zabrał ją w celu porzucenia lub zniszczenia. Wydaje się, że wymóg zrelacjonowania celu działania sprawcy do tych szczególnych uprawnień właścicielskich, a nie ogólnie celu przywłaszczenia, wynika z analizy systemowej art. 278 § 1 k.k. w zw. z art. 289 § 1 k.k. Wykładnia systemowa tych dwóch przepisów sugeruje, że działanie w celu przywłaszczenia i zarazem w celu krótkotrwałego użycia jest możliwe tylko wtedy, gdy sprawca działał w celu przywłaszczenia, co zostało potwierdzone realizacją konkretnego uprawnienia właścicielskiego (np. używał rzecz przez krótki okres a następnie ją zniszczył lub sprzedał). Ogólnie przesłanki podmiotowe tych dwóch przepisów się wykluczają. Dlatego też nie stanowi kradzieży zabór środka transportu w celu krótkotrwałego użycia, jeżeli sprawca zniszczył go w wypadku (nawet, jeżeli jadąc szybko godził się na to), chyba że zabrał go w tym celu. Natomiast wystarczy ustalenie celowości do ogólnego znamienia przywłaszczenia, jeżeli nie ma wątpliwości, iż sprawca nie działa w celu krótkotrwałego użycia, chyba że zostanie ustalony inny cel wyłączający przywłaszczenie (np. zabór rzeczy w celu zmuszenia do zwrotu wierzytelności). Nie trzeba wtedy badać konkretnego celu (desygnatu przywłaszczenia – realizacji określonego uprawnienia właścicielskiego), jaki miał w stosunku do przedmiotu wykonawczego (zatrzymanie, zbycie).

W literaturze podkreślano, że sprawca zaboru może przejąć wszystkie uprawnienia wynikające z prawa własności. Dla bytu przestępstwa kradzieży nieistotne jest natomiast, czy ma zamiar wykorzystać wszystkie, czy tylko niektóre z nich. Działanie w celu przywłaszczenia oznacza działanie w celu przejęcia wszystkich lub niektórych uprawnień właścicielskich z wyjątkiem krótkotrwałego użycia.⁶⁸

Treść i zakres terminu „uprawnienia właścicielskie” budzi spory w piśmiennictwie. Jedni autorzy uważają, że nie działa w celu przywłaszczenia sprawca, który nie działa w zamiarze włączenia mienia do swojego majątku i postąpienia z nim jak z własnym.⁶⁹ Natomiast inni przedstawiciele doktryny podnoszą, że jeżeli zabrana rzecz jest używana przez dłuższy okres albo używanie to wpływa znacznie na obniżenie jej wartości, to czyn ten należy kwalifikować jako kradzież. Sprawca postępuje wtedy jak właściciel, gdyż wykorzystuje wartość gospodarczą przedmiotu.⁷⁰ Podkreśla się, że długotrwałe używanie rzeczy, jej zużycie albo znaczne obniżenie jej wartości powoduje, że sprawca nie mając zamiaru przywłaszczenia „powłoki” rzeczy, chce przywłaszczyć jej „esencję”, „wartość gospodarczą”, czyli postąpić z nią, jak właściciel.⁷¹ W tym kierunku zdaje się zmierzało także zapatrywanie Juliusza Makarewicza, który uważał, że przywłaszczenie zachodzi, jeżeli sprawca rozporządza mieniem w kie-

runku jego gospodarczego użycia (zużycia). Nie stanowi przywłaszczenia bezprawne używanie rzeczy z zamiarem jej zwrotu. Może zmienić się ono w przywłaszczenie, jeżeli sprawca zamierza ją zwrócić po znacznym zużyciu.⁷²

Sprzedanie zabranej rzeczy stanowi realizację uprawnień właścicielskich i potwierdza działanie w celu przywłaszczenia. Dlatego też za błędny należy uznać pogląd Z. Młynarczyka, którego zdaniem, zabór rzeczy w celu sprzedania jej następnie pokrzywdzonemu wypełnia znamiona przestępstwa wyłudzenia (art. 264 k.k. z 1932 r.), gdyż sprawca wprowadza w błąd nabywcę co do prawa własności.⁷³ W literaturze niemieckiej trafnie kwalifikuje się taki czyn jako kradzież i w grę może wchodzić ewentualnie zbieg z przestępstwem oszustwa.⁷⁴

Używanie pojazdu mechanicznego nie jest znamieniem tego przestępstwa. Wystarczy, żeby sprawca zabrał go w celu krótkotrwałego użycia. Działanie (zabór) cudzego pojazdu mechanicznego w celu krótkotrwałego użycia stanowi, analogicznie jak w przestępstwie kradzieży działanie w celu przywłaszczenia – subiektywny element bezprawia.⁷⁵

Przepis art. 289 § 1 k.k. nie stanowi podstawy, aby na sprawcę tego przestępstwa nakładać obowiązek zrobienia wszystkiego co niezbędne, aby pojazd wrócił do

⁶⁸ Zob. A. Peczeniuk [w:] A. Marek, E. Pływaczewski, A. Peczeniuk, *Kradzież i paserstwo mienia prywatnego*, s. 63-64; O. Górniok, *Zagarnięcie...*, wyd. cyt., s. 171.

⁶⁹ J. Bafia [w:] J. Bafia, K. Mioduski, M. Siewierski, *Kodeks karny...*, wyd. cyt., s. 531.

⁷⁰ A. Peczeniuk [w:] A. Marek, E. Pływaczewski, A. Peczeniuk, *Kradzież...*, wyd. cyt., s. 63.

⁷¹ O. Górniok, D. Pleńska [w:] I. Andrejew, L. Kubicki, J. Waszczyński (red.), *System...*, wyd. cyt., s. 407-408; S. Śliwiński, *Prawo karne*, Warszawa 1946, s. 243.

⁷² J. Makarewicz, *Kodeks karny z komentarzem*, Lwów 1935, s. 446.

⁷³ Z. Młynarczyk, *Z problematyki niektórych przestępstw przeciwko mieniu*, Biuletyn Generalnej Prokuratury, 1963, nr 2, s. 41 i 42.

⁷⁴ Zob. R. Maurach, *Deutsches Strafrecht...*, wyd. cyt., s. 612; J. Wessels, *Zueignung, Gebrauchsanmassung und Sachentziehung*, Neue Juristische Wochenschrift, 1965, nr 25, s. 1153.

⁷⁵ Szerzej na ten temat zob. T. Tyburcy, *Cel przywłaszczenia jako subiektywny element bezprawia przestępstwa kradzieży*, Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis 2017, vol. 6 (1), s. 79-98.

władztwa pokrzywdzonego. Jego sprawca nie może natomiast czerpać z używania auta „dalszej” korzyści majątkowej (poza samym użyciem), np. przewozić komercyjnie inne osoby.⁷⁶ Czerpanie pożytków z rzeczy stanowi uprawnienie właścicielskie i w tym sensie potwierdza zamiar jej przywłaszczenia.

Odróżnienie kradzieży od zaboru rzeczy w celu krótkotrwałego użycia może być często trudne w praktyce. W doktrynie podkreśla się, że jeżeli zabór rzeczy w celu krótkotrwałego użycia przekształca się w używanie długotrwałe lub nawet krótkotrwałe, lecz powodujące zużycie rzeczy lub znaczne obniżenie jej wartości, to czyn taki należy kwalifikować jako kradzież.⁷⁷ W literaturze niemieckiej wskazuje się, że nie działa w celu przywłaszczenia osoba, która chce tylko mienie użyć, nawet jeżeli doznało ono przez to pewnego zmniejszenia wartości. W przypadku *furtum usus* (*Gebrauchsanmassung*) wola sprawcy jest skierowana tylko na używanie rzeczy, a nie na przywłaszczenie jej gospodarczej wartości. *Furtum usus* stanowi zabranie cudzej rzeczy w celu wykonywania posiadania i z zamiarem jej zwrotu.⁷⁸ Z tym ostatnim stwierdzeniem nie sposób się zgodzić, gdyż niezwrócenie pojazdu nie wyklucza kwalifikacji czynu z art. 289 § 1 k.k.

Moim zdaniem, na gruncie literalnej wykładni, wątpliwości może budzić kwalifikacja pojęcia języka powszechnego „dłuższego niż krótkotrwałe użycie”, ale bez celu przywłaszczenia samowolnego używania

cudzego pojazdu mechanicznego. Dopiero zastosowanie reguł inferencji uzasadnia kwalifikację z art. 289 § 1 k.k., gdyż literalnie rzecz biorąc, należy kwalifikować taki czyn z przepisu art. 127 § 1 kw., który nie przewiduje adekwatnej kary.⁷⁹ Prawo karne zakłada więc dychotomiczny (rozłączny i zupełny) podział na „krótkotrwałe użycie” i „przywłaszczenie”. „Dłuższe niż krótkotrwałe użycie” w rozumieniu k.k. stanowi przywłaszczenie. Dzięki temu uzyskujemy spójność przepisów prawa karnego i wykroczeń. Natomiast językowo podział ten ma bardzo sztuczny charakter i nie ma oparcia w języku powszechnym.

⁷⁶ Korzyść majątkowa jako termin języka prawnego, który ma jednak szersze znaczenie i obejmuje także zwolnienie z opłaty np. w art. 278 § 2 k.k.

⁷⁷ Zob. L. Wilk [w:] M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2*, Warszawa 2013, s. 538.

⁷⁸ F. Nowakowski, *Das österreichische Strafrecht in seinem Grundzügen*, Graz-Wien-Köln 1955, s. 169.

⁷⁹ Należy wtedy przyjąć, że „dłuższe niż krótkotrwałe użycie” pojazdu mechanicznego bez zamiaru przywłaszczenia, objęte jest zakresem art. 289 § 1 k.k. zgodnie z zasadą *argumentum a minori ad maius*, gdyż nie jest ono zagrożone pod groźbą kary jako inne przestępstwo.

Ustawowe znamiona oszustwa klasycznego art. 286 k.k. w orzecznictwie

podinsp. Alina Dowejko

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Przestępstwo oszustwa jest tak stare jak świat i podobnie jak on stale zmienia swoje oblicza. Sprawcy tego przestępstwa stosują coraz to nowsze metody działania, dostosowując *modus operandi* do zmieniającej się rzeczywistości i wykorzystują nowe techniki. Bez względu jednak na metodę działania oszusta, kwalifikacja pozostaje ta sama - art.286 k.k.

Oszustwo klasyczne art. 286§1 k.k.

Przedmiot ochrony

Rodzajowym przedmiotem ochrony oszustwa jest mienie, czyli całokształt dóbr o charakterze majątkowym.

W przypadku oszustwa pokrywa się to z indywidualnym przedmiotem ochrony „*termin „mienie”, zawarty w treści art. 286 § 1 k.k., oznacza całokształt sytuacji majątkowej, obejmującej wszelkie prawa, zarówno rzeczowe, jak i obligacyjne, zaś niekorzystne nim rozporządzenie może nastąpić zarówno przez rzeczywisty uszczerbek, jak i przez utratę należnych korzyści.*”¹

Oznacza to, że przepis art.286§1 k.k. chroni **prawa majątkowe**, zarówno rzeczowe (dotyczące rzeczy takie jak własność), jak i obligacyjne (prawa osobiste i roszczenia)² oraz prawa na dobrach niematerialnych, takich jak prawo do utworu czy znaku towarowego.

Podmiot przestępstwa

Oszustwo może być popełnione przez każdą osobę zdolną do bycia podmiotem przestępstwa (art.10§1 k.k.) a więc ma charakter **powszechny**, nawet kiedy wprowadzenie w

błąd polega na zaniechaniu, np. gdy sprawca ukrywa istotną wadę rzeczy będącej przedmiotem transakcji.

Strona przedmiotowa

Czynność sprawcza przestępstwa oszustwa polega na doprowadzeniu do niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem za pomocą jednego z trzech sposobów:

- 1) wprowadzenia w błąd,
- 2) wyzyskania błędu,
- 3) wyzyskania niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania.

Ustawodawca nie określił sposobu wprowadzenia w **błąd**, czyli rozbieżności pomiędzy obiektywną rzeczywistością a wyobrażeniem o niej lub jej odbiciem w świadomości pokrzywdzonego. Błąd może dotyczyć tożsamości osoby, posiadanych przez nią uprawnień, poszczególnych cech rzeczy wpływających na jej wartość, czy też samego istnienia rzeczy itd., przy czym nie jest konieczne, aby wprowadzenie w błąd wymagało od sprawcy użycia szczególnego podstępu lub sprytu.³ Nieprawidłowa ocena stanu faktycznego będąca następstwem błędu jest podstawą podję-

¹ Postanowienie SN z dnia 15 czerwca 2007 r. I KZP 13/07

² J. Ignatowicz, Prawo rzeczowe, Warszawa 1995, s.12

³ T. Oczkowski Komentarz do art.286 k.k., Komentarz kodeksu karny pod red. R. Stefański, 2018, s. 132

cia wadliwej decyzji co do rozporządzenia mieniem.

„W sytuacji wprowadzenia w błąd sprawca wywołuje w świadomości pokrzywdzonego fałszywe wyobrażenie (rozbieżność między rzeczywistością), zaś w przypadku wyzyskania błędu ta rozbieżność już istnieje, a sprawca nie koryguje jej, lecz korzysta z tego błędu dla uzyskania przez siebie, w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, niekorzystnej dla pokrzywdzonego decyzji majątkowej.”⁴

„Do realizacji znamienia wprowadzenia w błąd lub wyzyskania błędu dochodzi bowiem nie tylko wtedy, gdy już w chwili zawierania umowy sprawca nie miał w ogóle zamiaru uiszczenia całości należności za uzyskiwany towar lub inne świadczenie, ale także wtedy, gdy świadomie zataił przed kontrahentem obiektywnie istniejącą sytuację, która ma wpływ na możliwość realizacji warunków transakcji wynikających z umowy. Wystarczające jest wykazanie, że ujawnienie prawdziwego stanu rzeczy powstrzymałoby pokrzywdzonego od zawarcia umowy lub skłoniło do bardziej skutecznego zabezpieczenia jej realizacji. Do wprowadzenia w błąd skutkującego niekorzystnym rozporządzeniem mieniem dochodzi również w wyniku wywołania błędnego wyobrażenia o okolicznościach decydujących o rozporządzeniu lub sposobie rozporządzenia.”⁵

„Podstępne zabiegi mogą ograniczyć się nie tylko do jednokrotnego kłamstwa, ale mogą też wiązać się z całą gamą zachowań (w tym zaniechań) mających na celu wywołanie błędu pokrzywdzonego lub utrzymanie go w błędzie. Podstępne zabiegi mogą występować obok okoliczności prawdziwych lub mogą być powiązane z zatajeniem pewnych, istotnych okoliczności. Wprowadzeniem w błąd może być więc każde zachowanie powodujące błędną ocenę rzeczywistości adresata tych podstęp-

nych zabiegów. Obojętne jest, czy pokrzywdzony mógł sprawdzić prawdziwość twierdzeń sprawcy, czy mógł wykryć błąd przy dołożeniu nikomej nawet staranności. Łatwowierność pokrzywdzonego nie wyłącza karygodności wprowadzenia go w błąd.”⁶

Wyzyskanie błędu ma miejsce, kiedy sprawca wykorzystuje niezgodne z rzeczywistością wyobrażenie pokrzywdzonego. W tej sytuacji sprawca wykorzystuje nadarzającą się sytuację, która może być wywołana również jego zachowaniem, ale zamiar dokonania oszustwa powstaje dopiero po powzięciu przez niego wiadomości o błędnym przekonaniu osoby pokrzywdzonej. Innymi słowy dla bytu oszustwa nie ma znaczenia źródło powstania błędu.

„Przestępstwo oszustwa w postaci „wyzyskania błędu” polega na wykorzystaniu przez sprawcę istniejącej w świadomości dokonującego rozporządzenia mieniem rozbieżności między stanem rzeczywistym a odzwierciedlonym przez pokrzywdzonego, której sprawca w celu osiągnięcia korzyści majątkowej nie koryguje. Owo zaniechanie, przybierając w rozpoznawanej sprawie postać niepoinformowania osób reprezentujących spółkę o rzeczywistej kondycji finansowej spółki, w żaden sposób nie może być powiązane z treścią art. 2 kk. Przepis ten bowiem określa podstawy odpowiedzialności karnej za przestępstwa niewłaściwe z zaniechania, natomiast opisana forma zaniechania, to znamię opisane w przepisie art. 286 § 1 kk, przewidującym właściwe przestępstwo materialne z zaniechania. Dla przypisania więc sprawcy dopuszczenia się przestępstwa z art. 286 § 1 kk polegającego na doprowadzeniu pokrzywdzonego do niekorzystnego rozporządzenia mieniem za pomocą wyzyskania błędu nie jest konieczne wykazanie naruszenia przez sprawcę prawnego obowiązku, zadośćuczynienie któremu skutecznie zapobiegłoby sprawdzone skutkowi.”⁷

⁴ Wyrok SN z dnia 2 grudnia 2002r., IV KKN 135/00, Prokuratura i Prawo-wkl. 2003, nr 6, poz.8

⁵ Wyrok SN z dnia 6 grudnia 2017 r.V KK 240/17

⁶ Wyrok SN z dnia 18 czerwca 2019 r.V KK 246/18

⁷ Wyrok SN z dnia 13 grudnia 2019 r.III KK 528/17

Trzecim sposobem dokonania oszustwa jest **wyzyskanie niezdolności do należytego pojmowania przedsiębranego działania**, czyli wykorzystanie stanu osoby pokrzywdzonej (przemijającego lub stałego), w którym nie jest ona zdolna do prawidłowej oceny swoich działań i nie musi być to połączone z brakiem świadomości co do okoliczności towarzyszących rozporządzeniu mieniem. Stan taki może wynikać z upośledzenia psychicznego lub umysłowego, młodego wieku, rażąco niskiego stanu wiedzy, łatwowierności, upojenia alkoholowego czy odurzenia innymi środkami.

Przestępstwo oszustwa jest przestępstwem **materialnym** (skutkowym) i jest dokonane w chwili niekorzystnego rozporządzenia mieniem, a nie w chwili wprowadzenia w błąd, jego wykorzystania lub wykorzystania niezdolności poznawczych osoby pokrzywdzonej.

Niekorzystne rozporządzenie, będące skutkiem omawianego przestępstwa, dotyczyć może własnego lub cudzego mienia na korzyść sprawcy.

„Chwilą rozporządzenia mieniem, decydującą o dokonaniu przestępstwa oszustwa, jest moment przyjęcia przez pokrzywdzonego lub nałożenia na pokrzywdzonego zobowiązania, a nie moment jego realizacji.”⁸

Rozporządzenie mieniem oznacza dyspozycję majątkową o skutkach rzeczowych (przeniesienie prawa własności rzeczy lub jakiegokolwiek prawa majątkowego, zapis w testamentie, wyłudzenie itd.) i obligacyjnych (podpisanie niekorzystnej umowy sprzedaży, umorzenie długu). W pojęciu rozporządzenia mieniem na gruncie art. 286 § 1 k.k. mieścić się będzie także czynność faktyczna w postaci przeniesienia posiadania, prowadzi ona bowiem do zmiany we władaniu mieniem.

Niekorzystny charakter rozporządzenia mieniem musi wynikać zarówno z subiektywnej oceny pokrzywdzonego jak i z obiektywnego pogorszenia jego sytuacji majątkowej i prowadzić do zwiększenia

aktywów lub zmniejszenia pasywów sprawcy

„Określenie zawarte w normie art. 286 § 1 k.k. – „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej” przesądza, z jednej strony, o charakterze tzw. przestępstwa kierunkowego, a jednocześnie jest znamieniem wiążącym się z wartościowaniem ekonomicznym, podobnie jak np. mienie. Pojęcie to, stanowiące treść celu działania sprawcy, wypracowano w teorii i praktyce wymiaru sprawiedliwości na gruncie przepisów k.k. z 1932 r. jako pojęcie szersze od zysku, obejmujące zarówno przysporzenie mienia obecnie i w przyszłości, spodziewane korzyści majątkowe, jak i ogólne polepszenie sytuacji majątkowej. Korzyścią majątkową, stanowiącą cel działania sprawcy przestępstwa z art. 286 § 1 k.k., jest polepszenie sytuacji majątkowej, co może polegać na zwiększeniu aktywów czy też zmniejszeniu pasywów.”⁹

„Przestępstwo określone w art. 286 § 1 k.k. jest przestępstwem materialnym, którego skutkiem jest niekorzystne rozporządzenie mieniem – własnym lub cudzym. Niekorzystne rozporządzenie mieniem powodować musi rezultat w postaci zmniejszania stanu majątkowego podmiotu, w stosunku do którego nastąpiło rozporządzenie.”¹⁰

„Przestępstwo stypizowane w art. 286 § 1 KK ma charakter skutkowy i do jego popełnienia dochodzi w chwili dokonania niekorzystnego rozporządzenia własnym lub cudzym mieniem przez pokrzywdzonego.”¹¹

„Niekorzystnym rozporządzeniem mieniem przy zawarciu umowy kredytowej nie musi być powstanie rzeczywistej straty w sensie materialnym, lecz np. już sam fakt przyznania takiego kredytu bez odpowiedniego zabezpieczenia, z ryzykiem utraty wypłaconych środków i nieuzyskania odsetek.”¹²

„Chwilą rozporządzenia mieniem, decydującą o dokonaniu przestępstwa oszustwa, jest moment przyjęcia przez pokrzywdzonego

⁹ Wyrok SN z dnia 19 marca 2008 r., sygn. V KK 363/07.

¹⁰ Wyrok SN z dnia 2 lutego 2004r. IV KK 322/03

¹¹ Wyrok SN z dnia 8 grudnia 2016 r. II KK 230/16

¹² Wyrok SN z dnia 5 stycznia 2006r. III KK 198/05

⁸ Wyrok SN z dnia 9 maja 2018 r., sygn. V KK 421/17.

go lub nałożenia na pokrzywdzonego zobowiązania, a nie moment jego realizacji.”¹³

*„Niekorzystne rozporządzenie mieniem, o którym mowa w art. 286 § 1 k.k., to rozporządzenie, które jest niekorzystne z punktu widzenia osoby pokrzywdzonej, zaś samo powstanie szkody w mieniu nie stanowi koniecznego warunku do uznania, że doszło do realizacji tego znamienia.”*¹⁴

Ustawodawca nie uzależnia odpowiedzialności z art. 286§1 k.k. od tożsamości osoby, wobec której sprawca stosuje podstępne zabiegi i osoby pokrzywdzonej. Warunkiem jest jedynie aby osoba, która została doprowadzona do niekorzystnego rozporządzenia mieniem działała pod wpływem podstępnych zabiegów sprawcy.

*„W odniesieniu do przestępstwa z art. 286 § 1 kk popełnionego na szkodę osoby prawnej, niekorzystne rozporządzenie mieniem musi być wprowadzić rezultatem wprowadzenia w błąd (wykorzystania błędu), to jest musi z tym wprowadzeniem w błąd (wyżyskaniem błędu) pozostawać w więzi przyczynowej, co nie oznacza jednak koniecznej jedności (tożsamości) tej osoby fizycznej, działającej w imieniu osoby prawnej, która została wprowadzona w błąd (której błąd wyzyskano) i tej osoby fizycznej, która – jako upoważniona do podejmowania decyzji majątkowych – dokonała niekorzystnego rozporządzenia mieniem.”*¹⁵

Strona podmiotowa

Przestępstwo oszustwa z art 286§1 k.k. może być popełnione jedynie umyślnie w zamiarze bezpośrednim.

Sprawca świadomie wprowadza w błąd, wykorzystuje błąd lub niezdolność do należytego pojmowania przedsiębranego działania mając na celu osiągnięcie korzyści majątkowej oraz świadomość więzi pomiędzy swoim zachowaniem a niekorzystnym

rozporządzeniem mienia.

Wszystkie elementy tzn. cel, sposób działania sprawcy oraz skutek w postaci rozporządzenia mieniem muszą być objęte zamiarem bezpośrednim sprawcy.

*„Określone w art. 286 § 1 kk przestępstwo oszustwa jest przestępstwem umyślnym, zaliczanym do tzw. celowościowej odmiany przestępstw kierunkowych. Ustawa wymaga, aby zachowanie sprawcy było ukierunkowane na określony cel, którym jest osiągnięcie korzyści majątkowej.”*¹⁶

*„W kontekście potencjalnej odpowiedzialności z art. 286 kk pamiętać należy, że nie każdemu niewywiązanemu się w umowy cywilnoprawnej można przypisać znamiona przestępstwa oszustwa. Prawo karne nie ma służyć równoległej do cywilnej egzekucji świadczeń pieniężnych w obrocie gospodarczym. Przestępstwo oszustwa określone w art. 286 § 1 kk jest przestępstwem umyślnym, zaliczanym do tzw. celowościowej odmiany przestępstw kierunkowych. Przypisanie przestępstwa z art. 286 § 1 kk wiąże się z wykazaniem, że sprawca obejmował swoją świadomością i zamiarem bezpośrednim kierunkowym wprowadzenie w błąd innej osoby oraz to, że doprowadza ją w ten sposób do niekorzystnego rozporządzenia mieniem. Musi to zostać udowodnione ponad wszelką wątpliwość.”*¹⁷

Korzyść majątkowa jest celem działania sprawcy, sprawca doprowadza do niekorzystnego rozporządzenia w celu osiągnięcia korzyści majątkowej, jest więc motywem działania sprawcy. Ustawodawca wskazując na cel wskazuje na zamiar bezpośredni.

„Pojęcie „korzyści majątkowej”, będącej celem działania sprawcy, jest rozumiane szeroko. Chodzi o aktualne i przyszłe przysporzenie mienia, ogólniej – polepszenie sytuacji majątkowej. Sprawca nie musi dążyć do przywłaszczenia mienia, czyli do uzyskania niegodziwej korzyści majątkowej.

¹³ Wyrok SN z dnia 9 maja 2018 r. V KK 421/17.

¹⁴ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2018 r. V KK 384/17.

¹⁵ Wyrok SN z dnia 28 marca 2018 V KK 318/17

¹⁶ Wyrok SN z dnia 24 kwietnia 2018 r. V KK 379/17.

¹⁷ Postanowienie SN z dnia 24 stycznia 2018r. II KK 448/17

*Jako stronie umowy może mu towarzyszyć nawet wola wywiązania się z niej w przyszłości. Wielokrotnie taka wola jest deklarowana i przyjmowana np. przy umowach kredytu czy kupna – sprzedaży z odroczonym terminem płatności. Sprawcy zamierzają w przyszłości spłacić kredyt lub zapłacić za towar. Rzecz jednak w tym, że w chwili zawierania umowy wywiązanie się z jej warunków przez sprawcę było nie-realne z powodu jego sytuacji majątkowej, i gdyby druga strona (pokrzywdzona) znalazła tę sytuację, umowy by nie zawarła i nie rozporządziła mieniem. Uczyniła to jednak, bo została wprowadzona w błąd przez sprawcę albo wyzyskał on jej błędne mniemanie, co do sytuacji majątkowej sprawcy. Rozporządzanie mieniem okazało się niekorzystne, ponieważ sprawca nie mógł dotrzymać żadnych terminów umowy (choćby z opóźnieniem wykonał ją). Skrywana przed pokrzywdzonym przez sprawcę wiedza o jego sytuacji majątkowej wykluczałaby przystąpienie pokrzywdzonego do umowy.*¹⁸

*„Dla bytu przestępstwa określonego w art. 286 § 1 kk nie jest wymagane, aby w majątku pokrzywdzonego powstała szkoda. Wprawdzie najczęściej niekorzystne rozporządzenie mieniem będzie prowadzić do spowodowania szkody, jednak nie musi być tak zawsze. Także sprawca, który działa „w celu osiągnięcia korzyści majątkowej”, takiej korzyści osiągnąć wcale nie musi.”*¹⁹

Wymuszenie korzyści w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy art.286§2 k.k.

Przedmiot ochrony

Przedmiotem ochrony czynu stypizowanego w art.286§2 k.k. jest mienie rozumiane jako całokształt praw o charakterze majątkowym.

Podmiot przestępstwa

Podmiot tego przestępstwa ma charakter powszechny. Sprawcą tego czynu może być zarówno osoba, która rzecz bezprawnie zabrała, ta która może spowodować jej zwrot, ta, która wie, gdzie rzecz znajduje się, jak również osoba, która nie wie nic na temat bezprawnie zabranej rzeczy.

*„Zabór rzeczy przez sprawcę żądającego korzyści majątkowej, jak i faktyczna możliwość jej zwrotu nie należą do ustawowych znamion przestępstwa określonego w art. 286 § 2 kk.”*²⁰

*„Sprawcą przestępstwa z art. 286 § 2 kk, który nie miał swojego odpowiednika na gruncie poprzednio obowiązującego Kodeksu karnego, może być każdy kto żąda korzyści majątkowej za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy. Może nim być zatem w szczególności także ten, kto rzecz tę wcześniej ukradł, nawet jeśli uznać, że osiągnął on już korzyść majątkową z chwilą dokonania zaboru.”*²¹

Strona przedmiotowa

Czynność sprawcza polega na żądaniu korzyści majątkowej w zamian za zwrot bezprawnie zabranej rzeczy.

Żądać, to kategorycznie domagać się czegoś. Forma wyrażenia żądania jest dowolna, może być skierowana bezpośrednio do właściciela zabranej rzeczy, bądź za pośrednictwem osób trzecich lub w inny dowolny sposób, umożliwiając zapoznanie się z treścią żądania pokrzywdzonemu. Nie można popełnić tego przestępstwa z zaniechania, np. w sytuacji, gdy inicjatywa przekazania korzyści majątkowej wyszła ze strony pokrzywdzonego.

Kierując swoje żądanie, sprawca musi oświadczyć, że spowoduje zwrot bezprawnie zabranej rzeczy²².

¹⁸ Postanowienie SN z dnia 14 maja 2019r. II KK 265/18

¹⁹ Wyrok SN z dnia 26 lutego 2019r. IV KK 406/18

²⁰ Postanowienie SN z dnia 1 marca 2005r. III KK 75/04

²¹ Wyrok Sądu Apelacyjnego z dnia 17 października 2002 II Aka 259/02

²² Str. 321 T.Oczkowski Komentarz do art.286 k.k., Komentarz kodeks karny pod red.R.Stefański wyd.4 2018

Przestępstwo to jest dokonane w chwili dotarcia żądania do pokrzywdzonego, tak więc ma ono charakter formalny. Korzyść majątkowa jest jedynie celem działania sprawcy. Akceptacja żądania przez pokrzywdzonego nie ma znaczenia dla stwierdzenia dokonania tego przestępstwa.

„Przestępstwo określone w art. 286 § 2 kk jest dokonane wraz z żądaniem korzyści majątkowej, nie zaś dopiero z jej pozyskaniem.”²³

Korzyść majątkowa, zgodnie z §4 art.115 k.k., to korzyść zarówno dla siebie jak i dla kogo innego. Korzyścią majątkową jest zwiększenie aktywów lub zmniejszenie pasywów majątkowych.

Strona podmiotowa

Jest to przestępstwo umyślne, możliwe do popełnienia wyłącznie z zamiarem bezpośrednim. Zamiar bezpośredni wynika z użycia przez ustawodawcę określenia „żąda”, czyli, jak wcześniej nadmieniono, kategorycznie czegoś się domaga. Żądając korzyści majątkowej sprawca ma na celu jej osiągnięcie a więc chce ją uzyskać.

„Przestępstwo oszustwa określone w art. 286 § 1 kk jest przestępstwem umyślnym, zaliczanym do tzw. celowościowej odmiany przestępstw kierunkowych. Charakterystyczny dla strony podmiotowej tego przestępstwa zamiar bezpośredni powinien obejmować zarówno cel działania sprawcy, jak i sam sposób działania zmierzającego do zrealizowania tego celu.”²⁴

„Określone w art. 286 kk przestępstwo oszustwa jest przestępstwem umyślnym zaliczanym do tzw. celowościowej odmiany przestępstw kierunkowych. Ustawa wyma-

ga, aby zachowanie sprawcy było ukierunkowane na określony cel, którym w przypadku oszustwa jest osiągnięcie korzyści majątkowej. Sprawca podejmując działania musi mieć wyobrażenie pożądaną dla niego sytuacji, która stanowić ma rezultat jego zachowania. Powyższe ujęcie znamion strony podmiotowej wyklucza możliwość popełnienia oszustwa z zamiarem ewentualnym.”²⁵

Typ uprzywilejowany - wypadek mniejszej wagi art.286§3 k.k.

Wypadek mniejszej wagi ustanowiony w §3 art. 286 odnosi się zarówno do oszustwa klasycznego (art.286§1 k.k.) jak i żądania korzyści za zabraną rzecz (art. 286§2 k.k.).

O przyjęciu uprzywilejowanej postaci tego przestępstwa decydują zarówno kryteria podmiotowe (właściwości sprawcy, jego sytuacja życiowa), jak i przedmiotowe, w tym wartość mienia rozporządzonego, czy też wysokość żądanej korzyści majątkowej.

„O społecznej szkodliwości czynu, a tym samym i o tym czy dane zachowanie, wyczerpujące znamiona typu podstawowego czynu zabronionego, można zakwalifikować jako wypadek mniejszej wagi, decyduje kompleksowa ocena wszystkich kwantyfikatorów społecznej szkodliwości czynu, a nie waga tylko jednego z nich.”²⁶

„Wypadek mniejszej wagi nie jest określony tylko wartością mienia, do rozporządzenia którego sprawca przestępstwa z art. 286 § 1 kk swoim działaniem wypełniającym dyspozycję tego przepisu zmierzał, ale zespołem okoliczności podmiotowych i przedmiotowych popełnionego czynu.”²⁷

²³ Postanowienie SN z dnia 29 maja 2003r. III KK 30/03

²⁴ Postanowienie SN z dnia 4 stycznia 2011r. III KK 181/10

²⁵ Wyrok SN z dnia 14 stycznia 2004r. IV KK192/03

²⁶ Postanowienie SN z dnia 20 grudnia 2018r. IV KK 643/18

²⁷ Postanowienie SN z dnia 26 lipca 2006r. III KK 2/06

Kwalifikowany typ oszustwa

Art.294 §1 k.k. przewiduje surowszą odpowiedzialność za przestępstwo oszustwa z art.286§1 k.k. w sytuacji, gdy przedmiotem przestępstwa jest mienie znacznej wartości lub dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury.

Zgodnie z definicją zawartą w art.115§5 k.k. mieniem znacznej wartości jest mienie, którego wartość w czasie popełnienia czynu zabronionego przekracza 200 tys. złotych.

Natomiast pojęcie „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury” nie zostało zdefiniowane w kodeksie karnym ani w innej ustawie. Ustawa z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami²⁸ definiuje w art.3 pkt 1 pojęcie zabytku jako „nieruchomość lub rzecz ruchomą, ich części lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Nie ma przy tym znaczenia wartość materialna obiektu.

*„Zabrane z terenu b. KL Auschwitz-Birkenau przedmioty pozostałe po jego działalności trafnie uznano za dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury. Oczywiście nie chodzi tu o ich wartość materialną (finansową), ani muzealną w potocznym znaczeniu eksponatów, zabytków przeszłości, ale o całość świadectwa unicestwienia milionów osób.”*²⁹

„Określenie „dobro o szczególnym znaczeniu dla kultury”, którym ustawodawca posłużył się w art. 294 § 2 kk, wskazuje bo-

*wiem, że istnieje pewna „hierarchia” dóbr kultury, spośród których tylko niektóre mają szczególne znaczenie dla kultury, a inne – mimo ich niekwestionowanego znaczenia dla kultury – takiej cechy szczególnej nie posiadają. Problem interpretacyjny sprowadza się tu do zidentyfikowania przesłanek, które mają decydować o tym, że konkretne dobro przedstawia „szczególne znaczenie” dla kultury.”*³⁰

*„Nie może czyn wypełniać jedynie dyspozycji art. 294 § 1 kk. Przepis ten przewiduje typy kwalifikowane - z uwagi na znaczną wartość mienia - dla typów podstawowych kradzieży, przywłaszczenia, oszustwa, zniszczenia mienia i paserstwa. Dlatego też nie można przestępstwa kwalifikować wyłącznie na podstawie art. 294 § 1 kk bez powiązania tego przepisu z określonym typem podstawowym przestępstwa przeciwko mieniu.”*³¹

Zbieg przepisów i przestępstw

Oszustwo jest przestępstwem, które „idzie w parze” z innymi przestępstwami z uwagi chociażby na element strony przedmiotowej wprowadzenia w błąd. Często dla wprowadzenia w błąd i osiągnięcia celu w postaci niekorzystnego rozporządzenia mieniem, sprawca posługuje się fałszywym dokumentem czy składa fałszywe oświadczenia (art.270§1 k.k.).

„Przestępstwo stypizowane w art. 270 § 1 jest wieloodmianowe, tzn. można się go dopuścić nie tylko przez podrabianie lub przerabianie dokumentu, ale również (jedy- nie) przez używanie takiego dokumentu. Nadto, nie sposób uznać w tej sprawie takiego przestępstwa jako współukaranego

²⁸Tekst jednolity z dnia 6 lutego 2020r. Dz.U. z 2020r. poz.282

²⁹ Wyrok SA w Krakowie z dnia 9 października 2018r. II Aka 180/17

³⁰ Wyrok SA w Krakowie z dnia 27 czerwca 2018r. II Aka 90/18

³¹ Wyrok SN z dnia 23 stycznia 2002r. V KKN 497/99

czynu uprzedniego do przestępstwa z art. 286 § 1 kk, skoro doszło do realizacji rozłączonych znamion, przy czym stopień społecznej szkodliwości czynu z art. 270 § 1 KK jakkolwiek stanowił on środek do celu, był wyraźnie wyższy niż znikomy, a poza tym warunkował on powodzenie wyłudzenia.”³²

Jeżeli sprawca dla uzyskania kredytu, pożyczki pieniężnej, której nie ma zamiaru spłacić wprowadza instytucję finansową w błąd, przedkładając w tym celu podrobiony, przerobiony lub poświadczający nieprawdę albo nierzetelny dokument albo nierzetelne oświadczenie pisemne dotyczące okoliczności o istotnym znaczeniu dla uzyskania w efekcie kredytu czy pożyczki, to mamy do czynienia ze zbiegiem przepisów ustawy- art.11§2 k.k.

„Należy uznać za słuszne przypisanie oskarżonemu przestępstwa z art. 286 § 1 KK w kumulatywnej kwalifikacji z art. 297 § 1 kk. Przyjęcie takiej kwalifikacji jest uzasadnione zarówno w świetle poglądów doktryny (...) jak i orzecznictwa.”³³

Jeżeli natomiast sprawca oszustwa ubezpieczeniowego (art.298 k.k.) po spowodowaniu zdarzenia będącego podstawą wypłaty odszkodowania złoży następnie wniosek o jego wypłatę dopuści się kolejnego przestępstwa (zbieg przestępstw).

„Czyny penalizowane w art. 298 § 1 kk i art. 286 § 1 kk stanowią odrębne przestępstwa i dlatego nie może mieć zastosowania konstrukcja zbiegu przepisów, wedle której jeden czyn wyczerpuje znamiona dwóch lub więcej przepisów. Jeżeli sprawca po spowodowaniu zdarzenia, o którym mowa w art. 298 § 1 kk złożył wniosek do ubezpie-

czyciela o odszkodowanie dopuścił się kolejnego przestępstwa (art. 13 § 1 kk w zw. z art. 286 § 1 kk).”³⁴

Pomimo tego, że przestępstwo oszustwa w obecnej postaci nadanej mu w przepisie art. 286 kodeksu karnego z 1997r. funkcjonuje niezmiennie od 23 lat, cały czas rodzi problemy w praktyce i jest przedmiotem wielu orzeczeń sądowych.

³² Postanowienie SN z dnia 17 kwietnia 2007r. V KK 90/07

³³ Wyrok SN z dnia 3 marca 2008 r. II KK 297/07.

³⁴ Wyrok SA w Warszawie z dnia 14 listopada 2016r. II Aka 335/16

USTAWOWE ZNAMIONA PRZESTĘPSTWA Z ART. 58 USTAWY O DOKUMENTACH PUBLICZNYCH

asp. szt. Karolina Hołowiecka

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Przez wiele lat prawdziwość i autentyczność dokumentów mających szczególne znaczenie dla bezpieczeństwa szeroko rozumianego obrotu gospodarczego oraz dla bezpieczeństwa wewnętrznego nie były szczególnie chronione przez prawo. Jedy-
nym przepisem, na podstawie którego można było pociągnąć sprawcę do odpowiedzialności za podrobienie lub przerobienie dokumentu był art. 270 kk, który dokument traktował bardzo szeroko. W art. 115 § 14 kk znajduje się definicja legalna dokumentu, która stanowi, że: „dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mających znaczenie prawne”. Zgodnie z tą definicją, o tym, czy określony przedmiot lub nośnik informacji jest dokumentem decyduje zawarta w nim treść¹. Wspomniany przepis karny nie różnicował w żaden sposób dokumentów pod względem rangi, znaczenia. Nie dzielił ich na dokumenty publiczne i prywatne. Ochrona prawna dla wszystkich kategorii dokumentów była jednakowa. Należy zauważyć, że art. 270 kk penalizuje jedynie podrabianie, przerabianie dokumentu w celu użycia za autentyczny lub używanie takiego dokumentu jako autentyczny. Podrabianie w innym celu na przykład dla żartu, w celu sprzedaży nie jest przez ten przepis karalne.

To dało możliwość założenia legalnych przedsiębiorstw, które zajmowały się produkcją tak zwanych dokumentów kolekcjonerskich. Najczęściej oferowane do sprzedaży były polskie dowody osobiste i prawa jazdy, ale można było również znaleźć oferty zagranicznych dokumentów tego typu. Dokumenty te były ładząco podobne do oryginałów. Dla niewprawnego oka niczym się wręcz nie różniły. Kupno niemal wiernej kopii stanowiło koszt rzędu około 800 zł. Usługodawcy reklamowali się twierdząc, że ich „wzory odzwierciedlają oryginalne dokumenty, które są w użytku powszechnym na świecie.

Mimo że produkcja dokumentów kolekcjonerskich nie była w Polsce zabroniona, usługodawcy rejestrowali swoje domeny na zagranicznych serwerach, zlokalizowanych na przykład na Szeszelach chcąc w ten sposób zapewnić sobie anonimowość. Na stronach z ofertami próżno również szukać nazwy usługodawcy, danych rejestrowych takich jak REGON czy NIP, danych osoby odpowiedzialnej. Przeciętny użytkownik często nie mógł sprawdzić, jaka firma prowadzi tę stronę, gdzie znajduje się jej siedziba. Godziło to w jej prawa konsumenckie. Takie rozwiązanie uderzało również w sferę publiczną. Od założonych poza granicami RP podmiotów gospodarczych nie można było żądać danin publicznych.

Oczywiście na stronach oferujących dokumenty kolekcjonerskie widniał komunikat, że dokumentami tymi nie można posługiwać się w znaczeniu prawnym.

¹ Kodeks karny część ogólna Tom I 4 wydanie pod red. A. Zolla, s. 1411

Można je natomiast kolekcjonować lub też zamówić taki dokument celem zrobienia komuś żartu.

Ten stan rzeczy miała zmienić uchwalona w listopadzie 2018 r. ustawa o dokumentach publicznych. Ustawa weszła w życie w lipcu 2019 r. Znajduje się w niej jeden przepis karny, mianowicie art. 58, którego treść brzmi następująco: „Kto wytwarza, oferuje, zbywa lub przechowuje w celu zbycia replikę dokumentu publicznego, podlega grzywnie, karze ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2.”

Za przedmiot ochrony można przyjąć wiarygodność dokumentów publicznych. Ustawa dzieli dokumenty publiczne na trzy kategorie. Art. 5 ust. 2 niniejszej ustawy stanowi, że dokumentami publicznymi kategorii pierwszej są dokumenty najistotniejsze z punktu widzenia bezpieczeństwa państwa, których wytwarzanie odbywa się w sposób uwzględniający szczególne środki bezpieczeństwa. Ustawodawca wprost wymienił w ustawie dokumenty, które do tej kategorii należą. W art. 5 ust. 3 umieszczono definicję dokumentów publicznych drugiej kategorii. Są to dokumenty istotne ze względu na bezpieczeństwo państwa, obrotu gospodarczego i prawnego, w tym dotyczące broni, międzynarodowego przewozu towarów niebezpiecznych potwierdzające wykształcenie wyższe i specjalistyczne oraz świadectwa dojrzałości inne niż wymienione w ust. 2. W myśl art. 5 ust. 4 dokumentami publicznymi trzeciej kategorii są dokumenty mające wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i prawnego, w tym koncesje, pozwolenia, licencje, zaświadczenia, świadectwa i certyfikaty związane z bezpieczeństwem transportu, dokumenty potwierdzające kwalifikacje zawodowe, świadectwa ukończenia szkoły, legitymacje szkolne i studenckie oraz dokumenty uprawniające do różnego rodzaju ulg, inne niż wymienione w ust. 2 i 3. Dokumenty publiczne kategorii drugiej i trzeciej zostały wymienione w Rozporządzeniu Rady Mini-

strów z dnia 11 lipca 2019 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych².

Podmiot w tym przepisie jest powszechny, czyli za opisane w art. 58 omawianej ustawy przestępstwo może być pociągnięta do odpowiedzialności karnej każda indywidualnie określona osoba fizyczna, która w chwili czynu ukończyła lat 17 i jest poczytalna.

Opisywane przestępstwo można popełnić wyłącznie umyślnie w zamiarze bezpośrednim. Świadczą o tym znamiona czynów zawarte w niniejszym przepisie. Przepis karny nie przewiduje formy nieumyślnej.

Strona przedmiotowa polega na wytwarzaniu, oferowaniu, zbywaniu lub przechowywaniu w celu zbycia repliki dokumentu. Zgodnie ze „Słownikiem języka polskiego” wytwarzać, to tyle, co „produkować coś, tworząc wydzielając coś”³; oferować oznacza „składać ofertę, proponować kupno, usługi”⁴; zbywać to „sprzedać, odstąpić coś za pieniądze; pozbyć się czegoś przez sprzedaż”⁵; przechowywać to „uchronić coś przed zepsuciem, zaginięciem itp. przez umieszczenie w odpowiednich warunkach; utrzymać coś w odpowiednim stanie przez pewien czas”⁶. W ustawie o dokumentach publicznych w art. 2 ust. 1 pkt 6 znajduje się legalna definicja repliki dokumentu: „odwzorowanie lub kopię wielkości od 75% do 120% oryginału o cechach autentyczności dokumentu publicznego lub blankietu dokumentu publicznego, z wyłączeniem kserokopii lub wydruku komputerowego dokumentu publicznego wykonanych do celów urzędowych, służbowych lub zawodowych określonych na podstawie odrębnych przepisów lub na użytek osoby, dla której dokument publiczny został wydany”. Definicja niniejsza zawiera więc klauzulę niekaralności dla

² Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 11 lipca 2019 r. w sprawie wykazu dokumentów publicznych

³ Słownik języka polskiego PWN Warszawa 1995 s. 803

⁴ Tamże s. 467

⁵ Tamże s. 925

⁶ Tamże s. 912

replik dokumentów, których wymiary będą mniejsze niż 75% autentycznych dokumentów lub większe niż 120%. Takie dokumenty nadal będzie można produkować i kolekcjonować. Z tej klauzuli korzystają również dokumenty publiczne w postaci kserokopii lub wydruku komputerowego zrobionych dla celów urzędowych zawodowych lub prywatnych, np. kserokopia dyplomu ukończenia studiów niezbędna do akt osobowych czy kserokopia dowodu osobistego dla celów kredytowych. Należy wskazać, że *instytucje obowiązane* w rozumieniu ustawy o przeciwdziałaniu praniu pieniędzy i finansowaniu terroryzmu (zwana dalej ustawą AML), tj. banki, instytucje płatnicze, mogą nadal wykonywać kopie całych dokumentów tożsamości. Wynika to z okoliczności, że ustawa o dokumentach publicznych nie ma zastosowania do kopii dokumentów tworzonych na podstawie innych przepisów, tj. ustawa AML. Co więcej, podmioty rynku finansowego są nie tylko uprawnione do wykonywania takich kopii, ale wręcz zobowiązane w związku z koniecznością realizacji ustawowych obowiązków. Jeśli zaś chodzi o podmioty inne niż instytucje obowiązane w rozumieniu ustawy AML, są one nadal uprawnione do sporządzania kserokopii dokumentów, o ile kserokopia ta nie będzie spełniała ustawowych przesłanek definicji „repliki”⁷.

Za omawiany występpek ustawodawca przewidział karę grzywny, ograniczenia wolności lub pozbawienia wolności do lat 2. Grzywnę orzeka się dwuetapowo. W pierwszej kolejności sąd orzeka liczbę stawek dziennych. Najniższa liczba stawek dziennych wynosi 10, zaś najwyższa - 540. Następnie sąd ustala wysokość stawki dziennej, która nie może być niższa niż 10 zł ani też przekraczać 2000 zł⁸. Wydaje się, że może mieć zastosowanie również art. 33 § 2 kk, który stanowi, że sąd może wymierzyć grzywnę także obok kary pozbawienia wolności wymienionej w art. 32 pkt 3, jeśli sprawca dopuścił się czynu w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub gdy ko-

rzyść majątkową osiągnął. Znamiona czasownikowe art. 58 ustawy o dokumentach publicznych „oferuje”, „zbywa”, „przechowuje w celu zbycia” wskazują, że sprawca może taką korzyść majątkową osiągnąć.

W katalogu kar ustawodawca umieścił ograniczenie wolności, które zostało opisane w art. 34 kk. Kara ta trwa najkrócej miesiąc, najdłużej - 2 lata. Wymierza się ją w miesiącach i latach. Ograniczenie wolności może zostać zrealizowane w dwojaki sposób. Może polegać na obowiązku wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne wskazane przez sąd lub na potrąceniu od 10% do 25% wynagrodzenia za pracę w stosunku miesięcznym na cel społeczny wskazany przez sąd. Obowiązki i potrącenia orzeka się łącznie lub osobno.

Za omawiane przestępstwo przewidziano również karę pozbawienia wolności do lat 2. Kara ta została opisana w art. 37 kk. Wymierzana jest w miesiącach i latach. Nie może trwać krócej niż miesiąc i nie dłużej niż 15 lat, a w przypadku opisywanego przestępstwa - 2 lata.

Ustawa o dokumentach publicznych nakłada określone obowiązki między innymi na funkcjonariuszy Policji. Art. 40 ust. 1 niniejszej ustawy nakazuje niezwłocznie po otrzymaniu opinii biegłego stwierdzającej fałszerstwo dokumentu publicznego, wskazującej na naruszenie stosowanych w dokumentach publicznych zabezpieczeń przed fałszerstwem przekazać ministrowi informacje, o których mowa w art. 46 ust. 2 pkt 6, oraz kopię opinii biegłego. Art. 46 umieszczony został w rozdziale „Rejestr Dokumentów Publicznych” i dotyczy zakresu gromadzonych w nim informacji. Art. 46 ust. 2 pkt 6 określa, jakie informacje gromadzone są w przypadku fałszerstw dokumentów publicznych. Są to:

- a) oznaczenie sprawy i organu ją prowadzącego,
- b) miejsce i data ujawnienia sfalszowanego dokumentu, w tym nazwa miejscowości, w której nastąpiło ujawnienie, ze wskazaniem powiatu i województwa,
- c) ujawnione ośrodki fałszerskie,

⁷ www.kancelarialebek.pl

⁸ Art. 33 § 1 i 3 kk

d) rodzaj sfalszowanego dokumentu publicznego, jego cechy charakterystyczne i liczba sfalszowanych dokumentów publicznych.

Ponadto zgodnie z art. 40 ust. 3 i 4 należy umożliwić upoważnionemu członkowi komisji do spraw dokumentów publicznych dostęp do dowodu w postaci sfalszowanego dokumentu publicznego, przy czym dostęp do dowodu nie może utrudniać postępowania ani wpływać na zmniejszenie wartości tego dowodu dla prowadzonego postępowania. Po prawomocnym zakończeniu postępowania karnego organ dysponujący dowodem w postaci sfalszowanego dokumentu publicznego przekazuje go komisji do spraw dokumentów publicznych na czas wskazany upoważnieniem.

Zastępca Dyrektora Biura Kryminalnego KGP pismem z dnia 29 stycznia 2020 r. ustalił następujące zasady przy przekazywaniu informacji, o których mowa w art. 46 ust. 2 pkt 6 ustawy:

- 1) kopia opinii biegłego wraz z informacjami, o których mowa w art. 46 ust. 2 pkt 6 ustawy może być przekazywana w postaci papierowej (za pośrednictwem poczty lub kuriera) lub w postaci elektronicznej na płycie przesłanej pocztą lub kurierem albo za pośrednictwem poczty elektronicznej,
- 2) postać elektroniczna może przybrać postać edytowalnych plików .pdf (w przypadku treści opinii) oraz formę plików .jpg (w przypadku materiałów graficznych przedstawiających cechy charakterystyczne sfalszowanych dokumentów publicznych),
- 3) wydruki lub pliki w postaci elektronicznej powinny możliwie wiernie odwzorowywać oryginalną kolorystykę sfalszowanego dokumentu lub jego elementów (cech charakterystycznych),
- 4) rozdzielczość grafik (plików graficznych) powinna gwarantować możliwość weryfikacji przedstawionych na nich dokumentów lub ich elementów (zalecana rozdzielczość skanowania – min. 400 dpi),

- 5) w przypadku przekazywania kopii opinii biegłego wraz z odpowiednimi informacjami w postaci papierowej lub w postaci elektronicznej na płycie, do akt głównych postępowania przygotowawczego należy włączyć kopię pisma przewodniego oraz pokwitowanie odbioru,
- 6) w przypadku przekazywania kopii opinii biegłego wraz z odpowiednimi informacjami za pośrednictwem poczty elektronicznej na adres mailowy, do akt głównych postępowania przygotowawczego należy włączyć wydruk z programu pocztowego wskazujący na dostarczenie wiadomości do skrzynki pocztowej na serwerze adresata (potwierdzenie transmisji danych)⁹.

Art. 42 ust. 2 omawianej ustawy nakłada na funkcjonariuszy publicznych dokonujących, w zakresie swojej właściwości, czynności na podstawie okazywanych lub składanych dokumentów publicznych obowiązek kontroli autentyczności w zakresie pierwszego stopnia weryfikacji. Zgodnie z art. 7 ust. 4 pkt 1 polega on na sprawdzeniu autentyczności bez użycia sprzętu technicznego. Art. 42 ust. 3 nakłada na funkcjonariuszy publicznych obowiązek weryfikacji drugiego stopnia, który zgodnie z art. 7 ust. 4 pkt 2 polega na sprawdzeniu autentyczności przy pomocy ogólnie dostępnych przyrządów powiększających lub emitujących promieniowanie UV jeśli takimi przyrządami dysponują.

Ustawa o dokumentach publicznych to pierwszy w polskim prawodawstwie przykład chronienia dokumentu publicznego. Ustawodawca nigdy wcześniej nie zajął się problematyką wytwarzania replik dokumentów. Przez wiele lat nie było to konieczne, ponieważ brakowało możliwości technicznych, które byłyby dostępne dla osób prywatnych i pozwalałyby na wykonanie wiernych kopii. Obecnie można kupić taki sprzęt. Oferta jest bardzo szeroka,

⁹ Pismo z dnia 29 stycznia 2020 r., nr KR-DŚ-404/20 z Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji

a wykonane w ten sposób dokumenty niemal niczym nie różnią się od oryginału.

Z kilku przyczyn przywołana powyżej regulacja budzi jednak wątpliwości pod kątem jej skuteczności. Po pierwsze replika jest definiowana kryterium rozmiaru dokumentu. W praktyce nie będzie karalne wytwarzanie dokutemu, który różni się od oryginału kilkunastoma milimetrami. Trudno sobie wyobrazić, żeby urzędnicy znali dokładne wymiary dokumentów pierwszej kategorii, które ustawa wymienia w 32 punktach. Ten katalog został poszerzony przez wspomniane rozporządzenie, w którym wymieniono dokumenty drugiej i trzeciej kategorii. Nadal same wzory dokumentów publicznych nie zostały zastrzeżone.

Ponadto ustawodawca zastrzegł ściganie za przechowywanie takiej repliki dokumentu tylko wtedy, jeśli będzie się to odbywało w celu zbycia, czyli przechowywanie w innym celu karalne nie będzie. Wyobraźmy sobie następującą sytuację: u osoby AB odbywa się przeszukanie. W toku przeszukania policjanci ujawniają repliki dowodów osobistych na różne dane osobowe. AB miał wcześniej na stronie internetowej ogłoszenie o sprzedaży replik dokumentów, ale do chwili przeszukania ofertę zdążył usunąć. Czy w takim przypadku jego czyn będzie penalizowany czy też okaże się indyferentny w ocenie prawa karnego, bo w chwili ujawnienia replik dokumentów już ich nie oferował do sprzedaży i cel ich przechowywania nie jest jednoznaczny? Udowodnienie tego celu może w praktyce nie być łatwe.

Poza tym wśród znamion czasownikowych nie zostało wymienione posiadanie. Przepis przewiduje co prawda karalność za przechowywanie, ale znaczenie tych dwóch słów nie jest tożsame. Posiadanie oznacza bycie właścicielem czegoś, zwykle mającego dużą wartość materialną¹⁰. Wydaje się więc, że tego znamienia czasownikowego zabrakło w opisie czynu.

W definicji repliki dokumentu ustawodawca wspomina o cechach autentycz-

ności dokumentu jako jednym z elementów. Nie podaje jednak czy, aby uznać dokument za autentyczny i oryginalny musi on posiadać wszystkie cechy. Jeśli biegły po zbadaniu zabezpieczonego dokumentu znajdzie np. 4 z 10 cech autentyczności sąd uzna dokument za autentyczny? Czy będzie miał podstawę przy spełnieniu innych przesłanek do skazania sprawcy? Środek dowodowy jakim jest opinia biegłego nie może zawierać przecież stwierdzeń co do winy oskarżonego. Może jedynie określić czy istnieją cechy autentyczności i jakie. Wypowie się jedynie w granicach zakreślonych przez sąd lub inny organ procesowy postanowieniem. To sąd będzie musiał poddać opinię ocenie i w oparciu o nią i inne dowody wydać wyrok. Ponieważ ustawa w tym zakresie nie jest precyzyjna opisana sytuacja może pozwolić sprawcy na uniknięcie odpowiedzialności.

Nie sposób obecnie przesądzić, w jaki sposób na tę ustawę spojrzy judykatura i jak wpisze się ona w orzecznictwo. Jak wynika z przywołanego już pisma Biura Kryminalnego Komendy Głównej Policji do końca stycznia 2020 roku nie wpłynęła żadna kopia opinii biegłego. Można więc z tego wnosić, że nie przeprowadzono jeszcze żadnego postępowania przygotowawczego, gdzie karnym przepisem wiodącym byłby art. 58 ustawy o dokumentach publicznych. Zapewne w drodze praktyki sądowej przywołane wątpliwości zostaną rozwiane i przepisy niniejszej ustawy staną się efektywnym narzędziem do zwalczania procederu podrabiania dokumentów publicznych.

¹⁰ Słownik języka polskiego PWN, Warszawa 1995 s. 798

USTAWOWE ZNAMIONA CZYNU Z ART. 65A KODEKSU WYKROCZEŃ

kom. Hanna Bigielmajer

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Epidemia COVID-19 spowodowała szereg zmian w polskim ustawodawstwie. Jedną z nich jest wejście w życie ustawy z dnia 31 marca 2020 r. o zmianie ustawy o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych oraz niektórych innych ustaw (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 568).

Na mocy art. 2 wskazanej ustawy do części szczególnej ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 821 i 1238) dodano art. 65a penalizujący wykroczenie niestosowania się do poleceń funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej, który stanowi, że: „kto umyślnie, nie stosując się do wydawanych przez funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej, na podstawie prawa, poleceń określonego zachowania się, uniemożliwia lub istotnie utrudnia wykonanie czynności służbowych, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny”.

Niestosowanie się do poleceń funkcjonariuszy Policji czy Straży Granicznej jest w dobie koronawirusa szczególnie ryzykowne, ponieważ może nieść za sobą poważne konsekwencje zdrowotne zarówno dla osoby, która do wskazanych poleceń się nie stosuje, jak i dla całego jej otoczenia. Przepis art. 65a kodeksu wykroczeń koresponduje z zapisem obowiązującego od dnia 25 grudnia 2018 r.:

1) art. 15. ust. 1 pkt 10 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 360), zgodnie z którym policjanci, wykonując, w granicach swych zadań, czynności operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno - porządkowe mają

prawo: wydawania osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania czynności określonych w art. 15 ust. 1 pkt 1–5 lub 9 ustawy¹ lub wykonywania innych

¹ Art. 15 ust. 1 ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji. Policjanci wykonując czynności, o których mowa w art. 14, mają prawo: 1) legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości; 2) zatrzymywania osób w trybie i przypadkach określonych w przepisach Kodeksu postępowania karnego i innych ustaw; 2a) zatrzymywania osób pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego; 3) zatrzymywania osób stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia; 3a) pobierania od osób odcisków linii papilarnych lub wycisków ze słuchawki policyjnej; a) w trybie i przypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowania karnego oraz ustawy z dnia 22 listopada 2013 r. o postępowaniu wobec osób z zaburzeniami psychicznymi stwarzających zagrożenie życia, zdrowia lub wolności seksualnej innych osób (Dz.U. z 2019 r. poz. 2203), b) w celu identyfikacji osób o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe, c) za ich zgodą - w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości, d) w celu identyfikacji lub wykrywania sprawców przestępstw - na zasadach określonych w niniejszej ustawie; 3b) pobierania odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości; 4) przeszukiwania osób i pomieszczeń w trybie

czynności służbowych podejmowanych w zakresie i w celu realizacji ustawowych zadań Policji lub w granicach niezbędnych do ochrony przed zatarciem śladów przy zabezpieczaniu miejsca zdarzenia lub w celu uniknięcia bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa osób lub mienia, gdy jest to niezbędne do sprawnej realizacji zadań Policji albo uniknięcia zatarcia śladów przestępstwa lub wykroczenia.

- 2) art. 11 ust. 1 pkt 14 ustawy z dnia 12 października 1990 r. o Straży Granicznej (t.j. Dz.U. z 2020 r., poz. 305), który mówi, że funkcjonariusze SG, wykonując zadania, o których mowa w art. 1 ust. 2 tejże ustawy, mają prawo: wydawania osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonania czynności określonych w art. 11 ust. 1 pkt 1-2b, 4-6, 7, 7a, 9, 10 lub 13 ustawy lub w granicach niezbędnych do ochrony przed zatarciem śladów przy zabezpieczaniu miejsca zdarzenia lub w celu uniknięcia bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa osób lub mienia,

i przypadkach określonych w przepisach kodeksu postępowania karnego i innych ustaw; 4a) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych obrazu z pomieszczeń przeznaczonych dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, policyjnych izb dziecka, pokoi przejściowych oraz tymczasowych pomieszczeń przejściowych; 5) dokonywania kontroli osobistej, a także przeglądania zawartości bagaży i sprawdzania ładunków w portach i na dworcach oraz w środkach transportu lądowego, powietrznego i wodnego: a) w razie istnienia uzasadnionego podejrzenia popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub b) w celu znalezienia: - broni lub innych niebezpiecznych przedmiotów mogących służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub - przedmiotów, których posiadanie jest zabronione, lub mogących stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1, 2, 3a, 4, 4a, 6 i 7, oraz przepisów innych ustaw określających zadania Policji lub - przedmiotów podlegających przepadkowi w przypadku uzasadnionego przypuszczenia posiadania przez osobę broni lub takich przedmiotów lub uzasadnionego przypuszczenia ich użycia do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary - na zasadach i w sposób określony w art. 15d i art. 15e; (...) 9) dokonywania sprawdzenia prewencyjnego (...).

gdy jest to niezbędne do sprawnego i zgodnego z prawem wykonywania tych czynności albo uniknięcia zatarcia śladów przestępstwa lub wykroczenia.

Do tej pory brak było sankcji dyscyplinującej adresatów poleceń określonego zachowania do podporządkowania się poleceniom funkcjonariuszy Policji oraz Straży Granicznej, przy czym należy przypomnieć, że obowiązujący już od dawna art. 11 pkt 1 ustawy z dnia 24 maja 2013 r. o środkach przymusu bezpośredniego i broni palnej (t.j. Dz.U. z 2019 r., poz. 2418) pozwala, w razie konieczności wyegzekwowania wymaganego prawem zachowania, zgodnie z wydanym przez uprawnionego poleceniem, na użycie lub wykorzystanie określonego rodzaju środków przymusu bezpośredniego. Nie zmienia to faktu, iż stosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno stanowić ostateczność.

Poniżej przykłady sytuacji, w których nowo wprowadzony przepis będzie miał zastosowanie.

Przykład 1

Policja przyjeżdża na miejsce tragicznego wypadku drogowego. Tłum gapiów nagrywa smartfonami filmiki, przeszkadza, wręcz uniemożliwia przeprowadzenie interwencji. Policjanci proszą, aby odsunąć się od miejsca zdarzenia, a nikt nie reaguje.

Przykład 2

Interwencja w centrum miasta, zbiegowisko ludzi, którzy przeszkadzają karetce pogotowia ratunkowego w dotarciu na miejsce zdarzenia, bo ważniejsze jest robienie zdjęć, sensacja, coś się dzieje. Policjanci nakazują ludziom odsunąć się i zrobić miejsce dla karetki pogotowia. Ludzie nie reagują i dalej robią zdjęcia.

Przykład 3

Policja prowadzi oględziny miejsca zabójstwa, kradzieży z włamaniem, wypadku komunikacyjnego, a osoba postronna próbuje przedostać się na wytyczony policyjną taśmą teren, przez co może doprowadzić do zatarcia śladów przestępstwa. Pomimo wy-

danego polecenia nieutrudniania czynności, osoba nie rezygnuje ze swojego zachowania.

Przykład 4

Ewakuacja mieszkańców budynków mieszkalnych. Przyczyną jest duży pocisk artyleryjski znaleziony na budowie domu jednorodzinnego. Znaleziony pocisk okazał się być w złym stanie, a jego podjęcie grozi detonacją, dlatego saperzy zdecydowali o ewakuacji mieszkańców około 20 budynków znajdujących się w bezpośrednim sąsiedztwie znaleziska. Na miejsce wezwano funkcjonariuszy Policji, którzy polecieli mieszkańcom natychmiastowe opuszczenie swojego miejsca zamieszkania. Nie wszyscy mieszkańcy podeszli do sprawy poważnie i znalazły się osoby, które odmówiły opuszczenia domu.

Przykład 5

Osoba kierująca pojazdem w tzw. strefie nadgranicznej zostaje poddana kontroli przez umundurowanych funkcjonariuszy Straży Granicznej. Nie wykonuje poleceń wydanych jej przez funkcjonariuszy SG, nie chce wysiąść z pojazdu, nie chce pokazać zawartości przewożonego bagażu, wskutek czego istotnie utrudnia przeprowadzenie kontroli.

Art. 65a to *novum* w polskim prawie wykroczeń. Przyjrzyjmy się zatem ustawowemu znamionom tego czynu. Przepis został umieszczony w rozdziale IX kodeksu wykroczeń, chroniącym działalność instytucji państwowych, samorządowych i społecznych (rodzajowy przedmiot ochrony). Indywidualnym przedmiotem ochrony jest właściwe, niezakłócone funkcjonowanie Policji i Straży Granicznej w zakresie, w jakim funkcjonariusze tych służb podejmują czynności służbowe. Analizowany przepis chroni czynności służbowe policjantów i pograniczników przed zachowaniami polegającymi na niestosowaniu się do wydawanych przez nich poleceń określonego zachowania się. Podmiot wykroczenia jest powszechny (ogólny), ponieważ sprawcą

czynu może być każda osoba fizyczna zdolna do ponoszenia odpowiedzialności na gruncie prawa wykroczeń; zgodnie z art. 8 kodeksu wykroczeń, ten, kto popełnia czyn zabroniony po ukończeniu lat 17. Strona podmiotowa wykroczenia polega na umyślności w zamiarze bezpośrednim lub ewentualnym. Wykroczenie umyślne zachodzi wtedy, gdy sprawca ma zamiar popełnienia czynu zabronionego, to jest chce go popełnić albo przewidując możliwość jego popełnienia na to się godzi (art. 6 § 1 kodeksu wykroczeń). Strona przedmiotowa polega na niestosowaniu się do wydawanych przez funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej, na podstawie prawa, poleceń określonego zachowania się, co uniemożliwia lub istotnie utrudnia wykonanie czynności służbowych. Ważne jest, aby utrudnianie wykonania czynności miało charakter istotny. Zarówno uniemożliwianie, jak też istotne utrudnianie wykonania czynności podlega ocenie policjanta. Czyn może być popełniony zarówno z działania, jak i z zaniechania. Przepis jest bardzo ogólny i trudno o legalną definicję utrudniania oraz uniemożliwienia czynności służbowych. Według „Słownika Języka Polskiego PWN” pod redakcją W. Doroszewskiego, „udaremnić” to sprawić, że coś nie zostaje zrealizowane², z kolei „utrudniać” to stanowić lub stworzyć przeszkodę³. Konkludując, w kontekście czynu z art. 65a kodeksu wykroczeń „udaremnić” to całkowicie uniemożliwić wykonanie czynności służbowych, zaś „utrudniać” to zakłócić przebieg czynności służbowych, przeszkadzać, uniemożliwiać w całości lub w części osiągnięcie celu podejmowanych czynności, stwarzać przeszkody, które czynią proces realizacji czynności służbowych bardziej skomplikowanym, czasochłonnym, wymagającym większego wysiłku i nakładu pracy. Przepis nie wskazuje ani formy, ani zakresu czy też

² Źródła internetowe:

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/udaremni%C4%87.html> (dostęp: 17 listopada 2020 r.).

³ Źródła internetowe:

<https://sjp.pwn.pl/szukaj/utrudni%C4%87.html> (dostęp: 17 listopada 2020 r.).

sposobu wydawania poleceń. **Polecenie musi być wystosowane przez funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej** – nie może być wystosowane np. przez strażnika miejskiego albo strażnika ochrony kolei. **Musi być wydane na podstawie prawa** – ma więc podstawę prawną, tzn. istnieje określony przepis, który uprawnia funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej do wydania danego polecenia. Dekodując znamiona czynu zabronionego opisanego w art. 65a kodeksu wykroczeń, konieczne jest ustalenie treści uprawnień Policji i Straży Granicznej w związku z czynnościami, do których wykonywania funkcjonariusze tych formacji są uprawnieni, a wynikających m.in. z ustawy o Policji i Straży Granicznej, ale także innych ustaw. Z punktu widzenia adresata przepisu, ten powinien wiedzieć, jakiej treści polecenie może być mu wydane przez funkcjonariusza, a to związane jest ze znajomością katalogu czynności, które wykonywać mogą funkcjonariusze. Obowiązek ten wynika z zasady *ignorantia iuris nocet* (łac. *nieznajomość prawa szkodzi*)⁴. Polecenia i czynności mogą stanowić szeroką gamę zachowań policjantów i strażników granicznych. Poleceniem może być wydany przez policjanta lub strażnika granicznego nakaz typu: „proszę wysiąść z pojazdu, proszę opuścić to miejsce, proszę stąd odejść, proszę się zatrzymać, proszę się nie odzywać, proszę się odsunąć, proszę nie blokować przejścia, proszę nie nagrywać, proszę opróżnić zawartość kieszeni, proszę wyjąć ręce z kieszeni, proszę usiąść, proszę wstać, proszę to stąd zabrać!”. W każdym przypadku polecenia należy formułować w sposób jasny i zrozumiały (np. formułując krótkie, zwięzłe polecenia), wykorzystując w tym celu dostępne (i zgodne z prawem) środki techniczne. Powinny być one na tyle czytelne, by osoba wiedziała, jak ma się zachować. Wydanie polecenia

powinno być odnotowane w notatniku służbowym, notatce służbowej lub protokole z przeprowadzonych czynności wraz ze wskazaniem czasu i miejsca przeprowadzenia czynności oraz osoby, wobec której wydano polecenie określonego zachowania się, celu i opisu czynności⁵. Czynność sprawcza nie musi tutaj przybrać formy przemocy lub groźby bezprawnej, jak ma to miejsce w przestępstwie z art. 224 § 2 kodeksu karnego penalizującym tzw. czynny opór („Tej samej karze podlega, kto stosuje przemoc lub groźbę bezprawą w celu zmuszenia funkcjonariusza publicznego albo osoby do pomocy mu przybranej do przedsięwzięcia lub zaniechania prawnej czynności służbowej”). W art. 65a kodeksu wykroczeń odpowiedzialności podlega bierny opór. Zgodnie z wyrokiem Sądu Najwyższego z dnia 20 października 2016 r., sygn. akt WK 5/16, „czynności zawodowe lub służbowe obejmują wszelkie czynności mieszczące się w ramach uprawnień i obowiązków związanych z wykonywaniem określonego zawodu lub pełnienia określonej służby”. Rekapitułując, dla realizacji ustawowych znamion opisywanego czynu konieczne jest, aby wydawane polecenia wynikały z obowiązujących przepisów prawa, a więc były legalne. Muszą przy tym wynikać z przyznanych funkcjonariuszowi Policji oraz Straży Granicznej kompetencji. Postanowieniem z dnia 11 kwietnia 2019 r., sygn. akt. III KK 33/18 Sąd Najwyższy orzekł, że „czynności służbowe to czynności zmierzające do realizacji zadań Policji” (także Straży Granicznej). Taką czynnością jest przykładowo legitymowanie osoby, zatrzymanie osoby, przeszkuszenie osób, pomieszczeń i rzeczy, pobieranie od osób odbitek linii papilarnych, kontrola osobista, kontrola pojazdu czy doprowadzenie osoby w celu wytrzeźwienia. W analizowanym przepisie chodzi zarówno o czynności służbowe podejmowane publicznie, jak i niepublicznie. Wykrocze-

⁴ Por. A. Fornalik: *Nowe wykroczenie w Kodeksie wykroczeń w związku z COVID-19*, Kancelaria Adwokatów i Radców Prawnych P.J. Sowisło & Topolewski, 17 kwietnia 2020 r., Legalis C.H. BECK (dostęp: 17 listopada 2020 r.).

⁵ Źródła internetowe:

<https://gazeta.policja.pl/997/informacje/169846,Kierunki-zmian-ustawowych-uprawnien-Policji.html> (dostęp: 17 listopada 2020 r.).

nie z art. 65a kodeksu wykroczeń jest wykroczeniem materialnym (skutkowym), w którym skutek rozumiany jest jako wystąpienie pewnego „zakłócenia” w funkcjonowaniu służb, jakim jest uniemożliwienie lub istotne utrudnienie wykonania czynności służbowych, będące konsekwencją umyślnego niezastosowania się do wydawanych poleceń. **Musi wystąpić skutek niedostosowania się do polecenia**, który ma postać uniemożliwienia lub istotnego utrudnienia czynności służbowych. Powinno więc być wskazane, jakiego rodzaju czynności służbowe nie zostały wykonane lub ich przeprowadzenie było istotnie utrudnione. Niezbędne jest tutaj wykazanie związku przyczynowo-skutkowego między zachowaniem sprawcy a skutkiem tego zachowania, tj. takiego powiązania zjawisk, w którym jedno wynika z drugiego, bez zaistnienia pierwszego z nich (warunek) drugie by nie nastąpiło (następstwo, skutek). Innymi słowy, czynności wyjaśniające prowadzone w związku z przedmiotowym wykroczeniem powinny dać odpowiedź na pytania:

- 1) czy czynności służbowe funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej zostały udaremnione lub istotnie utrudnione przez tę samą osobę, która wcześniej umyślnie nie zastosowała się do wydanych jej, na podstawie prawa, poleceń określonego zachowania się?
- 2) czy uniemożliwienie lub istotne utrudnienie wykonania czynności służbowych przez daną osobę wynikało wprost z umyślnego niezastosowania się przez nią do wydawanych poleceń?

Odpowiedzialność za to wykroczenie nastąpi dopiero po realizacji wszystkich przesłanek art. 65a kodeksu wykroczeń. Nie wystarczy, że nie wykonamy polecenia policjanta lub pogranicznika, lecz wraz z niewykonaniem polecenia musi dojść do uniemożliwienia lub istotnego utrudnienia wykonania przezeń czynności służbowych.

Wykroczenie określone w art. 65a kodeksu wykroczeń jest ścigane w trybie publicznoskargowym, z urzędu. Jest ono zagrożone sankcją w postaci kary aresztu

(od 5 do 30 dni), ograniczenia wolności (1 miesiąca) albo grzywny (od 20 złotych do 5000 złotych). Na sprawcę omawianego czynu można nałożyć mandat karny w wysokości od 20 złotych do 500 złotych. W razie odmowy przyjęcia mandatu karnego, występuje się z wnioskiem o ukaranie do sądu (art. 99 kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia). Czy sąd może wydać tzw. wyrok nakazowy bez przeprowadzania rozprawy? Może, ale wówczas mamy prawo do wniesienia sprzeciwu, w wyniku którego wyrok nakazowy traci moc (art. 93-94 kpow).

Z uwagi na to, że przepis dotyczący niestosowania się do poleceń funkcjonariusza Policji lub Straży Granicznej obowiązuje od niedawna, brak do niego orzecznictwa sądowego i komentarzy, stąd budzi wiele niejasności i wątpliwości interpretacyjnych. Trzeba podkreślić, że wprowadzenie do porządku prawnego przepisu art. 65a kodeksu wykroczeń jest ściśle powiązane z wprowadzeniem różnego rodzaju ograniczeń wynikających z wprowadzenia stanu epidemii w związku z COVID-19. Gdyby było inaczej, to sankcje za niestosowanie się do poleceń wydawanych przez funkcjonariuszy Policji oraz Straży Granicznej wprowadzono by już znacznie wcześniej. Uzasadnieniem wprowadzenia niniejszego przepisu jest zapewnienie skuteczności działań wskazanych służb, zarówno podczas zagrożenia epidemicznego, jak również przy realizacji typowych zadań ustawowych. Regulacja ta ma zapewnić właściwy przebieg podejmowanych przez funkcjonariuszy interwencji, a zwłaszcza urealnić przysługujące funkcjonariuszom Policji i Straży Granicznej prawo do wydawania poleceń, które to zostało sformułowane wprost w odpowiednich przepisach⁶. Przepis będzie obowiązywał bezterminowo, a więc również po powrocie rzeczywistości do normalności. Stanowi realizację od dawna zgłaszanych postulatów środowiska Policji.

⁶ Źródła internetowe: <https://twoje-miasto.pl/art-prawo/covid-19-a-wykonywanie-polecen-i131138> (dostęp: 18 listopada 2020 r.).

PRAWNE I PSYCHOLOGICZNE ASPEKTY EUTANAZJI

podkom. Alicja Baranowska

Wydział Organizacji Szkolenia i Dowodzenia
SP w Pile

mł. insp. Marzena Brzozowska

Zakład Prewencji i technik Interwencyjnych
SP w Pile

Eutanazja, w doktrynie określana jako zabójstwo eutanatyczne, jest przykładem zabójstwa uprzywilejowanego i została stypizowana w art. 150 k.k. W dosłownym tłumaczeniu od greckiego *εὐθανασία*, *euthanasia* oznacza „dobrą śmierć”. W praktyce najczęściej chodzi o przypadki zadania śmierci osobie nieuleczalnie chorej umotywowane skróceniem jej cierpień (pod wpływem współczucia).

Problem dopuszczalności eutanazji jest trudnym zagadnieniem etycznym. Ma ona zarówno wielu zwolenników, jak i przeciwników. Konflikt racji bierze się z różnych systemów wartości, jakimi kierują się strony sporu. Przeciwnicy eutanazji uważają życie za święty dar od Boga albo uznają je za najwyższą wartość. Zwolennicy natomiast twierdzą, iż ważniejsze jest uszanowanie woli chorego, jego prawo do zachowania godności w obliczu cierpienia, prawo do godnej śmierci, ochrona przed cierpieniem.

Od eutanazji należy odróżnić:

- a) ortotanazję polegającą na odłączeniu (najczęściej przez lekarza), od urządzeń - specjalistycznej aparatury podtrzymującej życie - chorego będącego w stanie agonalnym (przez część doktryny ortotanazja uznawana jest za eutanazję bierną i trudno takiemu pogładowi odmówić racji z legalistycznego punktu widzenia);
- b) zabójstwo z miłosierdzia, gdy sprawca pozbawia życia osobę chorą fizycznie lub psychicznie, w podeszłym wieku czy niepełnosprawną, niezależnie od jej woli (nierzadko osoba taka ze względu na stan fizyczny lub psychiczny nie może wyrazić swojej woli, a zabójca sam ocenia wartość jej życia) i pozbawia ofiarę

życia według niego „ze względu na jej dobro”;

- c) zabójstwo motywowane względami eugenicznymi („szlachetne wobec pokrzywdzonego i społeczeństwa”), kiedy sprawca pozbawia życia osoby upośledzone fizycznie lub chore psychicznie, aby jego zdaniem „uchronić społeczeństwo przed przekazywaniem złych genów”, przed nieestetycznym wyglądem takich osób.

Przedmiotem ochrony przestępstwa zabójstwa eutanatycznego jest ludzkie życie, niezależnie od tego, jakie są szanse utrzymania człowieka przy życiu.

Podmiotem eutanazji może być:

- a) każdy - w przypadku zachowania sprawcy polegającego na działaniu (podmiot powszechny, tzw. eutanazja czynna) albo
- b) osoba, na której ciążył szczególny prawny obowiązek zapobiegnięcia skutkowi w postaci śmierci człowieka, w rozumieniu art. 2 k.k. (podmiot indywidualny, tzw. eutanazja bierna).

W przypadku eutanazji, zachowanie sprawcy polega na pozbawieniu człowieka życia, przy czym pojęcie śmierci interpre-

tować należy analogicznie, jak w przypadku zabójstwa w typie podstawowym.

Przedmiotem czynności wykonawczej jest człowiek żądający pozbawienia życia. Poprzez żądanie pokrzywdzony wyraża świadomą rezygnację z własnego dalszego życia. Żądanie jest wyrazem stanowczej i niebudzącej wątpliwości woli ofiary - aby sprawca spowodował jej śmierć. Żądanie takie musi być wyrażone przez osobę mającą wystarczające rozeznanie co do znaczenia żądania. Warto zauważyć, że takiego rozeznania nie ma osoba chora psychicznie, upośledzona umysłowo, małoletnia, działająca pod wpływem innego zakłócenia czynności psychicznych (pod wpływem alkoholu, środków odurzających), osoba znajdująca się w stanie krótkotrwałej depresji. Żądanie charakteryzuje istnienie elementu presji, w przeciwieństwie do prośby, czy zgody. Żądanie musi być dobrowolnym wyrazem woli, niezależnym od nacisków zewnętrznych, przymusu ze strony innych osób. Na decyzję o zakończeniu życia może przecież wpłynąć np. przekazana przez lekarza informacja o rozpoznanej chorobie, jej przebiegu i objawach¹. Sąd Apelacyjny w Krakowie w wyroku z dnia 13.05.2014 r.² uznał, iż „Choćby denatka żaliła się oskarżonemu na dolegliwości swej choroby, narzekała na stan swego zdrowia i mówiła, że nie chce już żyć, to owe wypowiedzi nie przybrały formy stanowczego żądania pozbawienia jej życia, zatem nie uprawniały oskarżonego do działania w tym celu. W świetle dyspozycji art. 150 § 1 k.k. żądanie takie jest formą wyrażenia woli, którą cechuje kategoryczność, personalność, jednostronność, a współczucie sprawcy jest wyrazem jego stosunku psychicznego do ofiary, przy czym odróżnić należy współczucie od litości dla człowieka cierpiącego”.

Dla przyjęcia kwalifikacji prawnej zabójstwa eutanatycznego konieczne jest

łączne spełnienie dwóch przesłanek, tj. stanowczo wyrażonego przez pokrzywdzonego żądania pozbawienia życia i współczucia dla niej po stronie sprawcy. Przy czym nie każde wyrażenie woli śmierci może zostać uznane za żądanie w rozumieniu art. 150 par. 1 k.k. „Żądanie takie ma być w pełni świadomym, niewątpliwym i bezwarunkowym aktem nieprzymuszonej woli, pochodzącym od zdrowej psychicznie osoby”³.

Eutanazja jest przestępstwem umyślnym o zmodyfikowanej stronie podmiotowej, ze względu na przesłankę zabicia człowieka pod wpływem współczucia dla niego. Współczucie jest stanem emocjonalnym, w którym jeden człowiek solidaryzuje się z inną osobą cierpiącą i wyraża głębokie ubolewanie. Prawdziwe współczucie nie jest tylko reakcją emocjonalną, lecz mocnym zobowiązaniem opartym na zrozumieniu. Dlatego prawdziwie współczujący stosunek do innych nie zmienia się, nawet jeśli zachowują się oni w sposób negatywny.

Sprawca zabójstwa eutanatycznego działa w szczególnym stanie psychicznym. Z jednej strony ma świadomość bezprawności swojego czynu, którego dokonania żąda od niego pokrzywdzony, z drugiej strony sprawca utożsamia się z ofiarą, z jej stanem, ze względu na szczególnie intensywne cierpienia ofiary.

Element współczucia wskazuje na szczególny motyw zabójstwa. Motywacja związana z dodatnimi uczuciami sprawcy wobec pokrzywdzonego skutkuje zazwyczaj wyborem takiego sposobu pozbawienia go życia, który byłby najbardziej bezbolesny i humanitarny. Dlatego sprawca zabójstwa eutanatycznego, np. uzyskuje najpierw informacje o wpływie trucizn na organizm człowieka i wybiera taką, która ma działanie piorunujące. Trudno wyobrazić sobie, aby sprawca działając pod wpływem współczucia dla innego człowieka zdecydował się na zadawanie mu śmierci w spo-

¹ B. Michalski, Przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, w: A. Wąsek (red), Kodeks karny. Część szczególna tom II. Komentarz, Wydawnictwo C.H.BECK, Warszawa 2004, s. 248.

² II Aka 72/14.

³ Wyrok SA w Białymstoku z dnia 21.03.2018 r., II Aka 21/18.

sób wyjątkowo bolesny, czy działał ze szczególnym okrucieństwem⁴.

Aby współczucie występowało w rzeczywistości, w konkretnym przypadku, mogą decydować o tym warunki zewnętrzne:

- nasilenie cierpień osoby żądającej pozbawienia życia,
- stosunek emocjonalny sprawcy do ofiary,
- osobowość sprawcy przestępstwa.

Osobowość jest wieloczynnikową strukturą dynamiczną, która reguluje zachowanie się człowieka oraz jego reakcje ze światem zewnętrznym⁵. Jest zespołem struktur psychicznych decydujących o indywidualnym, niepowtarzalnym charakterze każdego człowieka. Jest wyrazem indywidualności człowieka, przy czym indywidualność ta jest względnie stabilna, wyraża się w zainteresowaniach, planach, dążeniach, aspiracjach człowieka⁶.

Jeżeli działanie sprawcy zabójstwa, który spełnia żądanie ofiary, jest motywowane inną niż współczucie pobudką należy wykluczyć zabójstwo eutanatyczne. O zabójstwie w typie uprzywilejowanym nie można mówić w przypadku, gdy współczucie wywołane jest cierpieniami psychicznymi człowieka spowodowanymi: wieloletnim kalectwem, zawodem miłosnym, bankructwem, czy też gdy dotyczy innej osoby czy osób, niż ofiara. Mają to być wyłącznie istotne powody, związane z ciężkim cierpieniem i beznadziejnością sytuacji, w jakiej człowiek cierpiący się znalazł.

Problem eutanazji jest trudnym zagadnieniem i rodzi wiele dylematów natury prawnej, etycznej oraz psychologicznej. W przebiegu swojego życia, rozważania nad dopuszczalnością „śmierci na życzenie”, najczęściej pozostawiamy specjalistom ufając, że sami nigdy nie będziemy

musieli się z tym mierzyć. Dopiero, kiedy zachoruje bądź ulegnie wypadkowi członek naszej rodziny czy też bliski znajomy, dociera do nas jak nietrwale potrafi być ludzkie zdrowie i jak bardzo, wskutek krytycznych sytuacji, życie potrafi stracić na jakości, a często również powodować niewiarygodne cierpienia fizyczne i psychiczne. Kiedy dodatkowo z ust chorego bądź niepełnosprawnego człowieka słyszymy pragnienie śmierci, które ma skrócić cierpienie, zaczynamy sami stawiać wiele pytań. Zastanawiamy się nad dopuszczalnością eutanazji, rozważamy czy zgłaszający chęć śmierci podjął tę decyzję w sposób samodzielny i racjonalny, czy raczej jest ona wpływem osób trzecich bądź też powodowana jest innymi czynnikami. W końcu, towarzysząc takiej osobie w trudach codziennego życia, zaczynamy doświadczać tej trudnej psychologicznie sytuacji.

Analizując problem eutanazji z perspektywy pacjenta zgłaszającego pragnienie zakończenia jego życia, skupmy się na doświadczeniach krajów, w których zalegalizowano eutanazję, a konkretnie na wzorcowym rozwiązaniu holenderskim. Zgodnie z nim pacjent ma prawo domagać się od lekarza skrócenia jego życia w sytuacji, kiedy jest nieuleczalnie chory i z tego powodu doświadcza cierpienia, kres jego życia jest bliski, a decyzja o eutanazji została podjęta w sposób świadomy i wolny od perswazji innych. Natomiast prośba odebrania życia jest powtarzana wielokrotnie w określonych odstępach czasu⁷. O ile nieuleczalność choroby i związane z nią cierpienie mogą być obiektywnie stwierdzone, o tyle trudnym do rozpoznania jest, czy na pacjenta nie jest wywierany wpływ, by podjął określoną decyzję.

Powodów zgłaszania prośby o skrócenie życia może być wiele. Najczęściej jest to odczuwany przez pacjentów ból czy doświadczenie duszności, szczególnie kiedy stają się nie do wytrzymania. Obecnie rozwój medycyny w leczeniu przeciwbólowym jest na tyle zaawansowany, że sytuacja

⁴ M. Całkiewicz, *Modus operandi sprawców zabójstw*, Wydawnictwo Poltext, Warszawa 2010, s. 44.

⁵ A. Jakubik, w: A. Bilikiewicz (red), *Psychiatria. Podręcznik dla studentów medycyny*, PZWL, Warszawa 2001, s. 344.

⁶ M. J. Lubelski, w: M. J. Lubelski, M. J. Stanik, L. Tyszkiewicz, *Wybrane zagadnienia psychologii dla prawników*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1986, s. 93-94.

⁷ J. C. Willke i inni, *Życie czy śmierć. Stare i nowe tajemnice eutanazji*, Gdańsk 2000.

cje w których lekarz wobec bólu pozostaje bezradny, zdarzają się bardzo rzadko. Zatem jeśli powodem prośby o śmierć jest odczuwanie bólu fizycznego, uśmierzenie go, bądź przynajmniej mocne złagodzenie powoduje, że pacjent ostatecznie nie ponawia swojej prośby⁸.

Kolejnym powodem zgłaszania chęci wcześniejszej śmierci jest poczucie bycia ciężarem dla najbliższych. Szczególnie w sytuacjach, w których bliscy podejmują się nad chorym opieki niechętnie i bez szczególnej troskliwości, pacjent zaczyna mieć przeświadczenie, że jedynym dobrym rozwiązaniem jest szybka śmierć. W takich przypadkach sprawdza się praca psychologa z rodziną, mająca na celu zwiększenie świadomości funkcjonowania jej członków i wypracowanie zmiany zachowania wobec chorego⁹.

Jedną z trudniejszych sytuacji jest brak chęci do życia i związana z nią wcześniejsza utrata jego sensu. Najczęściej doświadczają tego osoby chore przewlekle, z niepomyślną diagnozą i których stan się sukcesywnie pogarsza. Drugą grupę stanowią ofiary wypadków tracące częściowo lub zupełnie swoją sprawność fizyczną. Pacjenci tacy bardzo często cierpią na depresję, doświadczają myśli samobójczych. Część z nich podejmuje próby odebrania sobie życia. Faktem jest, że przeżywanie nasilonej depresji zwiększa prawdopodobieństwo pragnienia skrócenia cierpienia poprzez śmierć. Tym bardziej zaskakujące i niepokojące są zmiany w przepisach holenderskich dopuszczających osobom chorującym na depresję prawo do prośbienia o skrócenie życia¹⁰. Podobne uregulowania

znajdujemy w Belgii, gdzie możliwym jest dokonanie na życzenie chorego eutanazji, jak również wspomaganego przez lekarza samobójstwa, polegającego na przepisaniu pacjentowi na jego prośbę śmiertelnej dawki leków, które ten następnie samodzielnie przyjmuje. Półroczny raport Federalnej Komisji Kontroli i Oceny Eutanazji dotyczący zarejestrowanych w Belgii przypadków eutanazji w latach 2016 i 2017 wykazał, że to właśnie depresja była najczęstszym rozpoznaniem psychiatrycznym u pacjentów, u których przeprowadzono procedurę skrócenia życia na życzenie. Drugą najczęstszą diagnozą były zaburzenia osobowości i zachowania, gdzie w wywiadzie często dodatkowo stwierdzano ciężki uraz psychiczny. Dane ujęte w ww. raporcie wskazały, iż pacjenci uzyskujący zgodę na eutanazję i wspomaganą samobójstwo to w większości kobiety cierpiące z powodu ciężkiej choroby psychicznej, najczęściej depresji z dodatkowo stwierdzonymi u nich zaburzeniami osobowości. Co najmniej połowa z tych pacjentów w przeszłości kilkakrotnie podejmowała próby samobójcze. Osoby te najczęściej cierpiały z powodu poczucia osamotnienia i izolacji społecznej¹¹.

Biorąc pod uwagę powyższe dane należy stwierdzić, że ocena stanu psychicznego pacjentów psychiatrycznych jako wskazania do dopuszczalności praktyki eutanazji i wspomaganego samobójstwa, budzi wiele kontrowersji. Najważniejsza z nich dotyczy stwierdzenia, że stan psychiczny ma niewątpliwy wpływ na szeroko rozumiane kompetencje umysłowe. Tym samym życzenie śmierci można uważać za objaw ciężkiej depresji. Ponadto powstaje wątpliwość czy osoba z rozpoznaniem psychiatrycznym ma zachowaną zdolność podejmowania świadomych decyzji.

Reasumując u osób cierpiących z powodu utraty sensu życia obserwujemy

⁸ T. Świrydowicz, Problem eutanazji z punktu widzenia psychologa, w: *Czasopismo Psychologiczne*, Tom 13, Nr 2, 2007, 147-155.

⁹ T. Świrydowicz, Pomoc psychologiczna świadczona ludziom umierającym oraz ich rodzinom. Możliwości i ograniczenia, w: J. Kolbuszewski (red.), *Problemy współczesnej tanatologii*, Wrocławskie Towarzystwo Naukowe, Wrocław 2001, s. 93-99.

¹⁰ I. Trzebiatowska, Zaburzenia psychiczne w chorobie nowotworowej, w: K. de Walden-Gałuszko (red.), *Psychoonkologia*, Biblioteka Psychiatrii Polskiej, Kraków 2000, s. 71-81

¹¹ Geert Dom, Heidi Stoop, An Haekens, Sigrid Sterckx, Eutanazja i wspomaganą samobójstwo w kontekście zaburzeń psychicznych w krajach niderlandzkich: doświadczenie poparte praktyką, w: *Psychiatria Polska*, tom 54, nr 4, 2020, s. 661-672.

najczęściej objawy depresyjne, które dodatkowo wzmacniają u nich poczucie straty i beznadziei sytuacji. Pogodzenie się z nieuchronną śmiercią wymaga odwagi, refleksji, często wiary i pomysłu jak w krótkim czasie, który pozostał choremu, ma wyglądać jego życie. Do takiego przeformułowania potrzeba jest najczęściej profesjonalna pomoc psychologiczna i wsparcie najbliższych. Jeżeli uda się pomóc pacjentowi w znalezieniu celu, który jest dla niego ważny i jednocześnie możliwy do zrealizowania, to jego życie nie tylko może odzyskać sens. W niektórych przypadkach okazuje się, że właśnie ten ostatni okres życia pacjenta staje się dla niego najbardziej znaczącym, kiedy w końcu robi to z czym zwlekał przez lata, realizuje i porządkuje najważniejsze z własnej perspektywy kwestie. Tak na przykład dzieje się w przypadku wielu chorych wierzących, którzy nadają sens swojemu cierpieniu, ofiarowując je za kogoś lub za coś¹². Natomiast u osób, które utraciły sens swojego życia na skutek wypadku i ograniczenia bądź całkowitej utraty sprawności, największym problemem jest pogodzenie się z kalectwem i organizacja życia od nowa. W takich sytuacjach to nie pragnienie śmierci, lecz trudności w zaakceptowaniu zmienionej diametralnie sytuacji życiowej stanowią podstawową trudność. W tych okolicznościach nieocenioną pomocą może okazać się życzliwa, akceptująca reakcja otoczenia oraz pomoc psychologa¹³.

Kolejną grupę chorych zgłaszających pragnienie śmierci na życzenie stanowią osoby, których jakieś istotne potrzeby nie zostały zaspokojone. Najczęściej chodzi o zainteresowanie, życzliwość, obecność. Wówczas proszenie o śmierć jest wołaniem o pomoc i pełni rolę instrumentalną, pozwalającą na ewentualne osiągnięcie innego celu niż eutanazja. Należy stwierdzić, że w takich przypadkach często sam chory

nie uświadamia sobie tych mechanizmów, a pomocne okazuje się obdarzenie go odpowiednią uwagą i troską, a tym samym zaspokojenie jego potrzeb.

Jedną z bardziej zmotywowanych i przekonanych do skrócenia własnego życia osób są pacjenci zdający sobie sprawę ze śmiertelności własnej choroby. W swojej decyzji kierują się pragnieniem wyboru momentu własnej śmierci, głównie z uwagi na skrócenie swoich cierpień związanych z bólem i innymi dolegliwościami, jak również chęcią uwolnienia najbliższych od ciężaru opieki nad nimi. Ponadto dla chorych w tej sytuacji duże znaczenia ma często zapewnienie sobie procesu umierania w stanie pełnej świadomości, co mogłoby być zakłócone przez postępujący proces chorobowy. Dodatkowo eutanazja umożliwia pacjentom zorganizowanie pożegnania z rodziną i towarzyszenie przez bliskich w momencie umierania. Takie okoliczności proszenia o wcześniejszą śmierć spotykają się najczęściej ze zrozumieniem i współczuciem ze strony innych. Zawsze jednak pozostanie problem osoby godzącej się na realizację takiej decyzji i ewentualnych psychicznych następstw odbierania innemu człowiekowi życia. Jedynie osoby o psychopatycznej strukturze osobowości niezdolne do empatii nie odczuwają wpływu takiego czynu na swoją psychikę¹⁴.

Myśląc o eutanazji najczęściej skupiamy się na osobie chorego bądź niepełnosprawnego, oceniając jego stan psychiczny w chwili podejmowania decyzji o skróceniu życia. Zastanawiamy się w jakich sytuacjach śmierć na życzenie może być dopuszczalna będąc wyrazem ludzkiego miłosierdzia skracającego cierpienie. Rzadko w swoich rozważaniach bierzemy pod uwagę osoby, które miałyby w świetle prawa i wcześniejszej etycznej oceny wykonywać eutanazję. Zatem prośba o przyspieszenie śmierci nie jest tylko sprawą osoby wyrażającej takie życzenie, lecz również osoby zobowiązanej do jego wykonania. Jako wykonawców woli chorego upatruje się naj-

¹² M. Wandrasz, Religijność a postawa wobec choroby, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin 1998.

¹³ T. Świrydowicz, Problem eutanazji z punktu widzenia psychologa, w: Czasopismo Psychologiczne, Tom 13, Nr 2, 2007, 147-155.

¹⁴ R.D. Hare, Psychopaci są wśród nas, Wydawnictwo Znak, Kraków, 2007.

część lekarzy, ewentualnie pielęgniarki¹⁵. Pojawia się tutaj pytanie czy zatem osoby powołane z racji wykonywanego zawodu do ratowania życia ludzkiego, powinny jednocześnie świadomie i intencjonalnie powodować czyjaś śmierć.

Kolejna kwestia to motyw, którymi może kierować się osoba skłonna do wykonania eutanazji. Psychologicznie jest to nowa i trudna zarazem sytuacja. W krajach, w których możliwość skrócenia ludzkiego życia z zachowaniem określonych warunków została zalegalizowana, lekarz wykonujący takie życzenie pacjenta prawnie nie poniesie żadnych konsekwencji. Powstaje jednak wątpliwość czy tego rodzaju działania pozostaną bez wpływu na jego kondycję psychiczną. Nie trudno sobie wyobrazić, że wrażliwemu i współczującemu lekarzowi niełatwo przyjdzie poradzić sobie psychicznie z dokonaną eutanazją, traktowaną często jako sprzeniewierzenie się jego powołaniu. Jak dotąd nikt nie badał psychologicznych konsekwencji ponoszonych przez personel medyczny, który spowodował śmierć pacjenta, kierując się autentycznym współczuciem w sytuacjach, kiedy nie było żadnego innego sposobu, by pomóc pacjentowi.

To właśnie współczucie i potrzeba ulżenia cierpieniu chorego jest najczęstszą motywacją lekarzy, którzy podejmują się wykonania eutanazji. Drugim motywem jest pewien rodzaj samozadowolenia z posiadania władzy, który ma związek z decydowaniem o ludzkim życiu lub śmierci¹⁶. Ważnym mechanizmem jest tutaj tzw. oswajanie się z możliwością odbierania życia innym na ich życzenie. Dzieje się tak po kolejnych działaniach personelu medycznego, który godzi się z taką prośbą pacjentów i wykonuje eutanazję. Na skutek tego może dojść do zagłuszenia wyrzutów sumienia i pozbawienia oporów psychicznych przed spowodowaniem śmierci tych, których dalsze życie lekarz bądź pielę-

gniarka uznają za pozbawione wartości. Przykładem takich sytuacji są dane z Holandii wskazujące, że część lekarzy przyczyniła się do uśmiercania pacjentów nie proszących wcale o skrócenie im życia¹⁷.

Problem eutanazji jest tematem, który często pojawia się w mediach i rodzi wiele kontrowersji. Przyzwolenie na eutanazję często jest traktowane jako wyraz postępu i humanitarnego podejścia do tych, którzy z jakiś względów chcą wcześniej zakończyć swoje życie. Wpisuje się to w tendencję postrzegania kondycji współczesnego człowieka jako jednostki wolnej i świadomej swoich wyborów. Tym samym przedkłada się jakość życia ludzkiego wolnego od bólu i od cierpienia, dając tym samym prawo do subiektywnej oceny swojego istnienia i do możliwości jego skrócenia w przypadku takiego jego pogorszenia, że traci ono dla człowieka sens. Analizując zagadnienie eutanazji w oparciu o doświadczenia krajów, w których została ona zalegalizowana, a tym samym szereg związanych z nią zagrożeń, należy uwzględnić zarówno aspekty prawne, etyczne jak i psychologiczne. Tylko całościowe i interdyscyplinarne podejście do kwestii prawa pacjenta do skrócenia życia na jego prośbę, może zapewnić najlepsze możliwe rozwiązania w tej dziedzinie. Jednocześnie może być potencjałem do przeformułowania obecnego życia społecznego, tak by osoby niemogące samodzielnie funkcjonować oraz ich rodziny otrzymywały pomoc i potrzebne wsparcie nie tylko ze strony najbliższych, ale również dalszego otoczenia bez konieczności polegania jedynie na domach pomocy społecznej czy hospicjach.

¹⁵ J. Brusilo, *Lekarz wobec kresu życia ludzkiego*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Warszawa, 2004.

¹⁶ R. Fenigsen, *Eutanazja. Śmierć z wyboru?*, Wydawnictwo „W drodze”, Poznań, 1997.

¹⁷ J.C. Willke i inni, *Życie czy śmierć. Stare i nowe tajemnice eutanazji*, Gdańsk, 2001.

KOMPETENCJE POZNAWCZE DO ZEZNAWANIA W PROCEDURZE KARNEJ OSÓB NIEPEŁNOSPRAWNYCH INTELEKTUALNIE

podinsp. Ewa Mańka

Wydział Organizacji Szkolenia i Dowodzenia SP w Pile

Decyzją nr 136 Komendanta Głównego Policji z dnia 18.04.2019 roku tematykę psychologii sądowej w obszarze postępowania z osobami niepełnosprawnymi intelektualnie włączono do programu nauczania na kursie specjalistycznym dla policjantów służby kryminalnej wykonujących czynności dochodzeniowo-śledcze, akcentując tym samym potrzebę wysokiego merytorycznego przygotowania policjantów do realizacji tych zadań.

W czasie trwania szkolenia specjalistycznego, podczas 6-godzinnych zajęć dydaktycznych, obok zagadnień prawnych, omawiane są przez psychologa specjalizującego się w dziedzinie psychologii sądowej m.in.: **pojęcie niepełnosprawności intelektualnej, jej przyczyny i skutki, symptomy behawioralne wskazujące na niepełnosprawność intelektualną osoby uczestniczącej w postępowaniu przygotowawczym oraz taktyka postępowania**

policjanta wobec osoby z niepełnosprawnością intelektualną uczestniczącej w różnych czynnościach procesowych.

Artykuł ten może stanowić literaturę uzupełniającą w obszarze wymienionych zagadnień dla policjantów służby kryminalnej, ale również policjantów pionu prewencji, którzy podejmują interwencje policyjne także wobec osób niepełnosprawnych intelektualnie, ilustrując sposób funkcjonowania tych osób w procesie karnym.

Charakterystyka niepełnosprawności intelektualnej

Częstość występowania niepełnosprawności intelektualnej w populacji szacuje się na **3%**, przy czym u dzieci do 16 roku życia wskaźnik ten wynosi 2-4%, w tym w grupie wiekowej do 4 roku życia-0,1%, natomiast w grupie 9-14 lat aż 9,7% natomiast **u dorosłych 1-2 %**.

Ocenia się, że upośledzenie umysłowe stopnia głębszego (IQ poniżej 50) dotyczy 0,3-0,5 % populacji. Osoby upośledzo-

ne w stopniu lekkim (IQ 50-70) stanowią 1-1,5% populacji.¹

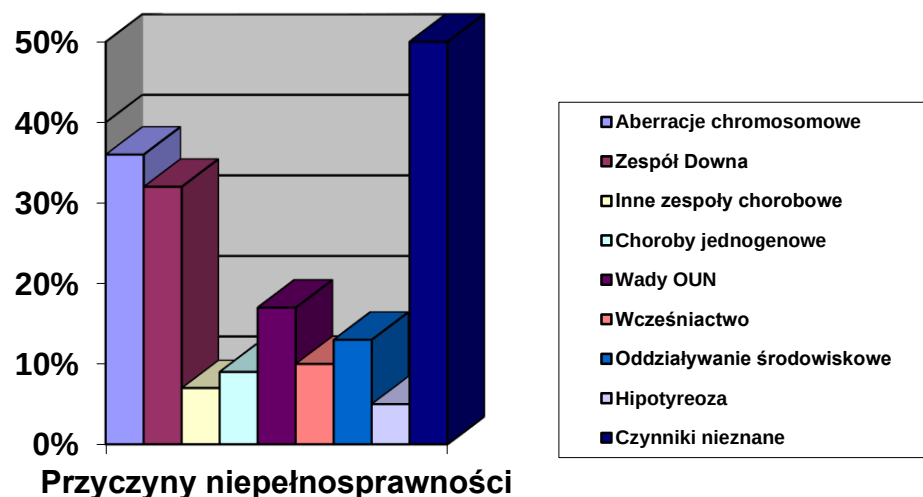
Według Międzynarodowej Statystycznej Klasyfikacji Chorób i Problemów Zdrowotnych WHO-ICD-10 obowiązującej w Polsce od 1997 roku (**od stycznia 2022 roku-ICD-11**) wyróżnia się 4 stopnie upośledzenia umysłowego:

¹ Namysłowska I. /2012 /. Psychiatria dzieci i młodzieży. PZWiL s.99

- Lekkie: IQ=50-70
- Umiarkowane: IQ=35-49
- Znaczne: IQ =20-34
- Głębokie: IQ poniżej 20

wg DSM-5 IQ= 50/55-70
 IQ= 35/40-50/55
 IQ= 20/25-35/40
 IQ poniżej 20/25¹⁶⁶.

Najczęstsze przyczyny upośledzenia umysłowego według różnych danych:

Wykres nr 1: Przyczyny niepełnosprawności intelektualnej

Źródło: Namysłowska I. /2012 /. Psychiatria dzieci i młodzieży. PZWIL, s.100-101

• Aberracje chromosomowe	4-36%
• Zespół Downa	13-32 %
• Inne zespoły chorobowe	3-7%
• Choroby jednogenowe	3-9%
• Wady Ośrodkowego Układu Nerwowego	7-17%
• Wcześnieństwo	2-10%
• Oddziaływanie środowiskowe	5-13%
• Hipotyreoza	1-5%
• Czynniki nieznane	30-50%.

¹⁶⁶ Klasyfikacja zaburzeń psychicznych Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego.

Jako przyczyny **genetyczne** wskazuje się różne schorzenia, m.in.: zespół Downa, zespół „kruchego chromosomu X typ A, typ E i typ F; Zespół Pradera-Williego, zespół Angelmana, Zespół Smitha-Magenis; Zespół Turnera, zespół Noonan, Zespół Klinefeltera, zaburzenia metaboliczne uwarunkowane genetycznie np. fenyloketonuria, Zespół Lesha-Nyhana¹⁶⁷.

Według klasyfikacji Amerykańskiego Towarzystwa Psychiatrycznego **DSM-5**, osoby z niepełnosprawnością intelektualną (intellectual disability-ID), dawniej były zwane upośledzonymi umysłowo, ujawniają dwa rodzaje problemów, przy czym **je- den wynika z drugiego**, tj.¹⁶⁸:

1. **deficyt zdolności myślenia:** problemy z abstrakcyjnym myśleniem, oceną sytuacji, planowaniem, rozwiązywaniem problemów, wnioskowaniem i ogólnym uczeniem się (czy to w szkole, czy z własnego doświadczenia). Ich ogólny poziom inteligencji mierzony za pomocą standaryzowanego testu inteligencji wskazuje na iloraz inteligencji **poniżej 70**.
2. **wymagają pomocy w dostosowaniu się i radzeniu sobie z codziennymi zadaniami** – ograniczona w istotny sposób zdolność dostosowania się do wymagań normalnego życia (w szkole, w pracy, w domu) w trzech sferach:
 - **pojęciowej:** w zakresie nabywania mowy, czytania, liczenia, pisania, logicznego myślenia, pamięci, rozwiązywania problemów,
 - **społecznej:** wykorzystania umiejętności, tj. empatia, komunikowanie się, świadomość doświadczeń innych ludzi, ocena społeczna, samo-regulacja,
 - **praktycznej:** regulacja zachowania, organizowanie zadań, zarządzania

finansami, kierowania osobistą opieką i wypoczynkiem.

3. **niepełnosprawność intelektualna** rozpoczyna się **w okresie rozwojowym**, np. dzieciństwo, adolescencja, jednak w większości przypadków pojawia się zazwyczaj w niemowlęctwie, a często nawet przed urodzeniem (na co wskazują już badania prenatalne).

Jeżeli niepełnosprawność intelektualna zaczyna się w wieku 18 lat lub później, to nazywana jest **znacznym zaburzeniem neuropoznawczym, tj. otępieniem**.

U osób niepełnosprawnych intelektualnie ujawniają się często **problemy behawioralne**, ale nie należą one do kryteriów rozpoznania. Należą do nich: agresja, zależność, impulsywność, bierność, samookaleczenie, upór, niskie poczucie własnej wartości oraz słaba tolerancja na frustrację. Łatwowierność i naiwność mogą zwiększać ryzyko wykorzystania przez innych. Niektórzy cierpią także na zaburzenia nastroju, zaburzenia psychotyczne, mały zakres uwagi i nadpobudliwość.

Niektóre osoby z niepełnosprawnością intelektualną mają także określone cechy fizyczne: niski wzrost, napady drgawkowe, naczyniaki, zdeformowane oczy, uszy, inne części twarzy, zwykle związane z zespołem Downa, który dotyka 1% populacji w stosunku: 3 mężczyzn do 2 kobiet.

Obecnie wskazuje się na różne grupy czynników, działające w różnym czasie, jako źródła niepełnosprawności intelektualnej:

1. **genetyczne** (5%) aberracje chromosomowe, choroba Taya-Sachsa, stwardnienie guzowate,
2. **we wczesnym okresie ciąży** (około 30%) Trisomia 21-zespół Downa, używanie substancji psychoaktywnych przez matkę -zespół FAS, infekcje,
3. **czynniki w późniejszym okresie ciąży i czynniki okołoporodowe** (około 10%)

¹⁶⁷ Namysłowska, op. cit., s.101-111

¹⁶⁸ Morrison J. / 2016 /. DSM-5 bez tajemnic. Wydawnictwo UJ

- wcześniactwo, niedotlenienie, uraz porodowy, niedożywienie płodu
4. **nabyte w dzieciństwie** zaburzenia i stany somatyczne (około 5%) zatrucie ołowiem, infekcje, urazy,
 5. **czynniki środowiskowe i zaburzenia psychiczne** (około 20%) deprywacja kulturowa, schizofrenia o wczesnym, początku

6. **bez dającej się określić przyczyny** (około 30%) [Morrison J. / 2016 /. DSM-5 bez tajemnic. Wydawnictwo UJ].

Prowadząc postępowania przygotowawcze z udziałem osób niepełnosprawnych intelektualnie oraz planując profilaktykę przestępczości wobec tej grupy osób, warto mieć na uwadze specyfikę ich funkcjonowania poznawczego.

Kompetencje poznawcze osób niepełnosprawnych intelektualnie

1. **Upośledzenie umysłowe lekkie / kod: F-70 wg ICD-10 oraz niepełnosprawność lekka wg DSM-5 kod: 317** / sprawia, że osoby te w dzieciństwie uczą się powoli i pozostają w tyle za rówieśnikami; do czasu dorosłości osiągają umiejętności szkolne na poziomie VI klasy; z powodu deficytów w zakresie sądzenia i rozwiązywania problemów wymagają pomocy innych w zakresie: płacenia rachunków, robienia zakupów spożywczych, znalezienia mieszkania; możliwa jest u nich dobra pamięć mechaniczna ale występuje **deficyt myślenia abstrakcyjnego** / IQ=50-70 /. Osoby z taką diagnozą stanowią **85% wszystkich osób niepełnosprawnych intelektualnie**.

2. **Upośledzenie umysłowe umiarkowane / kod: F-71 wg ICD-10 oraz niepełnosprawność umiarkowana wg DSM-5- kod: 318** / sprawia, że u tych osób deficyty obejmują **wszystkie** sfery funkcjonowania; osoby te mogą wykonywać proste obliczenia, nauczyć się czytania, wymagają zwiększonej pomocy w nauce i opieki osób trzecich, nie rozpoznają prawidłowo sygnałów, które kierują zwykłymi interakcjami (np. uśmiech = miłość), są zdolne do prostych prac w zakładach pracy chronionej pod nadzorem, wymagają pomocy w podejmowaniu decyzji / IQ=35/40-50/55 /. Osoby z taką diagnozą **stanowią 10% wszystkich osób niepełnosprawnych intelektualnie**.

3. **Upośledzenie umysłowe znaczne / kod: F-72 wg ICD-10 oraz niepełnosprawność znaczna wg DSM-5 kod: 318.1** / sprawia, że osoby te mogą nauczyć się prostych poleceń lub instrukcji ale komunikują się poprzez pojedyncze słowa i niektóre zwroty; wymagają pomocy we wszystkich czynnościach tj. ubieranie, higiena, jedzenie / IQ=20/25-35/40 /. Osoby z tą diagnozą **stanowią 5% wszystkich osób niepełnosprawnych intelektualnie**.

4. **Upośledzenie umysłowe głębokie / kod: F-73 wg ICD-10 oraz niepełnosprawność głęboka wg DSM-5 kod: 318.2** / sprawia, że osoby te mają ograniczoną mowę do elementarnych zdolności; komunikują się zwykle za pomocą gestykulacji; zależą całkowicie od opieki innych osób; ujawniają zwykle bardzo głębokie zaburzenia neurologiczne połączone z niepełnosprawnością czuciową lub ruchową, / IQ poniżej 20/25 /; Osoby z tą diagnozą **stanowią 1-2% wszystkich osób niepełnosprawnych intelektualnie**.

Ponadto skutkiem niepełnosprawności intelektualnej jest także **obniżona do wieku życia dojrzałość społeczna**:

- **upośledzenie umysłowe lekkie**: czasami utrudnione przystosowanie społeczne, maksymalny poziom dojrzałości społecznej na poziomie **17-18 lat**
- **umiarkowane**: ograniczenia w przystosowaniu społecznym i samodzielności, maksymalny poziom dojrzałości społecznej na poziomie **10 lat**
- **znaczne**: mała samodzielność, wymaga stałej kontroli i pomocy, realizuje proste potrzeby, maksymalny poziom dojrzałości społecznej **na poziomie 7-8 lat**
- **głębokie**: brak samodzielności, przy długotrwałym ćwiczeniu może sygnalizować potrzeby fizjologiczne, maksymalny poziom dojrzałości społecznej na poziomie **4 lata**.

U młodzieży i osób dorosłych niepełnosprawność intelektualna idzie w parze z różnymi zaburzeniami: deficytem uwagi, nadpobudliwością, zaburzeniami ze spektrum autyzmu, zaburzeniami nastroju i zaburzeniami lękowymi, somatycznymi (pa-

daczka, porażenie mózgowe). Pacjenci z zespołem Downa około 40 r.ż. mogą być szczególnie narażeni na znaczne zaburzenia neuropoznawcze spowodowane chorobą Alzheimera [Morrison J. / 2016 /. DSM-5 bez tajemnic. Wydawnictwo UJ].

Rozpoznawanie symptomów behawioralnych wskazujących na niepełnosprawność intelektualną osoby uczestniczącej w postępowaniu przygotowawczym

Jednym z najważniejszych elementów jest **przygotowanie** policjanta do czynności procesowych przez:

1. Obserwację zachowania osoby podczas czynności wstępnych, tj. reakcji na zadawane pytania: o dane personalne, wykształcenie, zawód, miejsce urodzenia, adres zamieszkania, porównania rzeczy (mniej-czy-więcej), liczbę zdarzeń, częstość zdarzeń, rozumienie metafor, wygląd zewnętrzny wskazujący na zaniedbanie, niestosowność ubioru do pory roku lub pogody, przedłużone czynności orientacyjne po wejściu do pomieszczenia, widoczne zaburzenia koncentracji uwagi, trudności z pamięcią, niska kontroli emocji, zachowania niestosowne do sytuacji, np. wychodzenie z pomieszczenia bez zgody przesłuchującego, przerywanie przesłuchania, częste zmiany tematu, wchodzenie do różnych pomieszczeń bez pukania, persewercje wypowiedzi, uśmiech nieadekwatny sytuacyjnie, łamanie

dystansu fizycznego, nastrój wesołkowaty i beztroski w czasie przedstawiania zarzutów podejrzanemu, nasilone reakcje lękowe podczas przesłuchania świadka lub pokrzywdzonego, wypowiedzi nielogiczne i wzajemnie sprzeczne lub poza obszarem pytania itp.

2. Zbieranie informacji od innych osób, tj. członków rodziny, opiekunów, pracodawcy, asystenta rodziny, pracownika socjalnego MOPS/ GOPS przed planowanymi czynnościami procesowymi celem ustalenia, czy dana osoba posiada orzeczenie o niepełnosprawności oraz z jakiego tytułu, planowanie czynności z udziałem biegłych, tj. psychologa / psychiatry oraz uzyskanie postanowienia o powołaniu biegłego wydane przez prokuratora.

3. Zapoznanie się z dokumentacją posiadaną podczas przesłuchania / wypis ze szpitala, orzeczenie o niepełnosprawności, wskazania do ulg lub uprawnień, opinia

poradni psychologiczno-pedagogicznej, orzeczenie o przyznaniu zasiłku rehabilitacyjnego z tytułu niepełnosprawności na podstawie ustawy o rehabilitacji zawodowej, społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych z dnia 27 sierpnia 1997, Dz.U. z 2016 poz. 2046 ze zmianami.

Pomocną dla policjanta prowadzącego czynności procesowe jest **znajomość kodów niepełnosprawności** stosowanych w orzecznictwie Powiatowych / Miejskich Zespołów ds. Orzekania o Niepełnosprawności według Rozporządzenia Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z dnia 15 lipca 2003 w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności / Dz. U. z 2015 poz.1110 par. 32 / umieszczonych w formie symboli w treści orzeczenia, które oznaczają:

- 01 U** - upośledzenie umysłowe
- 02 P** - choroby psychiczne
- 03 L** - zaburzenia głosu, mowy i choroby słuchu
- 04 O** - choroby narządu wzroku
- 05 R** - upośledzenie narządu ruchu
- 06 E** - epilepsja
- 07 S** - choroby układu oddechowego i krążenia
- 08 T** - choroby układu pokarmowego
- 09 M** - choroby układu moczowo-płciowego
- 10 N** - neurologiczne
- 11 I** - inne / endokrynologiczne, metaboliczne, zaburzenia enzymatyczne, zakaźne, odzwierzęce, zeszpecenia, układu krwiotwórczego /
- 12 C** - całościowe zaburzenia rozwojowe np. autyzm lub zespół Aspergera.

Orzeczenie o rodzaju niepełnosprawności zawiera także stwierdzenie **stopnia** niepełnosprawności w rozumieniu rozporządzenia, tj.:

- lekki,
- umiarkowany
- znaczny.

Zdarza się, jednak że osoby faktycznie niepełnosprawne intelektualnie nie będą posiadać stosownych dokumentów ani orzeczeń z powodu: głębokiego zaniedbania środowiska rodzinnego, nieporadności życiowej, uzależnienia od substancji psychoaktywnych, bezdomności, stanu zdrowia fizycznego lub wieku starczego uniemożliwiającego złożenie wymaganej dokumentacji. Wówczas niezbędne jest aktualne badanie psychologiczne oraz diagnoza powołanego w sprawie biegłego psychologa a zwłaszcza w przypadku podejrzanego często niezbędna jest opinia **zespołu biegłych sądowych** / psychiatry, neurologa, seksuologa, psychologa / do oceny zdolności rozumienia postępowania oraz pokierowania swoim postępowaniem przez podejrzanego, a także udziału w postępowaniu w sposób świadomy oraz rozsądnej obrony.

W literaturze przedmiotu¹⁶⁹ podaje, się że u osób niepełnosprawnych intelektualnie **maksymalny wiek rozwoju** mieści się w granicach:

- 9-12 lat - niepełnosprawność lekka
- 6-9 lat - umiarkowana
- 3-6 lat - znaczna
- poniżej 3 lat – głęboka.

W praktyce sądowej istotne znaczenie ma podział przyjęty na dwie zasadnicze grupy upośledzenia¹⁷⁰:

- lżejsze, do którego zalicza się upośledzenie umysłowe lekkie
- głębsze - zawierające pozostałe upośledzenia.

„Pomiędzy tymi rodzajami upośledzenia zaobserwowano wiele różnic. Upośle-

¹⁶⁹ J. Komender „Upośledzenie umysłowe- niepełnosprawność umysłowa, W: Psychiatria, Psychiatria Kliniczna red. Bilikiewicz A, Pużyński S, Rybakowski J, Wciórka J, tom II Wrocław 2002 ss. 619-620

¹⁷⁰ Kwiatkowska-Darul V. / 2007 / Przestłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym. Toruń ss.256-259

dzenie głębsze uwarunkowane jest pojedynczymi czynnikami genetycznymi, patologicznymi, czy też środowiskowymi i stwierdza się objawy organicznego uszkodzenia mózgu. Natomiast lżejsze upośledzenie uwarunkowane jest wieloczynnikowo - bliżej nieokreślonymi czynnikami genetycznymi, a także środowiskowymi związanymi, np. z zaniedbaniem fizycznym, brakiem stymulacji [Kwiatkowska-Darul V. / 2007 / Przesłuchanie małoletniego świadka w polskim procesie karnym. Toruń ss.257].

Głębokość niepełnosprawności stwierdzonej u podejrzanego (oskarżonego) ma także wpływ na ocenę jego poczytalności, tj. zdolności rozumienia znaczenia czynu i pokierowania swoim postępowaniem **ograniczoną lub zniesioną**. [P. Gałęcki, K. Eichstaedt, A. Depko / 2016 / Metody pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Wydawnictwo Wolters Kluwer.]

Uzyskana opinia zespołu biegłych o niepoczytalności podejrzanego stanowi jedną z przesłanek umorzenia prowadzonego postępowania.

Niepełnosprawność intelektualna małoletniego

„Z punktu widzenia możliwości udziału osoby upośledzonej w procesie można stwierdzić, że upośledzenie umysłowe w stopniu lekkim, nie jest przeciwwskazaniem do przesłuchania. **Zawsze jednak należy pamiętać, aby formułowane pytania były jasne, zrozumiałe i nieskomplikowane w swojej budowie.** Za każdym razem należy się upewnić, czy komunikowane treści zostały właściwie zrozumiane”. Z uwagi na dużą podatność na sugestie niepełnosprawnych intelektualnie dzieci **„należy sprawdzić, czy przekazywane przez nie treści nie zostały wcześniej zasugerowane bądź wyuczone na pamięć”**, „wyuczone zwroty bowiem są niezmiennie powtarzane”. „Każdorazowo należy rozważyć kwestię przeciwwskazań do przesłuchania, nie tylko w związku z kompetencjami świadka do świadczenia, bo upośledzenie w stopniu lekkim go nie dyskredytuje ale ze względu na jego dobro przesłuchanie bowiem może negatywnie wpłynąć na psychikę dziecka”. Zdaniem V. Kwiatkowskiej-Darul „dzieci z głębszym upośledzeniem umysłowym / w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim nie powinny być

przesłuchiwane w charakterze świadków”.¹⁷¹

Dzieci z niepełnosprawnością lekką:

- „są w stanie opanować materiał czterech klas szkoły podstawowej, najłatwiej przychodzi im spostrzeganie cech odnoszących się do powierzchni / barwa, połysk /, wielkości, natomiast trudna jest dla nich analiza kształtu oraz materiału z jakiego przedmiot jest zrobiony,
- występują zaburzenia uwagi (mała podzielność i rozproszenie spowodowane nadmiernym odruchem orientacyjnym, co związane jest z osłabieniem hamowania wewnętrznego),
- spłycona jest także zdolność analizy i syntezy pojęć,
- wypowiedzi są prymitywne, a zakres tematyki ograniczony,
- są zdolne do opanowania nawet bogatego słownictwa, którego jednak mogą nie rozumieć,
- trudno im uchwycić związki przyczynowo-skutkowe, co może skutkować powstaniem licznych błędów we wnioskowaniu”.¹⁷²

¹⁷¹ P. Gałęcki, K. Eichstaedt, A. Depko / 2016 / Metody pracy biegłego psychiatry, psychologa oraz seksuologa w sprawach karnych. Wydawnictwo Wolters Kluwer, s.259

¹⁷² Tamże s.258

Opisane trudności należy uwzględnić podczas planowania czynności procesowych z udziałem świadków małoletnich, zwłaszcza biorąc pod uwagę, że niektóre czynności procesowe mogą być wykonywane wobec małoletnich wyłącznie na posiedzeniu sądu w trybie art.185a i b kpk, tj.

w sprawach przestępstw przeciwko wolności, przestępstw przeciwko rodzinie i opiece oraz przestępstw przeciwko wolności seksualnej i obyczajności, kierując się zasadą dobra małoletniego oraz ochrony przed wiktymizacją.

Charakterystyka zeznań osób niepełnosprawnych intelektualnie

W celu zilustrowania kompetencji poznawczych osób niepełnosprawnych intelektualnie poniżej przedstawiono fragmenty relacji uzyskane w czasie kilku przesłuchań.

Casus I: zeznania pokrzywdzonej przestępstwem z art. 207 k.k., wiek: 39 lat, diagnoza: upośledzenie umysłowe umiarkowane, przesłuchanie prokuratorskie w obecności biegłego psychologa (skąpa swobodna relacja, reakcje emocjonalne adekwatne do relacjonowanych treści, brak fazy spontanicznej relacji).

W odpowiedzi na pytania szczegółowe pokrzywdzona na temat zachowania ojca zeznała:

„Źle było z ojcem, nie kazał mi nigdzie wychodzić, ani do sąsiadów ani nigdzie”, „nie kazał samej jedzenia robić”, „że lodówka nie moja i nie mogę tam nic brać”, „jadłam chrupki”, „brałam chleb ale tak, żeby nie widział”, „teraz jem normalnie”, „codziennie wyzywał od kurwy”, „że się skurwiłam, że mnie wygoni z domu”, „zamknął mnie na górze”, „nie mogłam wyjść i później otworzyłam okno i skoczyłam na dach i z niego spadłam”, „bolały mnie plecy”, „raz mnie opluł”, „M. płakał przez ojca”, „bił moją mamę jak ona żyła”, „przez ojca płakałam codziennie”, „chodził do kościoła, a diabła miał za skórą”...

Casus II: zeznania pokrzywdzonego, mężczyzny, wiek: 57 lat, który złożył zawiadomienie o groźbach karalnych, tj. przestępstwie z art. 190 §1 k.k. ze strony kuzyna, współwłaściciela posesji. Przesłuchiwany dwukrotnie w pomieszczeniu KPP na okoliczność tego samego zdarzenia zeznawał odmiennie.

Przesłuchanie I:

„R. od razu zaczął krzyczeć do mnie, zabiję cię siekierą”, „że jeszcze raz tutaj przyjdzie, to nie chce nas widzieć mnie i mojego kolegę”, „że mnie i mojego kolegę tą maczetą zabije”.

Przesłuchanie II / po upływie 7 tygodni od czasu pierwszego /:

„powiedział, że mnie uderzy, bo mnie chodzi, żeby mieć otwartą bramę, a moja bratowa jej nie chce otworzyć”, „nie groził, że mnie zabije”, „wycofuję wniosek o ściganie i ukaranie R.”, „nie chcę iść do sądu mnie tylko o te bramę chodzi”...

Przesłuchanie III: przeprowadzone przez prokuratora z udziałem biegłego psychologa, po upływie 6 tygodni od poprzedniego przesłuchania i 13 tygodni od czasu zawiadomienia w sprawie groźb:

Pokrzywdzony ostatecznie zeznał:

„ja się go boję, bo jak oni przyjadą, to ja pokój zakluczam”, „zamykałem bramę i mi klucz pękł”, „nie mogła wjechać samochodem, bo nie mogła otworzyć bramy”,

„R. wyzywał, ty gnoju pierdolony klucz pękl ja się nie odzywałem wcale, bo co będę się odzywał do tego głupka”, „R. krzyczał na mojego kolegę”, „my się nie pogodzimy”, „my jesteście pokłóceni”, „wcześniej mi nie groził maczetą, nie groził siekierą”, „wczoraj groził”...

W opinii psychologiczno-sądowej zdiagnozowano u pokrzywdzonego **upośledzenie umysłowe umiarkowane**, deficyty większości zdolności poznawczych co miało istotny wpływ na brak stałości zeznań, słabą zdolność spostrzegania, zapamiętywania i odtwarzania zdarzeń. **Tłem motywacyjnym** zawiadomienia w sprawie oraz poprzednich zeznań świadka była eskalacja konfliktu rodzinnego na tle użytkowania części wspólnej nieruchomości, wzajemnie wrogie postawy a także zaburzone od wielu lat relacje między członkami rodziny.

Casus III: Pokrzywdzony małoletni, wiek: lat 11, zawiadomienie opiekuna prawnego - matki w sprawie o przestępstwo z art. 200 §1 kk. w zw. art.198 k.k.

Na podstawie treści zeznań matki małoletniego oraz analizy dokumentacji medycznej chłopca obejmującej:

- **zaświadczenie Poradni Zdrowia Psychicznego dla Dzieci i Młodzieży** z rozpoznaniem: „F.81.4 autyzm atypowy, upośledzenie umysłowe w stopniu znacznym F.72; Padaczka G.40, Mózgowe Porażenie Dziecięce”;
- **orzeczenie o niepełnosprawności Powiatowego Zespołu ds. Orzekania o Niepełnosprawności** z tytułu: „01U, 05R, 06 E, powstałych od urodzenia i wymagających stałej lub długotrwałej opieki lub pomocy innej osoby w związku ze **znacznie** ograniczoną możliwością samodzielnej egzystencji”.

W opinii psychologiczno-sądowej stwierdzono **„brak kompetencji poznawczych małoletniego świadka do zeznawania w rozumieniu procedury karnej z uwagi na niepełnosprawności sprzężone”**.

Koniecznym i zasadnym było odstąpienie w postępowaniu w tej sprawie od przesłuchania małoletniego pokrzywdzonego posiłkując się innymi dowodami, tj. zeznania matki, zeznania małoletniego rodzeństwa, wynikami oględzin ciała, opinią biegłego w zakresie medycyny sądowej oraz wyjaśnieniami samego podejrzanego, który opisał stosowaną przemoc seksualną wobec małoletniego chłopca.

Podsumowując należy podkreślić, że wykonywanie czynności procesowych z udziałem osób niepełnosprawnych intelektualnie: dorosłych i małoletnich, świadków, pokrzywdzonych i podejrzanych wymaga od policjantów prowadzących postępowania **rzetelnego** przygotowania, szerokiej wiedzy i bogatych umiejętności praktycznych w zadawaniu pytań oraz opracowania adekwatnej taktyki zbierania informacji w celu ustalenia faktów. Natomiast w ocenie wartości zeznań przekazywanych przez osoby niepełnosprawne intelektualnie wymaga korzystania z **wiedzy specjalnej** biegłego psychologa sądowego, dokonania oceny zdolności spostrzegania, zapamiętywania i odtwarzania spostrzeżeń, opisu cech funkcjonowania poznawczego oraz cech osobowości świadka, jego podatności na wpływy i sugestie osób trzecich zgodnie z treścią postanowienia o powołaniu biegłego psychologa wydanego przez prokuratora nadzorującego postępowanie przygotowawcze lub sąd w postępowaniu sądowym. Dopiero na tej podstawie można wnioskować, czy świadek lub pokrzywdzony relacjonuje zdarzenia realne, osobiście przeżyte, czy też zasugerowane przez osoby trzecie lub zmyślane.

METODA KLEJOWA, JAKO ALTERNATYWNY SPOSÓB ZABEZPIECZANIA ŚLADÓW LINII PAPILARNYCH

podkom. Maciej Galar

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Pistolet do kleju na gorąco to elektronarzędzie, które bardzo często znajdziemy w warsztacie majsterkowicza. Urządzenie jest łatwe w obsłudze, dlatego mogą z niego korzystać zarówno amatorzy, jak i profesjonaliści. Większość zwykłych pi-

stoletów klejowych rozgrzewa się do ustalonej z góry przez producenta temperatury. Są one wyposażone w grzałkę, która wytwarza zwykle temperaturę 200 stopni Celsjusza. (fot 1, 2)

Fot 1, 2 Źródło własne.

Są też takie, które posiadają możliwość regulacji temperatury w określonym zakresie. Przykładem takiego pistoletu mo-

że być pistolet klejowy marki Corona, którego zakres wynosi od 140 do 220 stopni Celsjusza. (fot. 3, 4).

Fot. 3, 4 Źródło własne.

Należy tutaj także wspomnieć o pistoletach akumulatorowych, które możemy z powodzeniem stosować tam, gdzie nie ma bezpośredniego źródła zasilania. Przykładem może tu być pistolet klejowy firmy yato. (fot. 5)

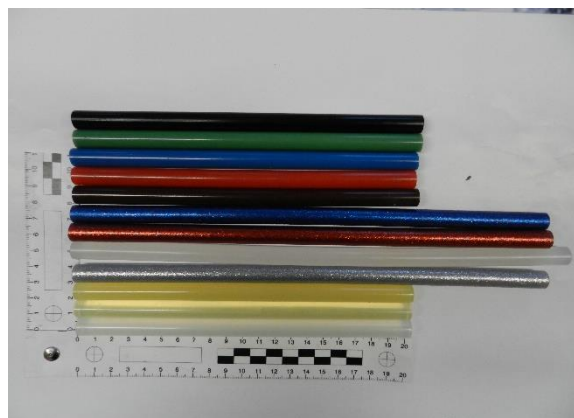

Fot. 5 Akumulatorowy pistolet do kleju YT-82421 (strona <https://toya24.pl/product-pol-10003582-Akumulatorowy-pistolet-do-kleju-11mm-7-2v-li-jon-8w.html>)

Akumulatorowy pistolet do kleju YT-82421 jest wyposażony w nowoczesną baterię litowo-jonową o pojemności aż 2,6 Ah. Pozwala ona na wykorzystanie nawet 17 wkładów 10 gramowych kleju na jednym ładowaniu. Pistolet YT-82421 posiada ergonomiczny uchwyt typu soft-paint, wygodny, duży spust i rozkładaną sprężynowo stopkę z przyciskiem zwalniającym, umieszczonym pod kciukiem, co - w połączeniu z wagą pistoletu wynoszącą zaledwie 460 gram - ułatwia pracę jedną ręką. Brak kabla zwiększa swobodę ruchów, a także zapewnia, że nie zrzucimy owoców naszej pracy ze stołu nieuważnym pociągnięciem. Ponadto akumulatorowy pistolet do kleju YT-82421 umożliwia zastosowania, w których nie mamy pod ręką gniazdka i ułatwia pracę w przypadku częstego przemieszczania się.

Mechanizm działania urządzenia polega na wprowadzeniu pałeczki klejowej do komory pistoletu i rozgrzaniu jej do temperatury topliwości. Następnie za pomocą języka spustowego po jego naciśnięciu mamy do czynienia z wypływaniem masy klejowej. Pałeczki klejowe mogą być o różnej gęstości i odmiennego koloru. Posiadają

także różnego rodzaju wymiary i muszą być dostosowane do rodzaju pistoletu. (fot 6)

Fot. 6 Źródło własne.

Samo zabezpieczenie śladu polega na opyleniu przedmiotu odpowiednim proszkiem daktyloskopijnym i sfotografowaniu obrazu ujawnionego odwzorowania. Następnie kieruje się końcówkę urządzenia na ujawniony proszkiem ślad, po czym bardzo ostrożnie nakłada się płynną i gorącą substancję, tak aby nie powstały pęcherzyki powietrza. Po całkowitym wystygnięciu ściąga się warstwę klejową z zatopionym wewnątrz śladem. Dobrą praktyką jest umieszczenie w płynnej jeszcze substancji metryczki śladowej, co ułatwi zabezpieczenie procesowe. Po zabezpieczeniu śladu wypisujemy metryczkę i pakujemy go w odpowiednie opakowanie.

Możemy skorzystać z małego pudełka kartonowego lub odpowiednich kopert, czy woreczków strunowych. W dwóch ostatnich przykładach warto rozważyć umieszczenie śladu w dodatkowym papierowym pakiecie, przed umieszczeniem go w kopercie czy woreczku strunowym. Nie możemy dopuścić do zatarcia i zniszczenia cech śladu.

Najważniejsze jest wytypowanie odpowiedniego podłoża, z którego będzie możliwość zabezpieczenia śladu metodą klejową. Należy wspomnieć, że nie każde podłoże nadaje się do zastosowania tej metody. Nie powinno się jej stosować do powierzchni plastikowych, które pod wpływem temperatury mogą ulec zniekształceniu i częściowemu stopnieniu, oczywiście jest

to zależne od tego, z jakim polimerowym podłożem mamy do czynienia. Przykładem może być odkształcenie plastikowej łyżki

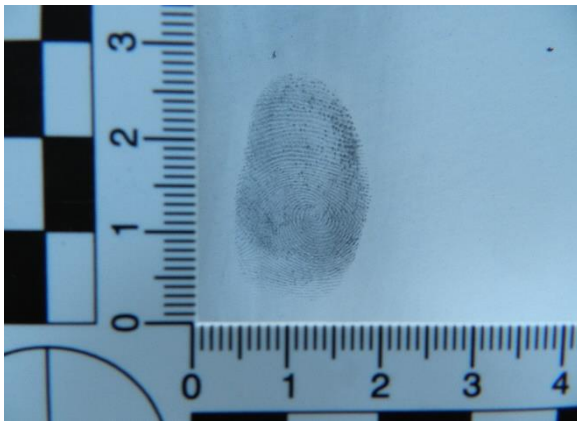
po nałożeniu na ślad daktyloskopijny masy klejowej. (fot. 7, 8)

Fot. 7, 8 Źródło własne

Drugim negatywnym przykładem może być zastosowanie metody klejowej względem podłoża papierowego, gdzie użycie kleju koloru czerwonego firmy Yato

o dużej lepkości spowodowało uszkodzenie materiału dowodowego, co ilustrują zdjęcia przedstawione poniżej.

Fot. 9, 10 Źródło własne

Fot. 11, 12 Źródło własne

Pozytywnym przykładem użycia metody klejowej może być zabezpieczenie śladów linii papilarnych z powierzchni

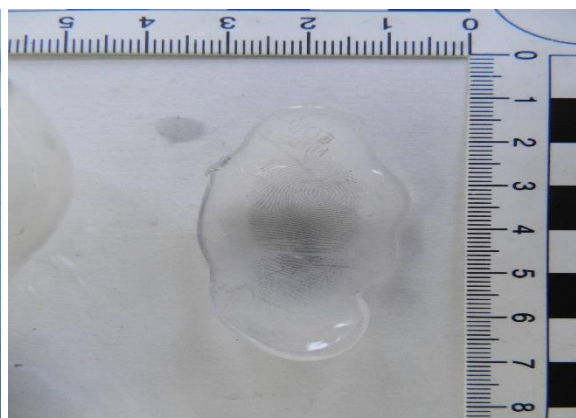
szklanych. Do opylenia poniższego pojemnika szklanego użyto argenteratu.

Fot. 13, 14 Źródło własne

Następnym przykładem wykorzystania opisywanej metody jest jej wykorzystanie do zabezpieczenia odbitki linii papi-

larnych ujawnionej na kloszu żarówki za pomocą proszku ferromagnetycznego koloru czarnego.

Fot. 15, 16 Źródło własne

Trzeba wskazać, że metoda klejowa jest to metoda alternatywna dla tego typu śladów, więc powinna być stosowana po rozpatrzeniu przez technika kryminalistyki wszelkich innych metod, np. zabezpieczenie śladu wraz z podłożem, na foli daktyloskopijnej, czy też w postaci repliki silikonowej. Należy tutaj dodać, iż mimo to, że mechanizm metody wcale nie jest trudny, to wymaga od technika kryminalistyki sporego doświadczenia, odnośnie doboru odpowiedniego sprzętu, wkładu klejowego, dostosowania metody do powierzchni, jak i samego postępowania w trakcie zabezpie-

czania śladu w masie klejowej. Ponadto trzeba pamiętać, że nieodpowiednie typowanie podłoża w stosunku do przyjętej metody może prowadzić do zniszczenia i zatracenia śladu. Problemy, jakie mogą się pojawić, to nieodpowiednie dobranie proszku daktyloskopijnego, zastosowanie kleju o wysokim indeksie przyczepności, co może skutkować niemożnością zebrania śladu z powierzchni, rozgrzanie pistoletu i masy klejowej do zbyt niskiej temperatury, co może powodować uszkodzenie języka spustowego, nieodpowiednie, nierównomierne rozprowadzenie masy klejowej

i w konsekwencji powstanie w niej pęcherzyków, co skutkować może częściowymi brakami obrazu śladu w masie końcowej. Trzeba także pamiętać, iż należy używać wkładów klejowych relatywnie tanich, bo często wraz z ceną rośnie też indeks przyczepności, co jest niepożądane przy zabezpieczaniu tego typu śladów. Należy unikać nadmiernego rozgrzania pistoletu bo powoduje to nadmierną lepkość. Metodę tę z powodzeniem zastosujemy na powierzchniach twardych szklanych, metalicznych, płytkowych, gdzie występują nieregularne kształty, krzywizny i wypukłości. Sprawdzi się ona także na powierzchniach chropowatych.

Jest to z całą pewnością metoda, która wymaga jeszcze szeregu badań i doświadczeń.

ŚLADY BOTANICZNE W PRAKTYCE KRYMINALISTYCZNEJ

kom. Paweł Leśniewski

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Kryminalistyka potrafi wykorzystać materiał botaniczny w procesie karnym. Przyjmując pochodzenie jako kryterium podziału śladów biologicznych, możemy wyróżnić:

- ślady pochodzenia ludzkiego,
- ślady pochodzenia zwierzęcego (w tym entomologiczne),
- ślady pochodzenia roślinnego (botaniczne).

W zakresie badań śladów pochodzenia botanicznego znajdują się:

- badania pyłków roślinnych (palinologiczne),
- badania właściwości wód śródlądowych, gdzie obiektami będą okrzemki, algi (limnologiczne),
- badania DNA drzew.

Celem badań botanicznych jest ustalenie prawdopodobieństwa (lub różnic) między materiałem dowodowym i porównawczym, identyfikacja części roślin z określeniem przynależności gatunkowej i w konsekwencji ustalenie czy miejsce znalezienia jest miejscem zgonu oraz ustalenie kontaktu pokrzywdzonego z podejrzanym.

Analiza drzew leśnych w Polsce

Lasy w Polsce zajmują ok. 30% powierzchni kraju, na tym obszarze najliczniej występuje sosna zwyczajna (69%), dąb (7,4%), brzoza (58%), świerk (5,4%), buk (5,1%), olsza (4,4%), jodła (2,2%). Z punktu widzenia kryminalistyki drzewa traktowane są jako obiekty stacjonarne, nazywając je jako „świadkowie przestępstw i wykroczeń”, ponieważ można przeprowadzić identyfikację osobniczą drzew (tożsamość genetyczna). Ślady pochodzące z drzew to m.in. fragmenty liści, igły, kawałki drewna, które w trakcie kryminalistycznego badania miejsca zdarzenia należy zabezpieczyć pod względem procesowym i kryminalistycznym. Dzięki temu można udowodnić związek podejrzanego z miejscem zdarzenia. Najważniejszą kwestią dla organów ścigania: **UJAWNIEŃ W POLSCE DWÓCH DRZEW TEGO SAMEGO GATUNKU O TAKIM SAMYM PROFILU GENETYCZNYM JEST NIEMOŻLIWE.**

Katedra Genetyki, Uniwersytetu Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy, od 2006 roku prowadzi badania (związane z tożsamością genetyczną drzew), zbierając igły i liście z 431 Nadleśnictw, które dostarczały po pięć igieł i liści z różnych oddziałów. Badania były prowadzone pod kierunkiem prof. dra hab. Artura Działuka (www.analizadnadrzew.ukw.edu.pl).

Katedra Genetyki UKW JEST PIONIEREM W POLSCE !!!

między innymi **JAKO PIERWSI**:

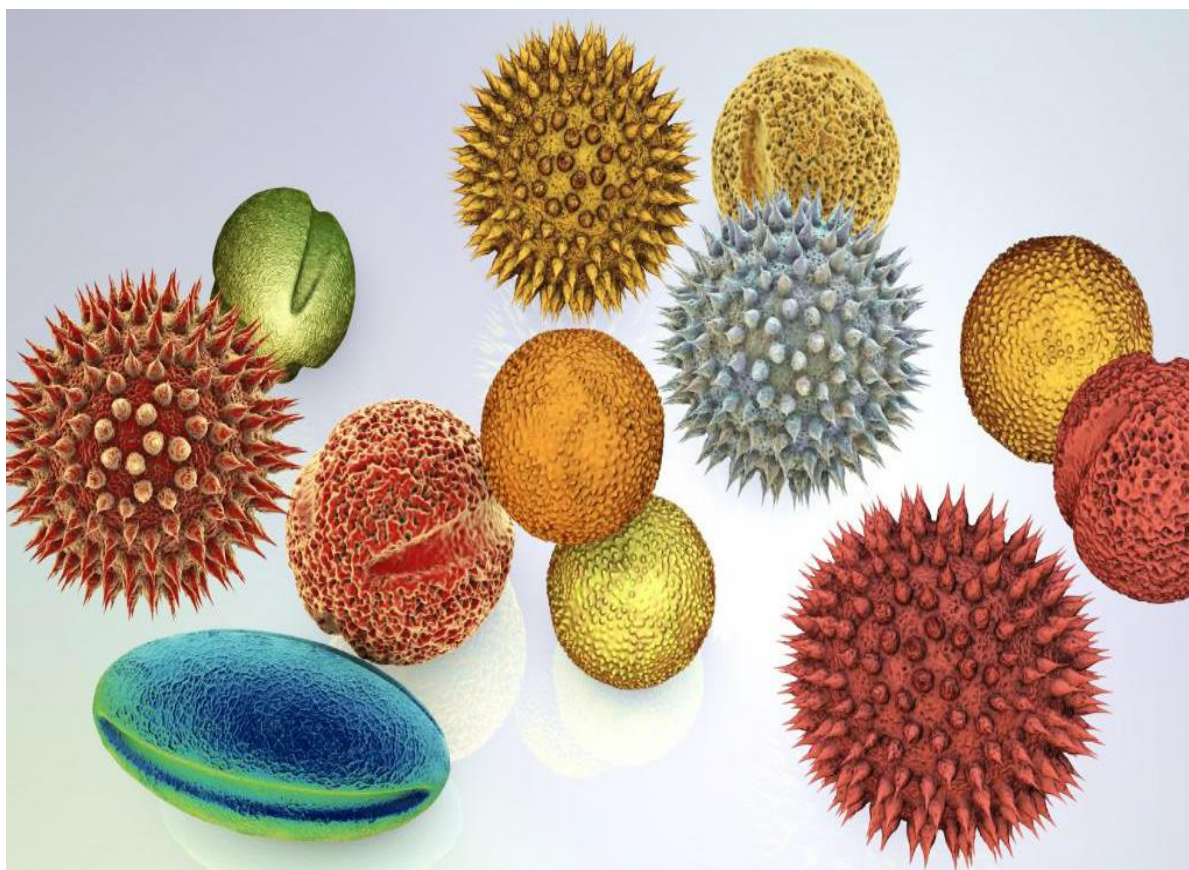
- opinia "Czy igły świerka kłującego zabezpieczone w bagażniku samochodu podejrzanego pochodzą z drzew poszkodowanego" wykonana na zlecenie Policji. **Sprawa została wniesiona do sądu. Rok 2006. Wyniki badań opublikowane.**
- opinia "Czy DNA drewna zabezpieczonego na posesjach oskarżonego odpowiada DNA drewna pochodzącego z oddziału 49m i 49i" wykonana na zlecenie Sądu Rejonowego w Zielonej Górze, VII Wydział Grodzki (sprawa VII K 246/06). **Sprawca kradzieży został skazany prawomocnym wyrokiem. Rok 2007.**
- dopuszczenie przez Sąd Rejonowy w Lubartowie, II Wydział Karny, dowodu w postaci ekspertyzy ZG UKW w sprawie o kradzież drewna dębu, spowodowało **przyznanie się podejrzanego do winy i dobrowolne poddanie się karze. Rok 2007.**

Źródło: Wikipedia.

Badania związane z ustalaniem tożsamości genetycznej drzew mogą być wykorzystywane w ustalaniu sprawców kradzieży z włamaniem. Porównuje się gatunek śladów drewna znaleziony np. na narzędziach, odzieży sprawców z drewnem uszkodzonych drzwi, okien. Mają również zastosowanie w zdarzeniach komunikacyjnych, np. porównanie drobin drewna znalezionych na karoserii z drewnem drzewa, w które uderzył pojazd.

Badania pyłków roślinnych

Badania wykorzystuje się do potwierdzenia faktu przebywania osoby, przedmiotu w danym środowisku. Na ich podstawie można określić czas zdarzenia (pyłki rozsiewane są głównie w kwietniu). Wyniki badań palinologicznych pozwolą odpowiedzieć na trzy z siedmiu „złotych” pytań kryminalistycznych: kiedy? gdzie? kto?

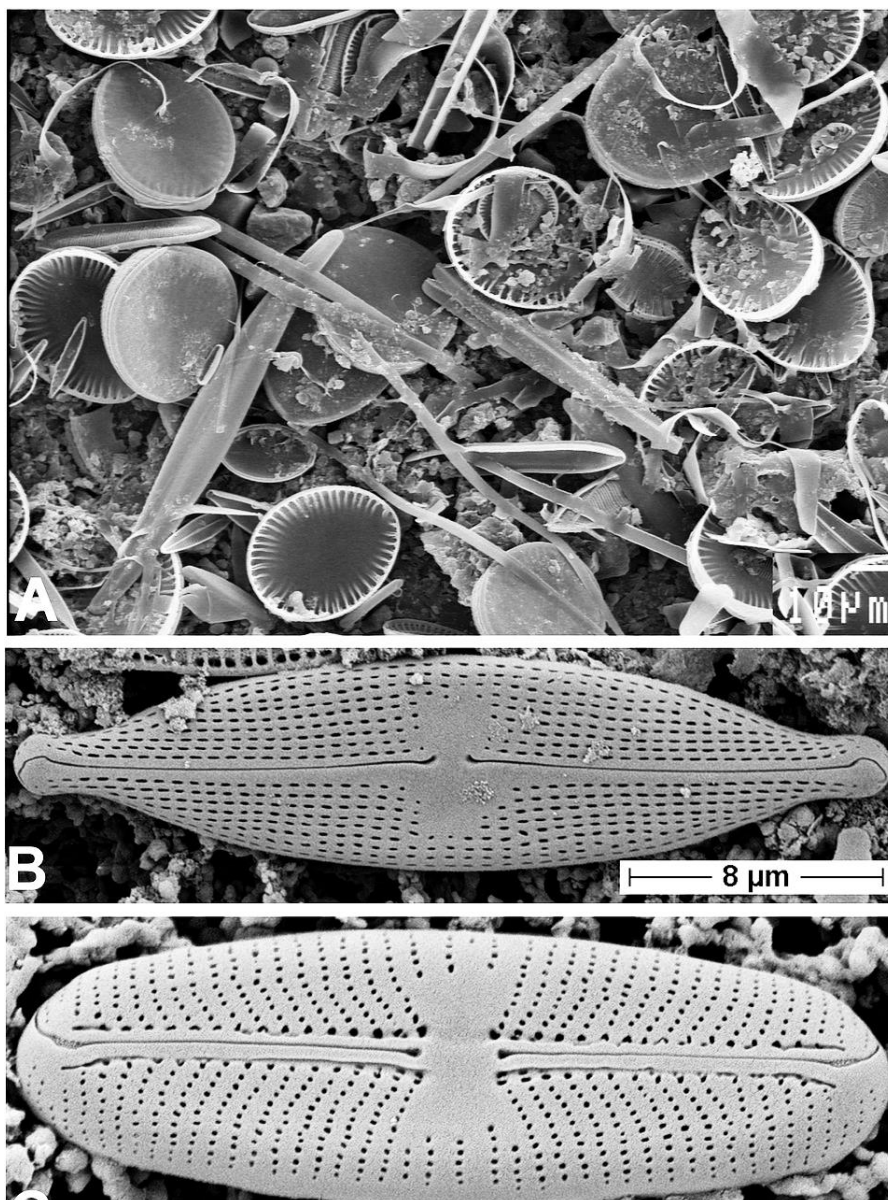

Ryc. Mikroskopowy obraz pyłków
Źródło: Wikipedia.

Badania okrzemek

Dotychczas sklasyfikowano ok. 120 tys. gatunków tych jednokomórkowych glonów. Są one wszechobecne, występują we wszystkich typach siedlisk: wodnym, w śniegu, na skałach, w glebie, na korze drzew. Występują przez cały rok, „umierają” przy braku światła. Budowa ich ściany

komórkowej jest podstawą identyfikacji. Poprzez analizę obecności okrzemek na spodzie obuwia, spodniach itp. można powiązać podejrzanego z miejscem przestępstwa. Mogą być użyte do diagnozowania utonięcia, tzn. będą „wskaźnikiem przyżywcowości utonięcia”, jeżeli będą wyizolowane np. ze szpiku kostnego zwłok.

Ryc. Mikroskopowy obraz okrzemek.
Źródło: Wikipedia.

Zabezpieczanie śladów botanicznych w praktyce kryminalistycznej

- na miejscu zdarzenia z miejsca dojścia i odejścia sprawcy (ślady porównawcze),
- z ciała i odzieży denata, pokrzywdzonych, podejrzanych (ślady dowodowe),
- z przedmiotów, pojazdów, narzędzi itp. (ślady dowodowe),
- zabezpieczony materiał musi być suchy, zabezpieczony przed uszkodzeniami mechanicznymi (rozkruszenie materiału),
- materiał umieszczamy tylko w opakowaniach papierowych,
- przy zabezpieczeniu mikrośladów botanicznych stosować dwa szkiełka przedmiotowe, sklejać je taśmą,
- mikrośladów pochodzenia botanicznego nie zabezpieczać na folię samoprzylepną – przy ściąganiu ulegają rozrywaniu,
- drewno do badań porównawczych należy pobrać przez głębokie nacięcie klinowate tak, aby występowały w nim wszystkie elementy budowy (kora, miążga, drewno).

Przed umieszczeniem zwłok w plastikowym worku

1

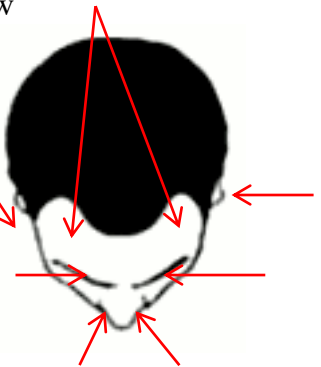
Rozważ: wykonanie wymazów z naturalnych otworów głowy, linii włosów

2

Zabezpiecz buty

3

Do osobnych papierowych opakowań zabezpiecz: bieliznę, rajstopy, spodnie, sweter, kurtkę itp.

4

Pamiętaj o materiale porównawczym!
Ścinając pędy roślin w promieniu 6 metrów od miejsca położenia zwłok. Materiał umieść w papierowej kopercie

Schemat postępowania związany z zabezpieczaniem śladów botanicznych podczas oględzin miejsca znalezienia zwłok.

Źródło: Opracowanie własne.

BADANIA BIEGŁEGO Z ZAKRESU ENTOMOSKOPII. ZARYS PROBLEMATYKI

kom. Paweł Leśniewski

Zakład Prawa i Kryminalistyki SP w Pile

Ekspertyzę entomologiczną możemy określić, jako zespół czynności badawczych wymagających wiadomości specjalnych z zakresu entomologii sądowej w ustalaniu okoliczności zdarzeń, wykonanych przez biegłych na zlecenie organu procesowego, zakończonych opinią mogącą mieć charakter dowodu w procesie karnym. [Definicja powstała na podstawie definicji Ekspertyza odontoskopijna [w] J. Kasprzak: *Odontoscopia kryminalistyczna*, wyd. Volumina.pl, Olsztyn - Szcztytno 2011, s. 144]

Organ procesowy powołuje biegłego, jeżeli „stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych” (art. 193§1 kpk). Wiadomości specjalne są to wiadomości i umiejętności, które pozwalają na przeprowadzenie ekspertyzy, czyli specjalistycznych badań, krytycznej oceny ich wyników oraz dokonania ich interpretacji na potrzeby toczącego się postępowania¹. Organ procesowy, wskazując przedmiot i zakres ekspertyzy ustala zadania zlecone biegłemu do wykonania. Przedmiotem ekspertyzy entomologicznej są ślady entomologiczne, czyli owady i ślady pochodzące od owadów (ślady bytowania), celem ekspertyzy jest ustalanie istotnych faktów w postępowaniu prawnym². Ślady entomologiczne stanowią bardzo zróżnicowaną grupę, obejmującą różne stadia rozwojowe owadów o różnej przynależności systematycznej³. Dla ekspertyzy entomologicznej, najważniejszą grupą śladów są owady żywe. W praktyce entomologii sądowej głównie badane są muchówki z rodzin: ścierwi-cowate, sernicowate, zgniłówkowate, pluj-

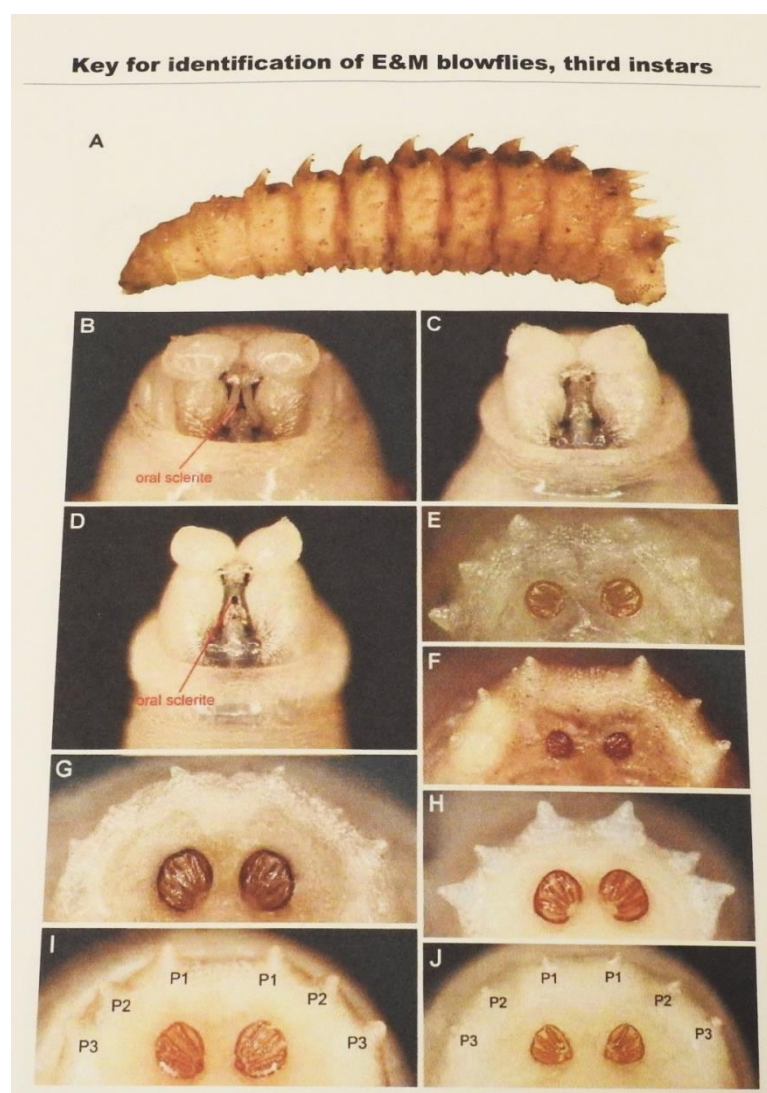
kowate. Chrząszcze z rodzin: omarlicowate, skórnikowate, kusakowate, gnili-kowate, przekraskowate. Biegły entomolog najczęściej bada larwy i postacie dorosłe owadów, rzadziej poczwarki i jaja. Biegły z zakresu entomologii sądowej najczęściej zajmuje się ustaleniem czasu śmierci, więc głównie owadami nekrofagicznymi, które żerują bezpośrednio na tkankach zwłok. Owady martwe są sporadycznie poddawane badaniom w ramach ekspertyzy. Jeżeli martwe owady są zabezpieczane podczas oględzin miejsca znalezienia zwłok, to z reguły są to postacie dorosłych muchówek, które można znaleźć w pobliżu zwłok. Bardzo cennymi śladami entomologicznymi z punktu widzenia badań prowadzonych w ramach ekspertyzy, są części owadów w postaci pupariów i wylinek, które również można ujawnić w pobliżu zwłok znajdujących się w zaawansowanej formie rozkładu, mogą one przetrwać przez długi okres. Ślady aktywności owadów to ślady w postaci uszkodzenia zwłok, ślady wydalania krwi przez dorosłe muchówki, ślady przemieszczania owadów⁴.

¹ red. J. Widacki: *Kryminalistyka 2*. Wydanie, wyd. C. H. Beck, Warszawa 2002, s. 188.

² Matuszewski Sz.: Ekspertyza entomologiczna, s. 160 [w] M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz: *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, wyd. Walter-sKulwer, Warszawa 2017, s. 260-275.

³ Tamże, s. 63.

⁴ Tamże, s. 63.

Klucze do oznaczenia stadium rozwojowych larw muchówek, opracowane przez prof. dr. hab. Krzysztofa Szpiłę, UMK Toruń.
Fot. Paweł Leśniewski.

Biegły w zakresie entomologii zajmuje się najczęściej ustaleniem czasu śmierci, określanym w medycynie sądowej, jako okres pośmiertny, oznacza się go, jako PMI (*post mortemintervallum*). Definiowany jest, jako okres, który upłynął od śmierci do zabezpieczenia śladów entomologicznych, okres w ramach ekspertyzy jest szacowany. Biegły, badając ślady entomologiczne, może ustalić, że po śmierci człowieka doszło do przemieszczania jego ciała. W przypadku potwierdzenia tego faktu, może wskazać środowisko, w którym zwłoki znajdowały

się pierwotnie¹. Badania biegłego mogą ustalić przyczyny i okoliczności śmierci. Przeprowadza się wówczas badania kompleksowe:

- entomologiczno-toksykologiczne, gdy konieczne są badania toksykologiczne zabezpieczonych śladów entomologicznych,
- entomologiczno-medyczne, gdy badane są uszkodzenia zwłok przez owady².

¹ Tamże, s. 63.

² Tamże

Biegłymi w zakresie entomologii sądowej są nieliczni entomolodzy, na co dzień pracujący jako naukowcy, nauczyciele akademicy w placówkach naukowo-dydaktycznych, naukowo-badawczych. To ich wiedza, doświadczenie, prowadzone badania śladów entomologicznych pozwalają na ustalenie okoliczności śmierci człowieka, czasu i innych okoliczności związanych np. z przemieszczaniem zwłok³. Autor artykułu w lipcu 2018 roku został powołany, jako biegły *ad hoc* przez Wydział Zamiejscowy Departamentu do Spraw Prześiępczości Zorganizowanej i Korupcji Prokuratury Krajowej w Katowicach w związku z prowadzonym śledztwem PK VIWz Ds. 2018, w celu ujawnienia śladów bytowania owadów w mieszkaniu, samochodzie, budynku, na terenie ogródków działkowych, należącym do Zenona C. podejrzanego o przestępstwo z art. 148§2 pkt 1 kk. Postanowienie z zakreślonymi zadaniami zostały ograniczone jedynie do zidentyfikowania śladów pochodzących od aparatu gębowego, ekskrementów i śladów powstałych od odnóży. Badaniem innych śladów entomologicznych, które mogły być ujawnione w wymienionych miejscach zajęliby się naukowcy i jednocześnie biegli z zakresu entomologii sądowej, np.: profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu Szymon Matuszewski, kierownik Pracowni Kryminalistyki Wydziału Prawa i Administracji. Autor cyklu publikacji na temat: *Sukcesja owadów na zwłokach świni domowej w różnych typach lasów i jej wykorzystanie w entomologii sądowej*. Swoje prace publikował w „Polskim Piśmie Entomologicznym”, „Forensic Science International”, „International Jurnal of Legal Medicine”⁴. Profesor dr hab. Krzysz-

tof Szpila, pracownik naukowy Wydziału Biologii i Ochrony Środowiska, Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu. Prowadził prace badawcze stadiów larwalnych muchówek wyższych ze szczególnym uwzględnieniem gatunków istotnych dla medycyny i weterynarii oraz ścierwicowatych (muchówki) występujących w Iranie⁵. Doktor Szymon Konwerski, na co dzień pracujący na Wydziale Biologii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu w pracy naukowej zajmuje się chrząszczami.

Przygotowanie do badań

Zlecając ekspertyzę entomologiczną, organ, oprócz przekazania zabezpieczonych technicznie śladów entomologicznych, powinien przekazać protokół oględzin wraz z dokumentacją techniczną, czyli dokumentację fotograficzną, filmy oraz protokół z sekcji zwłok również z dokumentacją fotograficzną. W przypadku gdy biegły ma określić czas, jaki minął od śmierci do zabezpieczenia śladów entomologicznych, konieczne są dane temperaturowe. Niezbędne są dane średnich dobowych temperatur powietrza przy gruncie i 1-2 metry nad ziemią. Dane te można pozyskać z najbliższej położonej, w stosunku do miejsca ujawnienia zwłok, stacji meteorologicznej. Dane temperaturowe powinny dotyczyć odpowiednio długiego okresu, licząc wstecz od daty ujawnienia zwłok i przeprowadzenia oględzin. Jeżeli organ wydający postanowienie o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego nie dokonał pomiaru temperatury, musi umożliwić biegłemu umieszczenie rejestratora temperatury w miejscu znalezienia zwłok. Postuluje się rejestrowanie temperatury przez 2-3 dni, przez 24 godzi-

³ Tamże, s. 63.

⁴ <https://prawo.amu.edu.pl/strona/prof.-UAM-dr-hab.-Szymon-Matuszewski/> wejście: 28.10.2018 r.

⁵ <https://www.biol.UMK.pl/keib/pracownicy/prof.-Krzysztof-szpila/> wejście: 28.10.2018 r.

ny. Taki pomiar temperatury umożliwia weryfikację pomiarów temperatury ze stacji meteorologicznej o systematyczną różnicę pomiędzy miejscem rozkładu zwłok a stacją. Jeżeli zwłoki znalezione zostały w mieszkaniu, biegłemu należy bezwzględnie przekazać informację na temat temperatury panującej w pomieszczeniu, gdzie położone są zwłoki, stanie okien, drzwi, aktywnych urządzeń grzewczych⁶.

W postanowieniu o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego z zakresu badań entomologicznych, zlecający organ poprzez odpowiednio sformułowane pytania określa zadania zlecane biegłemu.

- W celu ustalenia czasu śmierci, pytanie powinno brzmieć: *kiedy nastąpiła śmierć XY?*
- Aby biegły ustalił, czy zwłoki przemieszczano po zgonie, należy sformułować pytanie: *czy zwłoki XY były przemieszczane po śmierci?*
- W przypadku, gdy biegły orzeknie, że zwłoki były przemieszczane, następne pytanie powinno brzmieć: *w jakim typie środowiska zwłoki XY znajdowały się uprzednio?*
- Zlecając badania aktywności owadów, gdy zwłoki mają ślady uszkodzeń pytanie powinno brzmieć: *czy uszkodzenia zwłok XY zostały spowodowane przez owady?*
- Jeżeli mają być badane ślady krwi w miejscu ujawnienia zwłok, organ zadaje pytanie: *czy ślady krwi powstały w efekcie aktywności owadów?*
- W przypadku zlecenia badań śladów entomologicznych z dziedziny toksykologii albo genetyki, pytania w postanowieniu należy sformułować zgodnie

z zaleceniami biegłych wymienionych specjalności⁷.

Przebieg badań

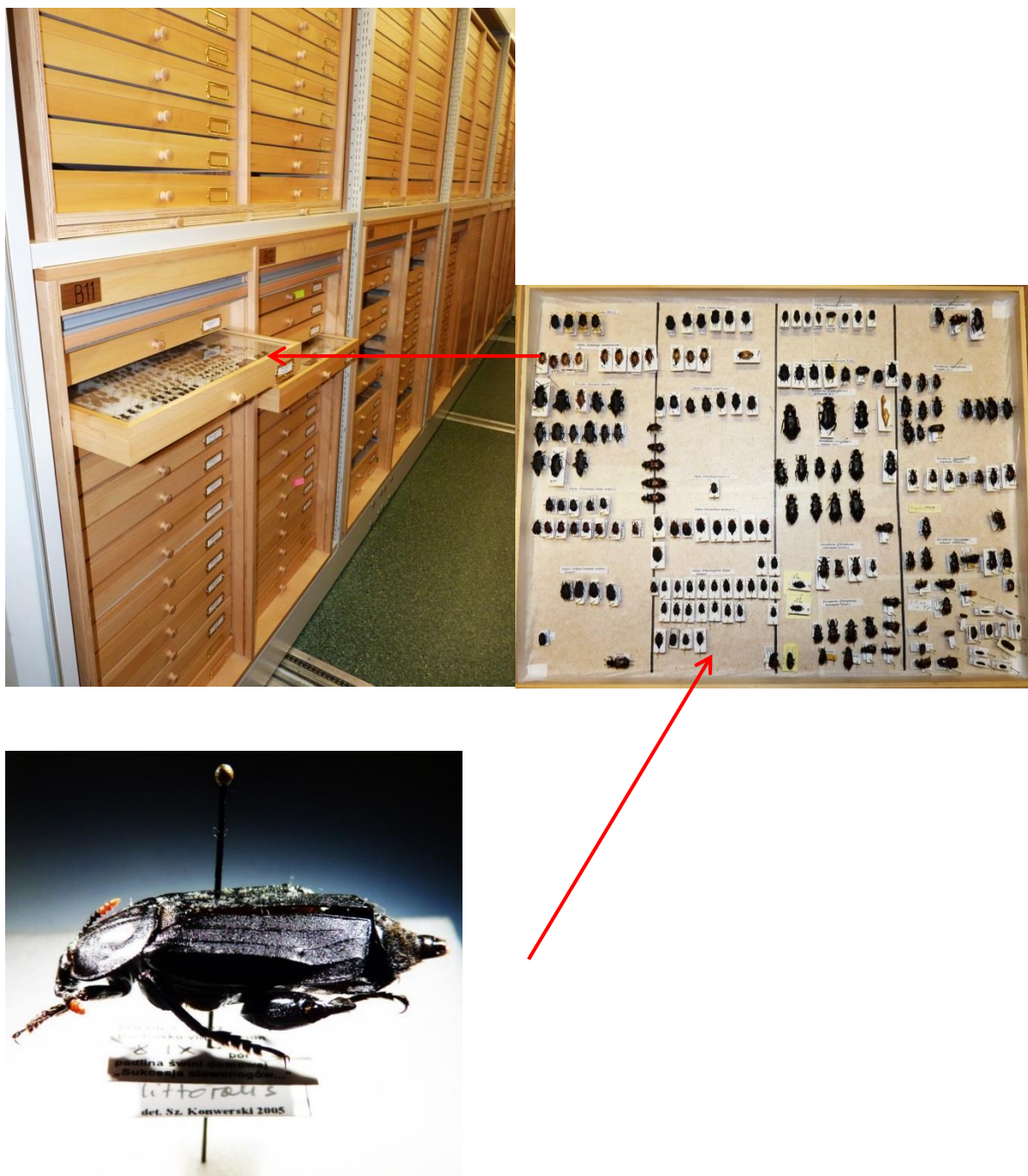
W ramach każdej ekspertyzy entomologicznej przeprowadza się badania identyfikacyjne w celu określenia stadium rozwoju owada i przynależności systematycznej. Określając przynależność systematyczną śladu, biegły entomolog zmierza do określenia gatunku. Identyfikacja gatunku może być niemożliwa z uwagi na niewłaściwe techniczne zabezpieczenie, ślad zgnił, rozkruszył się lub z powodu istnienia blisko spokrewnionych gatunków. Fakt ten występuje w przypadku badań stadiów preimaginalnych owadów. Biegły w rutynowych badaniach identyfikacyjnych wykorzystuje metody klasyczne, w trakcie których analizuje budowę zewnętrzną owada, rozpoznając zestaw specyficznych cech dla danego taksonu. Biegli korzystają z kluczy do oznaczania owadów, w tym kluczy do oznaczania owadów istotnych dla entomologii sądowej, kolekcji porównawczych, tworzonych przez ekspertów i placówki zajmujące się gromadzeniem zbiorów przyrodniczych.

⁶ Matuszewski Sz.: *Ekspertyza entomologiczna* [w] M. Kała, D. Wilk, J. Wójcikiewicz: *Ekspertyza sądowa. Zagadnienia wybrane*, wyd. Wolters Kluwer, Warszawa 2017, s. 272.

⁷ Tamże, s. 63.

Klucze służące biegłemu w trakcie badań do ustalenia gatunku chrząszcza.
Fot. Paweł Leśniewski.

Kolekcja zbiorów porównawczych chrząszczy, dra Szymona Konwerskiego, Wydział Biologii UAM w Poznaniu.

Fot. Paweł Leśniewski.

Poza metodami klasycznymi, biegli korzystają z metod molekularnych, w tym wykorzystywane są metody identyfikacji gatunkowej na podstawie badań DNA. Metody te są przydatne do badań identyfikacyjnych stadiów preimaginalnych, owadów uszkodzonych i owadów z grup systematycznych, których oznaczanie metodami klasycznymi jest prawie niemożliwe. Po

badaniach identyfikacyjnych przeprowadza się badania klasyfikujące śladów, których przynależność systematyczna i stadium rozwoju zostały ustalone. Nie są badaniami rutynowymi, w odróżnieniu od identyfikacyjnych. Badania te poprzedzają niektóre badania wieku, ich celem jest sklasyfikowanie śladu według stopnia zaawansowania jego rozwoju. Poszczególne stadia rozwo-

jowe owadzie organizmów podlegają zmianom i pozwala to na wyróżnienie form, czyli klas i stadiów rozwojowych, które dają się uporządkować w skalę rozwoju opisującą zmianę budowy owadów w trakcie ich rozwoju w danym stadium. Takiej skali można używać w ekspertyzie, przyporządkowując badane ślady do form rozwojowych opisanych w skali, jest to istota badań klasyfikacyjnych. Formy larwalne często przez biegłych poddawane są tym badaniom. Rozwój larwalny u większości muchówek, które są wykorzystane w entomologii sądowej dzieli się na trzy stadia. Mucha domowa składa pakiet jaj na powierzchni zwłok, w pakiecie może znajdować się od 100 do 150 jaj. Po okresie inkubacji w odpowiedniej temperaturze w czasie od 8 do 24 godzin widoczne są już larwy pierwszego etapu rozwoju¹. W czasie rozwoju larwy przechodzą przez trzy stadia (etapy rozwoju). Po każdym z nich larwa przechodzi wylinkę, czyli zrzuca z siebie oskórek. Poszczególne stadia larwalne różnią się od siebie wielkością i wykształceniem przetchlinek (otwory oddechowe)². Pierwsze dwa etapy rozwoju są bardzo żarłoczne, charakteryzują się dużymi przyrostami masy i długości. Larwy trzeciego etapu rozwoju rzadko spotyka się na zwłokach. Jest to postać nieżerująca, która migruje z ciała, by przejść w stadium poczwarki w miejscu suchym i zacisznym.³ W trzecim stadium można wyróżnić formę żerującą i formę nieżerującą. Badana larwa podczas ekspertyzy może być sklasyfikowana do jednej z form rozwojowych. U większości muchówek łatwo można zauważyć cechy morfologiczne, które różnicują poszczególne formy rozwojowe. W przypadku larw chrząszczy badanie jest utrudnione, gdyż nie posiadają cech morfologicznych, dzięki którym można rozróżnić poszczególne stadia rozwojowe. W tym

przypadku dokonuje się pomiarów długości larw (stadia różnią się wielkością) i następnie do wyników pomiarów wykorzystuje się statystyczne metody klasyfikowania. Poczwarki oraz jaja owadów mogą być także poddawane badaniom klasyfikacyjnym. W stadium poczwarki zachodzi przeobrażenie larwy w imago, w tym czasie owad przechodzi przez szereg różniących się form rozwojowych. Entomolodzy opracowali skalę rozwojową dla stadium poczwarki, niektórych gatunków muchówek, które są wykorzystywane w entomologii sądowej. Skale rozwojowe są w trakcie opracowania dla stadium jaja⁴.

Biegły prowadząc badania stadiów preimaginalnych może określić ich wiek, który jest definiowany jako czas rozwoju danego egzemplarza, czyli czas od złożenia jaja lub poczwarki do jego zabezpieczenia jako ślad kryminalistyczny. Szacowanie wieku śladów odbywa się na podstawie metody rozwojowej. Polega na ustaleniu wieku najstarszych obecnych na zwłokach form preimaginalnych. Daje to podstawę do wnioskowania o tzw. minimalnym czasie, jaki upłynął od zgonu. Wskaźnikami do ustalania wieku są: długość larw, stadium rozwoju, waga larw. Określenie wieku opiera się na powtarzalności zmian wskaźników. Uzyskane wyniki porównuje się z opracowanym modelem rozwoju. Kolejna metoda wykorzystywana w badaniu entomofauny zwłok w celu określenia czasu śmierci to metoda sukcesyjna. Polega na ustalaniu czasu obecności na zwłokach stwierdzonego zespołu owadów. Ustalenie czasu daje podstawę do wnioskowania w przedmiocie minimalnego i maksymalnego okresu pośmiertnego. W tej metodzie uwzględnia się obszar geograficzny, porę roku, typ środowiska, sposób wyeksponowania zwłok oraz wagę zwłok⁵.

¹Wengris J.: Mucha, Wydawnictwo Wiedza, Warszawa 1949, s.9.

²Trojan P.: Muchy i człowiek, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1958, s.46.

³Kaczorowska E., Draber-Mońko A.: Wprowadzenie... op. cit. 118.

⁴Tamże, s. 264-265.

⁵Tamże, s. 63.

Opinia biegłego

Opinia biegłego stanowi osąd o czymś, np. o zdarzeniu lub o kimś, np. potencjalnym sprawcy przestępstwa. Opinia wydawana jest przez osobę, którą organ procesowy powołał, jako biegłego, w kwestii rozstrzygnięcia istotnych wątpliwości danej sprawy⁶. Biegły powołany zostaje do wypowiedzenia się w kwestiach z zakresu wiedzy specjalistycznej. Jest traktowany jako pomocnik organu. Musi być osobą niezależną, niemającą interesu prawnego związanego z rozstrzygnięciem sprawy. Biegły wypowiada się tylko, co do okoliczności faktycznych. Sąd, co do zasady nie jest związany z opinią biegłego i traktuje ją zgodnie z zasadą swobodnej oceny dowodów⁷.

Elementy treści opinii biegłego:

- Dokładne „oznaczenie biegłego”- imię, nazwisko, adres;
- Wskazanie czy biegły jest wpisany na listę biegłych sądowych;
- Oznaczenie specjalności biegłego, np. w dziedzinie kryminalistyki o specjalności: identyfikacja i ujawnianie śladów entomologicznych, w dziedzinie biologii o specjalności entomologii sądowej, szacowanie okresu pośmiertnego, identyfikacja entomofauny zwłok;
- Miejsce i data sporządzenia opinii;
- Oznaczenie organu zlecającego opinię, w postanowieniu będącym podstawą wydania opinii, sygnatura akt;
- Wyszczególnienie zadań zleconych biegłemu w postanowieniu, np.:
 - *Kiedy nastąpiła śmierć Jana Kowalskiego?* Na podstawie zabezpieczonych larw, wylinek, dorosłych owadów.
 - *Czy zwłoki Jana Kowalskiego były przeznaczane po śmierci?* Na podstawie zabezpieczonych owadów dorosłych, wśród nich mogą znajdować się owady występujące endemicznie w określonych miejscach.
 - *Czy uszkodzenia zwłok Jana Kowalskiego zostały spowodowane przez owady?* Na podstawie protokołu oględzin, dokumentacji fotograficznej.
 - *Czy ślady krwi widoczne na ścianach, szybach, ramach okiennych, lampach podsufitowych powstały w wyniku aktywności owadów?* Na podstawie protokołu oględzin, dokumentacji fotograficznej.

- Wyszczególnienie śladów, materiałów procesowych udostępnionych biegłemu będących częścią materiału dowodowego, na podstawie których biegły jest zobowiązany wydać opinię;
- Biegły w sposób zwięzły przedstawia w opinii stan faktyczny, będący przedmiotem postępowania;
- Biegły wykazuje źródła wiedzy specjalistycznej, z których korzystał przy sporządzeniu opinii;
- Biegły podaje dokładny opis prowadzonych badań, uwzględniając metodę badania, urządzenia i aparaturę, którymi posługiwał się przy przeprowadzeniu badań.

Wnioski z przeprowadzonych badań:

- Wnioski są ustalane w wyniku rozpatrzenia wszystkich dowodów. Będą to dostarczone do biegłego ślady entomologiczne zabezpieczono podczas czynności oględzinowych w postaci jaj, larw, poczwerek, wylinek, dorosłych owadów lub ich fragmentów. Zabez-

⁶ red. G. Kędzierska, W. Kędzierski: Kryminalistyka. Wybrane zagadnienia techniki, wyd. WSPol. Szczytno 2011, s. 449.

⁷ Kalinowski S. 1994. Biegły i jego opinia. Wydawnictwo Centralnego Laboratorium Kryminalistycznego Policji, Warszawa, s. 133-136.

pieczone ślady aktywności owadów w postaci kropek, kresek z różnych przedmiotów. Cenne dla biegłego mogą okazać się fotografie zwłok i miejsc, gdzie znajdowały się zwłoki. Jeżeli zdjęcia będą dobrej jakości będzie można ustalić gatunki owadów dorosłych, określić stadia rozwoju form pre-imaginalnych;

- Biegły nie może oceniać wiarygodności materiału dowodowego, należy to do sądu. Ma prawo ocenić przydatność materiału do badań. Ślady entomologiczne mogą być w niewłaściwy sposób zabezpieczone, co skutkuje zgniciem materiału, rozkawałkowaniem, larwy ze zwłok mogą być wadliwie zakonserwowane, co będzie skutkowało nie oszacowaniem czasu śmierci;
- Wnioski muszą być spójne, nie mogą powodować luk w przedmiocie rozstrzygnięcia opinii;
- Muszą być zgodne z zasadami logiki i doświadczenia życiowego;
- Wnioski muszą być oparte na wiedzy specjalistycznej, którą biegły posiada, z uwagi na fakt, że wymóg wiadomości specjalnych stanowi podstawową przesłankę sporządzenia opinii w postępowaniu;
- Usystematyzowane pod względem kolejności podejmowanych działań przez biegłego, które będą powodowały dostrzeżenie kolejnych wniosków;
- Powinny być formułowane w sposób kategoriyczny i prowadzić do eliminowania kilku wariantów istnienia danych okoliczności faktycznych, będących przedmiotem sprawy;
- Przy braku jednoznacznych wniosków, biegły powinien określić stopień prawdopodobieństwa wariantów i ocenę,

który z wariantów odpowiada rozstrzyganej sprawie;

- Sąd i strony muszą prawidłowo zrozumieć wnioski zawarte w opinii, dlatego muszą być formułowane w jasny sposób. Język powinien bazować na zasobie języka poznawczego. Pojęcia z fachowych dziedzin, powinny być wyjaśnione. Opinia sporządzona na potrzeby sądu, który nie posiada wiedzy fachowej z danej dziedziny.

ZMIANY DOTYCZĄCE LEGITYMOWANIA, ZATRZYMANIA OSOBY I SPRAWDZENIA PREWENCYJNEGO

podinsp. Tomasz Ratajczak

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych SP w Pile

podinsp. Paweł Holeksa

Zakład Kryminalny SP w Pile

Służba w Policji wymaga stałego doskonalenia zawodowego. Zgodnie z zasadą praworządności, policjanci realizują czynności służbowe w granicach przewidzianych przez obowiązujące akty prawne. Przepisy ulegają ciągłym modyfikacjom z uwagi na potrzebę ich dostosowania do stale zmieniającej się rzeczywistości. Znajomość podstaw prawnych i przyczyn umożliwiających wykonywanie poszczególnych czynności służbowych jest warunkiem niezbędnym do sprawnego i co najważniejsze bezpiecznego pełnienia służby przez policjantów.

W dniu 7 lutego 2020 roku weszło w życie Rozporządzenie Rady Ministrów z 4 lutego 2020 r. w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów zmieniając część przepisów regulujących niektóre uprawnienia policjantów.

Rozporządzenie to określa sposób postępowania oraz wzory dokumentów stosowanych przy wykonywaniu przez policjantów następujących uprawnień:

- 1) legitymowania osób w celu ustalenia ich tożsamości;
- 2) zatrzymywania osób:
 - a) pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego,
 - b) stwarzających w sposób oczywisty bezpośrednie zagrożenie dla życia lub zdrowia ludzkiego, a także dla mienia;
- 3) pobierania od osób:
 - a) o nieustalonej tożsamości oraz osób usiłujących ukryć swoją tożsamość odcisków linii papilarnych lub wy-

mazu ze śluzówki policzków w celu identyfikacji tych osób, jeżeli ustalenie tożsamości w inny sposób nie jest możliwe,

- b) po uzyskaniu od nich zgody, wymazu ze śluzówki policzków w celu identyfikacji osób zaginionych lub zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości,
 - c) odcisków linii papilarnych lub wymazu ze śluzówki policzków w celu identyfikacji lub wykrywania sprawców przestępstw;
- 4) pobierania odcisków linii papilarnych lub materiału biologicznego ze zwłok ludzkich o nieustalonej tożsamości;
 - 5) obserwowania i rejestrowania przy użyciu środków technicznych:
 - a) obrazu zdarzeń w miejscach publicznych, a w przypadku czynności operacyjno-rozpoznawczych i administracyjno-porządkowych podejmowanych na podstawie ustawy z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, zwanej dalej „ustawą” - także

- i dźwięku towarzyszącego tym zdarzeniom,
- b) obrazu lub dźwięku w trakcie interwencji w miejscach innych niż publiczne, podczas prowadzenia działań kontrterrorystycznych oraz wspierania działań jednostek organizacyjnych Policji przez służbę kontrterrorystyczną w warunkach szczególnego zagrożenia lub wymagających użycia specjalistycznych sił i środków oraz specjalistycznej taktyki działań, a także w policyjnych środkach transportu, oraz sposób przechowywania, odtwarzania i kopiowania zapisów obrazu i dźwięku;
- 6) żądania niezbędnej pomocy od instytucji państwowych, organów administracji rządowej i samorządu terytorialnego oraz przedsiębiorców prowadzących działalność w zakresie użyteczności publicznej;
- 7) zwracania się o niezbędną pomoc do innych przedsiębiorców i organizacji społecznych, jak również zwracania się w nagłych wypadkach do każdej osoby o udzielenie doraźnej pomocy, w ramach obowiązujących przepisów prawa;
- 8) dokonywania sprawdzenia prewencyjnego w celu ochrony przed bezprawnymi zamachami na życie lub zdrowie osób lub mienie lub w celu ochrony przed nieuprawnionymi działaniami skutkującymi zagrożeniem życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa i porządku publicznego lub:
- a) zapobiegania zdarzeniom o charakterze terrorystycznym - osób w związku z ich dostępem na teren obiektów lub obszarów ochraniających przez Policję lub w związku z zabezpieczeniem przez Policję imprez masowych lub zgromadzeń, bagaży lub przedmiotów posiadanych przez te osoby, a także środków transportu lądowego, powietrznego lub wodnego lub pojazdów, którymi się poruszają w związku z dostępem do tych obiektów lub obszarów,
- b) znalezienia i odebrania przedmiotów, których użycie ze względu na ich właściwości może spowodować zagrożenie życia lub zdrowia lub bezpieczeństwa przeprowadzonych czynności osób:
- doprowadzanych przez Policję na polecenie lub zarządzenie uprawnionego organu lub w związku z realizacją czynności określonych przepisami prawa lub osób w stanie nietrzeźwości doprowadzanych przez Policję w celu wytrzeźwienia do siedziby jednostki organizacyjnej Policji lub innego miejsca określonego przepisami prawa lub wskazanego przez uprawniony organ, na polecenie lub zarządzenie, którego dokonuje się doprowadzenia, w tym osób doprowadzanych umieszczonych w jednostkach organizacyjnych Policji w pomieszczeniach dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia,
 - zatrzymywanych w przypadkach określonych w pkt 2, osób zatrzymanych, przyjmowanych do jednostek organizacyjnych Policji do pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia, pokoi przejściowych, tymczasowych pomieszczeń przejściowych lub policyjnych izb dziecka lub umieszczanych w tych pomieszczeniach,
 - pozbawionych wolności, w tym przebywających w zakładach karnych, aresztach śledczych, zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, policyjnych izbach dziecka lub innych ośrodkach dla nieletnich, a także osób skazanych lub tymczasowo aresztowanych przekazywanych na podstawie umów międzynarodowych, podczas wykonywania w stosunku do tych osób przez Policję, na polecenie sądu lub prokuratora, czynności pole-

gających na przemieszczaniu tych osób w związku z wykonywaniem czynności procesowych lub innych czynności określonych przez sąd lub prokuratora;

- 9) wydawania osobom poleceń określonego zachowania się w granicach niezbędnych do wykonywania czynności określonych w art. 15 ust. 1 pkt 1-5 lub 9 ustawy lub wykonywania innych czynności służbowych podejmowanych w zakresie i w celu realizacji ustawowych zadań Policji lub w granicach niezbędnych do ochrony przed zatarciem śladów przy zabezpieczaniu miejsca zdarzenia lub w celu uniknięcia bezpośredniego zagrożenia bezpieczeństwa osób lub mienia, gdy jest to niezbędne do sprawnego realizacji zadań Policji albo uniknięcia zatarcia śladów przestępstwa lub wykroczenia.

Dla funkcjonariuszy ogniów patrolowo-interwencyjnych, najważniejsze zmiany w tym akcie prawnym dotyczą czynności służbowych w postaci:

- 1) legitymowania osób,
- 2) zatrzymywania osób,
- 3) dokonywania sprawdzenia prewencyjnego.

W przypadku legitymowania, przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 4 lutego 2020 r. w sprawie wykonywania niektórych uprawnień policjantów wprowadzają następujące informacje:

1. Policjant ustala tożsamość osoby legitymowanej na podstawie:
 - 1) dowodu osobistego;
 - 2) dokumentu paszportowego;
 - 3) zagranicznego dokumentu tożsamości;
 - 4) dokumentu elektronicznego, zawierającego dane osobowe użytkownika publicznej aplikacji mobilnej pobrane z rejestrów publicznych w zakresie określonym w ust. 3 i 4; art. 19e ustawy z dnia 17 lutego 2005 r. o informatyzacji działalności podmiotów realizujących zadania publiczne

(Dz.U. z 2019 r. poz. 700, 730, 848, 1590 i 2294), który, odpowiednio do żądania funkcjonariusza, został okazany lub przekazany celem potwierdzenia integralności, pochodzenia i ważności tego dokumentu elektronicznego;

5) innego dokumentu zawierającego fotografię i oznaczonego numerem lub serią;

6) informacji o osobie w postaci zdjęcia wraz z opisem wizerunku osoby lub odcisków linii papilarnych zgromadzonych w policyjnych zbiorach danych lub zbiorach danych, do których Policja ma dostęp;

7) oświadczenia innej osoby, której tożsamość została ustalona na podstawie dokumentów, o których mowa w pkt 1-5.

2. W przypadku legitymowania osoby znajdującej się w pojeździe policjant, ze względów bezpieczeństwa, może żądać opuszczenia pojazdu przez tę osobę oraz inne osoby znajdujące się w pojeździe.
3. W przypadku następującego bezpośrednio po sobie legitymowania z tej samej przyczyny kolejnych osób znajdujących się w pobliżu, policjant umundurowany jednokrotnie wykonuje czynności określone w § 2 ust. 1 i 4 (podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność, podaje podstawę prawną podjęcia tej czynności oraz po zakończeniu wykonywania czynności służbowych informuje ustnie osobę, wobec której podjęto te czynności, o prawie złożenia do właściwego miejscowo prokuratora zażalenia na sposób przeprowadzenia tych czynności) łącznie wobec wszystkich tych osób.
4. W przypadku gdy osoba legitymowana jest znana osobiście policjantowi, ustalenie jej tożsamości nie wymaga legitymowania.
5. Policjant dokumentuje legitymowanie

osoby w notatniku służbowym, notatce służbowej lub notatce urzędowej, określając datę, czas, miejsce i przyczynę legitymowania oraz następujące dane osoby legitymowanej:

- 1) imię (imiona) i nazwisko oraz adres zamieszkania lub pobytu;
- 2) numer PESEL, a w przypadku braku informacji o numerze PESEL - datę i miejsce urodzenia oraz imiona rodziców i nazwisko rodowe;
- 3) rodzaj i cechy identyfikacyjne dokumentu, na podstawie którego ustalono tożsamość osoby legitymowanej, lub rodzaj informacji, o której mowa w § 4 pkt 6, na podstawie której ustalono tożsamość osoby legitymowanej.
2. Dokumentowanie, o którym mowa w ust. 1, może być realizowane w postaci elektronicznej.

W przypadku czynności służbowej w postaci zatrzymania osoby, przepisy przedmiotowego rozporządzenia wskazują na:

Policjant przy zatrzymywaniu osoby:

- 1) wykonuje czynności określone w § 2 ust. 1 (podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność, podaje podstawę prawną podjęcia tej czynności);
- 2) dokonuje sprawdzenia prewencyjnego, a w szczególności sprawdza, czy osoba zatrzymywana posiada przy sobie broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmioty, których posiadanie jest zabronione, lub mogące stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1, 2, 3a, 4, 4a, 6 i 7 ustawy (ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ru-

chu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania, prowadzenie działań kontrterrorystycznych w rozumieniu ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 796), wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, ochrona obiektów stanowiących siedziby członków Rady Ministrów, z wyłączeniem obiektów służących Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi Sprawiedliwości, wskazanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych, współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi, a także z organami i instytucjami Unii Europejskiej na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów) oraz w przepisach innych ustaw określających zadania Policji, lub przedmioty podlegające przypadkowi oraz urządzenia telekomunikacyjne;

- 3) odbiera broń, przedmioty i urządzenia, o których mowa w pkt 2;
- 4) legitymuje osobę zatrzymywaną;
- 5) informuje osobę zatrzymywaną o zatrzymaniu oraz uprzedza o obowiązku podporządkowania się wydawanym poleceniom, a także o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej;
- 6) doprowadza osobę zatrzymaną do jednostki organizacyjnej Policji.

2. W przypadku zatrzymywania osoby, co do której z posiadanych informacji lub okoliczności faktycznych wynika, że może posiadać broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmioty, których posiadanie jest zabronione, lub mogące stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1, 2, 3a, 4, 4a, 6 i 7 ustawy (ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochrona bezpieczeństwa i porządku pu-

blicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania, prowadzenie działań kontrterrorystycznych w rozumieniu ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 796), wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, ochrona obiektów stanowiących siedziby członków Rady Ministrów, z wyłączeniem obiektów służących Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi Sprawiedliwości, wskazanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych, współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi, a także z organami i instytucjami Unii Europejskiej na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów) oraz w przepisach innych ustaw określających zadania Policji, lub przedmioty podlegające przypadkowi, policjant, przystępując do zatrzymania, poprzedza je okrzykiem „Policja!”, a następnie:

1) dokonuje sprawdzenia prewencyjnego, a w szczególności sprawdza, czy osoba zatrzymywana posiada przy sobie broń lub inne niebezpieczne przedmioty mogące służyć do popełnienia czynu zabronionego pod groźbą kary lub przedmioty, których posiadanie jest zabronione, lub mogące stanowić dowód w postępowaniu prowadzonym w związku z realizacją zadań, o których mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1, 2, 3a, 4, 4a, 6 i 7 ustawy (ochrona życia i zdrowia ludzi oraz mienia przed bezprawnymi zamachami naruszającymi te dobra, ochrona bezpieczeństwa i porządku publicznego, w tym zapewnienie spokoju w miejscach publicznych oraz w środkach publicznego transportu i komunikacji publicznej, w ruchu drogowym i na wodach przeznaczonych do powszechnego korzystania, prowadzenie działań kontrterrorystycznych

w rozumieniu ustawy z dnia 10 czerwca 2016 r. o działaniach antyterrorystycznych (Dz. U. z 2019 r. poz. 796), wykrywanie przestępstw i wykroczeń oraz ściganie ich sprawców, ochrona obiektów stanowiących siedziby członków Rady Ministrów, z wyłączeniem obiektów służących Ministrowi Obrony Narodowej i Ministrowi Sprawiedliwości, wskazanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, kontrola przestrzegania przepisów porządkowych i administracyjnych związanych z działalnością publiczną lub obowiązujących w miejscach publicznych, współdziałanie z policjami innych państw oraz ich organizacjami międzynarodowymi, a także z organami i instytucjami Unii Europejskiej na podstawie umów i porozumień międzynarodowych oraz odrębnych przepisów) oraz w przepisach innych ustaw określających zadania Policji, lub przedmioty podlegające przypadkowi oraz urządzenia telekomunikacyjne;

2) odbiera broń, przedmioty i urządzenia, o których mowa w pkt 1;

3) wykonuje czynności określone w § 2 ust. 1 (podaje swój stopień, imię i nazwisko, w sposób umożliwiający odnotowanie tych danych, przyczynę podjęcia czynności służbowych, a na żądanie osoby, wobec której jest prowadzona czynność, podaje podstawę prawną podjęcia tej czynności),

4) legitymuje osobę zatrzymywaną;

5) informuje osobę zatrzymywaną o zatrzymaniu oraz uprzedza o obowiązku podporządkowania się wydawanym poleceniom, a także o możliwości użycia środków przymusu bezpośredniego lub broni palnej;

6) doprowadza osobę zatrzymaną do jednostki organizacyjnej Policji.

§ 9 1. Policjant po doprowadzeniu osoby zatrzymanej do jednostki organizacyjnej Policji:

1) informuje osobę zatrzymaną o przysługujących jej prawach i wręcza jej odpowiednie pouczenie o uprawnieniach osoby zatrzymanej na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 2a albo art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy;

- 2) wysłuchuje osobę zatrzymaną na okoliczność zatrzymania;
- 3) sporządza protokół zatrzymania osoby;
- 4) doręcza osobie zatrzymanej kopię protokołu zatrzymania za potwierdzeniem odbioru;
- 5) podejmuje czynności mające na celu realizację praw, o których mowa w pkt 1, jeżeli osoba zatrzymana tego zażądała;
- 6) zawiadamia o zatrzymaniu miejscowo właściwego prokuratora;
- 7) zawiadamia o zatrzymaniu dowódcę jednostki wojskowej w razie powzięcia wiadomości, że osoba zatrzymana jest żołnierzem.

2. Czynności wymienionej w ust. 1 pkt 6 nie wykonuje się w odniesieniu do osób zatrzymanych pozbawionych wolności, które na podstawie zezwolenia właściwego organu opuściły areszt śledczy albo zakład karny i w wyznaczonym terminie nie powróciły do niego.

3. Jeżeli zachowanie osoby zatrzymanej wskazuje na to, że jest ona pod wpływem alkoholu lub innego podobnie działającego środka albo z innych powodów ma zakłóconą świadomość, czynności określone w ust. 1 pkt 1 i 4 wykonuje się po ustaniu przyczyn zakłócających świadomość osoby zatrzymanej.

4. Wzór protokołu zatrzymania osoby jest określony w załączniku nr 1 do rozporządzenia.

5. Wzór pouczenia o uprawnieniach osoby zatrzymanej na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 2a ustawy jest określony w załączniku nr 2 do rozporządzenia.

6. Wzór pouczenia o uprawnieniach osoby zatrzymanej na podstawie art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy jest określony w załączniku nr 3 do rozporządzenia.

§ 10 1. W przypadku wniesienia przez osobę zatrzymaną, o której mowa w § 1 pkt 2 lit. b, zażalenia na zasadność, legalność lub prawidłowość zatrzymania niezwłocznie przekazuje się właściwemu sądowi kopię protokołu zatrzymania osoby wraz z materiałami uzasadniającymi zatrzymanie.

2. W przypadku wniesienia przez osobę zatrzymaną zażalenia na sposób przeprowadzenia zatrzymania niezwłocznie prze-

kazuje się właściwemu prokuratorowi kopię protokołu zatrzymania osoby wraz z materiałami uzasadniającymi zatrzymanie.

Rozporządzenie Rady Ministrów w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów doprecyzowuje także kwestię sposobu dokumentowania czynności służbowej w postaci sprawdzenia prewencyjnego.

Zgodnie z § 28, policjant dokumentuje podejmowane wobec osoby czynności służbowe związane ze sprawdzeniem prewencyjnym, o którym mowa w art. 15 ust. 1 pkt 9 ustawy, w dokumentacji służbowej, w szczególności w notatniku służbowym, notatce służbowej lub notatce urzędowej, określając:

- 1) czas i miejsce przeprowadzenia czynności;
- 2) przyczynę dokonania sprawdzenia prewencyjnego;
- 3) osobę, wobec której podejmowane są czynności, lub inną osobę obecną podczas dokonywanych czynności;
- 4) sposób przeprowadzenia i wynik czynności.

2. Dokumentowanie, o którym mowa w ust. 1, może być realizowane w postaci elektronicznej.

Wskazanie w przepisach rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 4 lutego 2020 roku w sprawie postępowania przy wykonywaniu niektórych uprawnień policjantów, sposobu realizacji podstawowych czynności służbowych policjantów w postaci legitymowania oraz zatrzymywania osób, niewątpliwie w sposób pozytywny wpłynie na kwestię wykonywania tych czynności.

Właściwie skonstruowany przepis prawny, nie pozostawia żadnych wątpliwości podmiotom na co dzień realizującym ustawowe zadania i w przypadku policjantów, przyczynia się do skutecznego i co najważniejsze, bezpiecznego wykonywania czynności służbowych.

PEŁNIENIE SŁUŻBY PATROLOWEJ I JEJ WŁAŚCIWA ORGANIZACJA

asp. szt. Grzegorz Staszczuk

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych SP w Pile

Policja jako instytucja zhierarchizowana, jest przez ogół społeczeństwa postrzegana i odbierana pozytywnie poprzez swoje zaangażowanie oraz otwartość. Pracę policjantów pozytywnie ocenia 80 proc. Polaków, negatywną opinię o działalności Policji ma 11 proc. badanych - wynika z badań CBOS przeprowadzonych w dniu 20 marca 2020 roku.

Z przedstawionego przez Centrum Badań Opinii Społecznej raportu „Oceny działalności instytucji publicznych i mediów” wynika, że pozytywna ocena pracy Policji w stosunku do badania z września ub.r. wzrosła o 5 proc. Z kolei o 4 proc. zmniejszyła się liczba badanych, którzy źle oceniają działania funkcjonariuszy.

Z najnowszego badania wynika, że pracę policjantów pozytywnie ocenia 80 proc. badanych. Blisko 11 proc. ankietowanych wyraziło niezadowolenie z działalności funkcjonariuszy.

Jak zaznaczył CBOS, negatywne opinie o pracy Policji relatywnie często pojawiają się wśród respondentów źle sytuowanych (22 proc.), badanych w wieku od 18 do 24 lat - 20 proc. i w wieku od 45 do 54 lat (19 proc.), mieszkańców największych miast (20 proc.) oraz badanych niepraktykujących religijnie (26 proc.).

Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (358) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 5-15 marca 2020 roku na liczącej 919 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.¹

Artykuł ten przedstawia zarys pełnienia służby patrolowej oraz jej organizację w oparciu o analizę stanu bezpieczeństwa oraz dyslokację służby i pokrewną tematy-

kę związaną stricte z realizacją podstawowych ustawowych zadań jakie na Policję nakłada ustawa o Policji w treści art. 14.

Do głównych zadań policji należą:

1. W granicach swych zadań Policja wykonuje czynności: operacyjno-rozpoznawcze, dochodzeniowo-śledcze i administracyjno-porządkowe w celu:

- rozpoznawania, zapobiegania i wykrywania przestępstw, przestępstw skarbowych i wykroczeń;
- poszukiwania osób ukrywających się przed organami ścigania lub wymiaru sprawiedliwości, zwanych dalej "osobami poszukiwanymi";
- poszukiwania osób, które na skutek wystąpienia zdarzenia uniemożliwiającego ustalenie miejsca ich pobytu należy odnaleźć w celu zapewnienia ochrony ich życia, zdrowia lub wolności, zwanych dalej "osobami zaginionymi".

2. Policja wykonuje również czynności na polecenie sądu, prokuratora, organów administracji państwowej i samorządu terytorialnego w zakresie, w jakim obowiązek ten został określony w odrębnych ustawach.

3. Policjanci w toku wykonywania czynności służbowych mają obowiązek respektowania godności ludzkiej oraz przestrzegania i ochrony praw człowieka.

4. Policja w celu realizacji ustawowych zadań może korzystać z danych o osobie,

¹ Źródło Centrum Badań Opinii Społecznych

w tym również w formie zapisu elektronicznego, uzyskanych przez inne organy, służby i instytucje państwowe w wyniku wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych oraz przetwarzać je w rozumieniu ustawy z dnia 14 grudnia 2018 r. o ochronie danych osobowych przetwarzanych w związku z zapobieganiem i zwalczaniem przestępczości (Dz. U. z 2019 r. poz. 125), bez wiedzy i zgody osoby, której dane te dotyczą.

5. Administrator danych, o których mowa w ust. 4, jest obowiązany udostępnić dane osobowe policjantowi wskazanemu w imiennym upoważnieniu Komendanta Głównego Policji, Komendanta CBŚP, Komendanta BSWP, komendantów wojewódzkich Policji lub uprawnionego policjanta, po okazaniu tego upoważnienia oraz legitymacji służbowej. Fakt udostępnienia tych danych podlega ochronie na podstawie ustawy z dnia 5 sierpnia 2010 r. o ochronie informacji niejawnych.

5a. Policja może, w zakresie koniecznym do wykonywania jej ustawowych zadań, korzystać z informacji kryminalnej zgromadzonej w Krajowym Centrum Informacji Kryminalnych.

5b. W celu wykonywania zadań w zakresie kontroli ruchu drogowego, o których mowa w art. 129 ustawy z dnia 20 czerwca 1997 r. - Prawo o ruchu drogowym (Dz. U. z 2018 r. poz. 1990, z późn. zm.), Policja może prowadzić wyszukiwania informacji za pośrednictwem Krajowego Punktu Kontaktowego, na zasadach określonych w art. 80k-80r tej ustawy.

6. Prezes Rady Ministrów określi, w drodze rozporządzenia:

1) zakres, warunki i tryb przekazywania Policji informacji o osobie, uzyskanych przez organy uprawnione do wykonywania czynności operacyjno-rozpoznawczych w czasie wykonywania tych czynności, uwzględniając możliwość odmowy przekazywania informacji lub ograniczenia zakresu tych informacji ze względu na uniemożliwienie realizacji zadań ustawowych tych organów lub ujawnienie danych osoby niebędącej funkcjonariuszem tych organów,

oraz sposób przekazywania informacji na wniosek, w tym przy wykorzystaniu urządzeń i systemów teleinformatycznych;

2) wzór upoważnienia, o którym mowa w ust. 5, uwzględniając dane niezbędne do zidentyfikowania upoważnionego policjanta oraz konieczność określenia terminu ważności upoważnienia.

7. (uchylony).²

Definicja organizacji służby patrolowej.

Zgodnie z *Zarządzeniem nr 768 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 października 2007 roku w sprawie form i metod wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę patrolową oraz działań o charakterze prewencyjnym* to komendanci komend miejskich, powiatowych, dowódcy samodzielnych poddziałów i oddziałów prewencji organizują proces pełnienia służby w poszczególnych jednostkach wyznaczając zespoły organizacji służby lub dedukują poszczególnych koordynatorów odpowiedzialnych w tym zakresie za ten proces. Bezpośredni wpływ na organizację służby patrolowej w danej jednostce ma ilość etatów oraz absencja subiektywna i obiektywna w danym czasookresie, co jest istotne z punktu planowania czynnika ludzkiego.³

Wspomniane zarządzenie definiuje organizację służby patrolowej jako zespół czynności polegających w szczególności na analizowaniu i planowaniu służby, przygotowaniu służby do niej, w tym ich właściwym i sensownym rozmieszczeniu na danym terenie oraz właściwej koordynacji i nadzorze nad nią. W celu właściwego przebiegu służby, w każdej jednostce znajdują się zespoły lub nieetatowi specjaliści zajmujący się organizacją i przepływem informacji z różnych szczebli tak, aby funkcjonariusz pełniąc służbę zewnętrzną

² Ustawa o Policji z dnia 06.04.1990 r. z późn. zmianami, (Dz.U. z 2020 r. poz. 360. 956)

³ Zarządzenie nr 768 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 października 2007 roku w sprawie form i metod wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę patrolową oraz działań o charakterze prewencyjnym (Dz.Urz. KGP Nr 15, poz. 119 z późn. zm.)

miął właściwie przekazaną i ugruntowaną wiedzę, co do jakości realizowanych zadań oraz oczekiwań społeczności lokalnych względem Nas jako instytucji niosącej pomoc i świadczącej niejako usługi na rzecz ludności.

Policjanci i zespoły odpowiedzialne w tej materii realizują czynności analityczne wykorzystując informacje przekazywane z służb kryminalnych, mediów oraz czerpią wiedzę od społeczności lokalnej między innymi za pośrednictwem Krajowej Mapy Zagrożeń Bezpieczeństwa, gdzie bezpieczeństwo należy do podstawowych potrzeb każdego człowieka i ma decydujący wpływ na funkcjonowanie każdej społeczności. Dlatego ważnym jest tworzenie narzędzi, które pozwolą na rzetelne i czytelne zidentyfikowanie i przedstawienie, w tym społecznościom lokalnym, skali i rodzaju zagrożeń oraz instytucji współodpowiedzialnych za zapewnienie bezpieczeństwa i porządku publicznego. Identyfikacja ta nie może przebiegać bez uwzględnienia oczekiwań społecznych. Takim narzędziem powinny być mapy zagrożeń bezpieczeństwa. Mapy zagrożeń należy traktować jako istotny element procesu zarządzania bezpieczeństwem publicznym, realizowanym w partnerstwie międzyinstytucjonalnym i społecznym. Powinny one służyć również optymalnej alokacji zasobów sprzętowo-kadrowych służb, w szczególności do podejmowania decyzji, co do tworzenia komisariatów i posterunków Policji.

Krajowa Mapa Zagrożeń Bezpieczeństwa opiera się o informacje skatalogowane w trzech płaszczyznach:

- informacje gromadzone w policyjnych systemach informatycznych,
- informacje pozyskiwane od społeczeństwa w trakcie:
 - bezpośrednich kontaktów z obywatelami, z przedstawicielami samorządu terytorialnego, organizacji pozarządowych itp.;
 - w trakcie realizowanych debat społecznych poświęconych bezpieczeństwu publicznemu,
- informacje pozyskiwane od obywateli (internautów) z wykorzystaniem platformy wymiany informacji.⁴

Właściwe przetworzenie uzyskanych informacji skutkuje odpowiednim rozlokowaniem służby zewnętrznej, co wiąże się ze skutecznym i szybkim podjęciem ustawowych działań. W tym celu zespoły organizacji służby minimum raz w miesiącu są zobligowane do sporządzenia analizy stanu bezpieczeństwa, z którą zapoznają się wszyscy funkcjonariusze, aby właściwie móc przygotować się do służby i być w pełni świadomymi i odpowiedzialnymi za swoją służbę.

Planowanie pełnienia służby

Na podstawie poprawnie sporządzonej analizy stanu bezpieczeństwa, która w myśl § 15.1 cytowanego Zarządzenia powinna opierać się na ocenie i monitorowaniu poszczególnych czynników mających wpływ na stan, w tym w szczególności:

- liczbę oraz rodzaju popełnionych przestępstw i wykroczeń,
- miejsca i czasu popełnionych przestępstw i wykroczeń,
- sposobu działania sprawców,
- okoliczności i warunków sprzyjających dokonywaniu przestępstw i wykroczeń,
- rozpoznaniu dokonaniem przez służby Policji,
- prawidłowości dotychczasowego rozmieszczenia sił i środków oraz ich efektywności,
- rozpoznania obiektów strzeżonych, istotnych ze względu na ważny interes społeczny oraz bezpieczeństwo publiczne,
- bieżących i okresowych informacjach na temat poczucia bezpieczeństwa, opartych na opiniach społeczności lokalnej;

Analiza powinna zawierać wnioski wraz z opisem przewidywanych zagrożeń, wskazywać cel, jaki należy uzyskać, peł-

⁴ www.kgp

niąc służbę i określić taktykę działania patroli policyjnych w wyznaczonym rejonie.⁵

Analizę bezpieczeństwa sporządza nieetatowy specjalista ds. organizacji służby w cyklu miesięcznym, kwartalnym, półrocznym i rocznym odnosząc się do poprzednich analogicznych okresów rozliczeniowych. Prawidłowo sporządzona analiza bezpieczeństwa daje nam swoisty przegląd sytuacji na podstawie dostępnych źródeł i pomaga nam przewidywać, dyslokować i wychodzić naprzeciw oczekiwaniom społeczeństwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa.

W stworzonej w tym celu dyslokacji są umieszczone i uwzględnione wszystkie siły i środki przewidziane do realizacji służby zewnętrznej. Policjant odpowiedzialny za organizację służby sporządza grafik służby zewnętrznej z określeniem czasookresu jej pełnienia tzw. zmian czasowych uwzględniając przy tym zazębianie się poszczególnych patroli, które ma na celu nie dopuszczenie do mówiąc potocznie odkrycia rejonu odpowiedzialności służbowej, gdzie nie będzie żadnego patrolu w przypadku zmian w służbie.

Poniższy przykład przedstawia dyslokację służby sporządzoną dla komisariatu Policji ujętego w strukturze komendy miejskiej Policji w jednym z województw. Sporządzając dyslokację służby trzeba wziąć pod uwagę możliwości:

- etatowe własnej jednostki,
- przewidywane wydarzenia, święta oraz różnego rodzaju imprezy,
- zgłaszane zapotrzebowanie na siły zewnętrzne, tj.:
 - Oddział Prewencji Policji,
 - Przewodnicy Psów Służbowych,
 - Podmioty pozapolicyjne,
 - inne nie ujęte,
- charakterystykę i specyfikę rejonu odpowiedzialności służbowej

W każdej jednostce organizacyjnej policji z dyslokacją powinni być zapoznani odprawiający i odprawiani oraz dyżurny jednostki, ma to istotny wpływ na koordynowanie i kierowanie siłami zewnętrznymi w zakresie realizacji ustawowych zadań Policji. W dyslokacji ujęte są sektory i rejon odpowiedzialności w której to pełnić będą służbę w ramach obchodu dzielnicowi, policjanci komórek patrolowo – interwencyjnych oraz inne podmioty w zakresie swych kompetencji.

⁵ Zarządzenie nr 768 Komendanta Głównego Policji z dnia 14 października 2007 roku w sprawie form i metod wykonywania zadań przez policjantów pełniących służbę patrolową oraz działań o charakterze prewencyjnym (Dz.Urz. KGP Nr 15, poz. 119 z późn. zm.)

Dyslokacja służb zewnętrznych KP

za okres od 01-10.01.2017 r.

DATA	1.01.2017			2.01.2017			3.01.2017			4.01.2017			5.01.2017			6.01.2017			7.01.2017			8.01.2017			9.01.2017			10.01.2017		
Godziny pełnienia	7/19	13/1	19/7	7/19	11/23	23/7	7/15	15/23	20/7	7/15	15/3	23/7	7/15	15/23	23/7	7/15	15/23	23/7	7/15	15/23	23/7	7/15	15/23	23/7	7/15	15/23	23/7	7/15	15/23	23/7
KOMETA	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV
Godziny pełnienia			20/8	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	8/16	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	20/4
Patrole OPI z			XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV
															XVI															
Godziny pełnienia			20/8	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	8/16	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	20/4	6/14	14/22	20/4
Patrole piesze																														
Godziny pełnienia	11/19			6/14	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		10/18		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22	7/1	14/22
Obchód z wyk.																														
Godziny pełnienia	11/19			6/14	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		10/18		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22		7/15	14/22	7/1	14/22
Obchód pieszy	XIV XV			XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV
	XVI			XVI	XIV		XVI	XIV		XVI	XVI		XVI	XVI		XIV		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI	XVI	XVI
Godziny pełnienia	10/18			6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22	18/2	6/14	14/22	18/2			18/2	10/18	18/2					6/14	14/22		6/14	14/22	
Patrole opera-	XIV XV			XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV	XIV XV	XIV XV
	XVI			XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI	XVI	XVI
Godziny pełnienia										7/15			10/18						12/20		7/15								9/17	
REWIR dzielnicowych sektor 16 NWW										XVI			XVI						XVI		XVI								XVI	
Patrole z podmiotami pozapolicyjnymi																														
DATA	1.01.2017			2.01.2017			3.01.2017			4.01.2017			5.01.2017			6.01.2017			7.01.2017			8.01.2017			9.01.2017			10.01.2017		
Godziny pełnienia służby	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6	6/14	14/22	22/6
SŁUŻBY ZE STRAŻĄ MIEJSKĄ					14/22 XV XVI																					14/22 XV XVI				
OPP					14/22 XV XVI																									
Zan-darme-ria Woj-skowa				6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22		6/14	14/22	
6/14	14/22			XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV		XIV XV	XIV XV	
XIV XV	XIV XV			XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI		XVI	XVI	
XVI	XVI																													

Właściwe przygotowanie policjantów do pełnienia służby.

Istotnym elementem przygotowania policjantów do pełnienia służby jest sprawdzenie ich stanu psychofizycznego, wyglądu, umundurowania oraz pobranego wyposażenia i znajomości podstawowych przepisów prawa, co odnotowuje się w protokole z odpraw lub w zakładce Odprawa Systemu Wspomagania Dowodzenia. Poprzez właściwe przygotowanie policjantów do służby rozumie się również przeprowadzenie odprawy do jej pełnienia, która zgodnie z treścią § 26.1 cytowanego Zarządzenia powinna skutkować między innymi:

- 1) zapoznaniem policjantów z aktualnymi wydarzeniami zaistniałymi w rejonie jednostki i poleceniami kierownictwa, a także przekazanie zadań doraźnych oraz określenie sposobu ich wykonania i taktyki działania;
- 2) wskazanie rejonów i czasu pełnienia w nich służby oraz miejsc i czasu przerw w służbie;
- 3) przydzielenie cedułów patrolowych;
- 4) określenie składu patrolu oraz wyznaczenie dowódcy w przypadku patroli wieloosobowych;
- 5) przekazanie informacji dotyczących dyslokacji sił policyjnych oraz, i w miarę możliwości, sił podmiotów pozapolicyjnych realizujących zadania w rejonie pełnienia służby i bezpośrednio przyległym;
- 6) określenie i sprawdzenie wyposażenia i uzbrojenia indywidualnego policjantów stosownego do charakteru, czasu i sposobu wykonywanej służby oraz jednolitego umundurowania, zgodnego z obowiązującymi przepisami;
- 7) przypomnienie o zasadach zachowania bezpieczeństwa przez policjantów podczas wykonywania zadań;
- 8) zwrócenie uwagi na stan psychofizyczny policjantów;
- 9) określenie sposobu utrzymywania łączności z dyżurnym jednostki Policji.

Prowadzący odprawę dokonuje sprawdzenia znajomości przez policjantów

zasad użycia środków przymusu bezpośredniego, broni służbowej oraz podstawowych uprawnień, a także zasad pełnienia służby patrolowej.

Przebieg odprawy, treść przekazanych zadań doraźnych oraz sposób ich realizacji, prowadzący odprawę wpisuje do książki odpraw.

Dopuszcza się dokumentowanie informacji wymienionych w ust. 3 w innej formie, spełniającej wymogi kancelaryjne, w szczególności w przypadku niewielkich etatowo jednostek prowadzenie jednej książki służby i odpraw do służby, przy czym zastosowane rozwiązania muszą zapewnić czytelność i kompletność informacji.

Policjanci odnotowują w notatnikach służbowych lub przy pomocy nośników elektronicznych zadania doraźne i istotne informacje przekazane przez odprawiającego do służby, jeżeli nie zostały one zawarte w cedułach patrolowych.¹⁹⁶

Ważnym elementem przekazania informacji jest określenie taktyki jaką policjanci mają stosować podczas pełnienia służby, gdzie powinni mieć świadomość w rozmieszczeniu patroli będących w służbie oraz powinni kierować się zasadami określonymi w § 27. 1 cytowanego Zarządzenia mówiącym o tym, że:

Prowadzący odprawę określając taktykę pełnienia służby patrolowej powinien kierować się w szczególności następującymi zasadami:

- 1) rozmieszczenie patroli powinno być proporcjonalne i adekwatne do potrzeb i przewidywanego zagrożenia;
 - 2) zastosowane formy pełnienia służby patrolowej powinny gwarantować bezpieczeństwo działania policjanta, a także pozytywnie wpływać na skuteczność i efektywność tej służby.
2. Wykonywanie zadań w patrolu jednoosobowym może być realizowane wyłącznie:
- 1) przez policjantów posiadających odpowiednie doświadczenie zawodowe,

¹⁹⁶ Ibidem

- a zwłaszcza pozostających w służbie stałej;
- 2) w porze dziennej, od świtu do zmroku;
 - 3) przy zapewnieniu w rejonie służby stałej obecności patrolu wspierającego;
 - 4) przy ograniczeniu możliwości samodzielnego podejmowania interwencji domowych, w pomieszczeniach zamkniętych oraz w stosunku do więcej niż dwóch osób.¹⁹⁷

Ważnym elementem właściwego przygotowania i pełnienia służby jest nadzór nad nią, który sprowadza się między innymi do:

- identyfikacji trudności w realizacji zadań służbowych w celu podejmowania działań zapobiegawczych,
- dokonywania oceny, czy taktyka pełnienia służby patrolowej ma wpływ na stan bezpieczeństwa i porządku w rejonie służbowym;
- sprawdzania znajomości oraz stopnia realizacji zleconych zadań służbowych, a także uzyskiwanych w tej mierze efektów;
- badania zasadności, warunków i sposobu stosowania środków przymusu bezpośredniego, przede wszystkim broni palnej, przez policjantów;
- sprawdzania stanu i prawidłowości wyposażenia, uzbrojenia i umundurowania obowiązującego w trakcie wykonywania służby, a także wyglądu zewnętrznego policjantów;
- sprawdzenia inicjatywy i aktywności policjantów w czasie służby;
- reagowania na stwierdzone w trakcie nadzoru uchybienia, poprzez wydawanie wiążących poleceń w celu natychmiastowego ich wyeliminowania.

Obowiązek sprawowania nadzoru nad pełnieniem służby patrolowej ciąży na osobach wyznaczonych przez kierownika jednostki organizacyjnej. Są to osoby posiadające odpowiednie przeszkolenia resortowe, doświadczenie i wiedzę w zakresie realiza-

cji służby patrolowej. Na kanwie własnych doświadczeń można stwierdzić, że z reguły są to kierownicy ogniw patrolowych, dowódcy drużyn czy plutonów w strukturach Oddziałów Prewencji lub Samodzielnych Pododdziałów Prewencji Policji oraz osoby posiadające kwalifikacje zawodowe niezbędne do wykonywania nadzoru. Elementem nadzoru jest sprawne udzielenie pomocy oraz wskazanie obszarów, które należy poprawić w swej istocie, ale również sprawdzenie i zweryfikowanie posiadanej wiedzy i stopnia realizacji zadań zleconych podczas odprawy do służby i po jej zakończeniu. Właściwe rozliczenie funkcjonariusza na zakończenie służby również ma znamiona sprawnie pełnionego nadzoru, poprzez omówienie istotnych elementów i zdarzeń wynikłych z realizacji nałożonych zadań oraz bieżących potrzeb.

Uogólniając, iż poprzez właściwą organizację, planowanie, koordynowanie i nadzór nad służbą, społeczeństwo nie będzie odczuwać negatywnych zjawisk społecznych, gdyż obecność funkcjonariuszy Policji w miejscach zagrożonych wpłynie na świadomość ludzi i na odbiór społeczny, że funkcjonariusz w każdej chwili może podjąć skuteczne działania niwelujące negatywne zjawiska. Jeśli dodatkowo ci policjanci są dobrze wyszkoleni, wyposażeni i odpowiednio zadaniowani, posiadają umiejętności i wiedzę o aktualnych zagrożeniach to mogą podejmować działania zwiększające poczucie bezpieczeństwa poprzez realizację profilaktyki, prewencji skierowanej do szerokiej grupy społecznej realizując wystąpienia za pośrednictwem mediów, Internetu i wszelkich dostępnych źródeł przekazu.

¹⁹⁷ Ibidem

PISTOLET PNEUMATYCZNY HW 40 PCA

asp. Tomasz Truty

Zakład Prewencji i Technik Interwencyjnych SP w Pile

Broń pneumatyczna jest tego rodzaju bronią, od której warto zacząć swoją przygodę ze strzelectwem, albowiem dla osób dotąd niemających żadnego doświadczenia z jakąkolwiek bronią (oprócz tej spotkanej w niezliczonej liczbie gier komputerowych), powinna być pierwszym krokiem w zdobywaniu umiejętności posługiwania się tym narzędziem.

Zacznijmy od tego, co to jest w ogóle broń pneumatyczna. Otóż jest to broń wykorzystująca energię sprężonego gazu (powietrza atmosferycznego bądź dwutlenku węgla) jako siły napędowej pocisku. W momencie wystrzału sprężony gaz przekazuje pociskowi część swojej energii.

Ze względu na zastosowany napęd broń pneumatyczną, wiatrówek dzielimy na:

- sprężynowe,
- CO₂,
- PCA,
- PCP.

Wiatrówek sprężynowe do oddania strzału wymagają naciągnięcia sprężyny. Naciskając spust, zwalniamy sprężynę, co powoduje gwałtowny ruch tłoka umieszczonego w cylindrze, w efekcie czego wygenerowane ciśnienie wypycha śrut z lufy. Zaletą takiego napędu jest niski koszt eksploatacji (wiatrówek nie wymagają stosowania gazów do oddania strzału) - nie musimy zatem tutaj kupować nabojów CO₂,

które są niezbędne w innych typach wiatrówek.

Podczas strzału oddawanego z wiatrówek sprężynowych strzelec odczuwa duży odrzut. Przy mocniejszych wiatrówekach, o mocy początkowej śrutu ponad 260 m/s, może to utrudnić wykonanie precyzyjnego strzału. Dla części użytkowników ta właściwość stanowi wadę, a dla części zaletę - zwiększa bowiem realizm strzelania.

Ze względu na zastosowany sposób naciągu wyróżniamy rodzaje wiatrówek:

- klasycznie **łamane** - najbardziej popularny sposób naciągu i zdecydowanie najłatwiejszy w obsłudze. Naciągamy tutaj sprężynę składając lufę wiatrówek. Lufa po naciągu pozostaje w pozycji złamanej, dzięki czemu mamy bardzo łatwy dostęp do miejsca, w którym umieszczamy śrut - czyli w tym przypadku do wlotu lufy. Po umieszczeniu śrutu w lufie składamy ją i możemy już oddać strzał. Ze względu na prostotę tego rozwiązania poleca się je zwłaszcza początkującym strzelcom.

Rys.1. Pistolet pneumatyczny Tytan Kandar 4,5 mm

Rys.2. Pistolet pneumatyczny Tytan Kandar 4,5 mm

- z naciągiem **dolnym** lub **bocznym** - naciąg dokonywany jest za pomocą specjalnej dźwigni umieszczonej pod lufą - dolny naciąg - lub z boku łoża - boczny naciąg. W tych wiatrówkach łamanie dźwigni naciągu powoduje otworenie się specjalnej komory, w której umieszcza się śrut. Takie wiatróvky, dzięki stałej lufie, cechują się lepszą wytrzymało-

ścią i dłużej zachowują celność niż wiatróvky klasycznie łamane. Jeżeli zatem zamierzamy często i długo strzelać ze swojej wiatróvky, taki typ będzie dobrym wyborem. Dużą zaletą wiatróvky z bocznym naciągiem jest łatwe przeładowanie i naciąg, zwłaszcza w postawie leżącej.

Rys. 3. Karabinek pneumatyczny B5 4,5 mm

Rys. 4. Karabinek pneumatyczny B5 4,5 mm

Rys. 5. Karabinek pneumatyczny Air Arms Pro 4,5 mm

Rys. 6. Karabinek pneumatyczny Air Arms Pro 4,5 mm

Wiatróvky na CO₂

Wiatróvky z napędem tzw. gazowym są zasilane z naboju zawierającego sprężony dwutlenek węgla (CO₂). Jeden nabój wystarcza na około 50-70 strzałów w zależności od modelu wiatróvky. Podczas oddawania strzałów nie występuje zjawisko odrzutu, nie ma także potrzeby naciągania sprężyny.

Jeżeli taka wiatróvka ma możliwość zamontowania magazynka na wiele śrucin - można z niej strzelać bez przeładowania - poprzez szybkie naciskanie spustu, aż do wyczerpania się magazynka.

Napędzane dwutlenkiem węgla wiatróvky mają często tak zwany **system blow back** - mechanizm odrzucania zamka do tyłu natychmiast po strzale. Nie wpływa on na precyzję strzałów, a dodaje realizmu i niekiedy zwiększa szybkostrzelność. Strzelanie z takich wiatrówek tylko nieznacznie różni się od oddawania strzałów z broni palnej! Doskonałym przykładem może być tutaj Walther CP99 Compact 4,5 mm Blowback BB CO₂, będący wierną repliką pneumatyczną niemieckiego pistoletu bezkurkowego Walther P99, który jest także podstawowym pistoletem polskiej Policji.

Rys. 7. Pistolet pneumatyczny CP 99 Compact 4,5 mm

Rys. 8. Pistolet pneumatyczny CP 99 Compact 4,5 mm

Wiatrówki na CO₂ przeważnie są lżejsze niż sprężynowe. Wykonane są głównie z lekkich kompozytów, które doskonale zdają egzamin wytrzymałości właśnie w wiatrówkach bezodrzutowych.

Niektóre modele wiatrówek CO₂ umożliwiają wykorzystanie adaptera-prześciówki pozwalającej na wykorzystywanie dużych nabojów 88 g w miejsce małych 12 g.

Wiatrówki PCP (Pre Charged Pneumatics) to najbardziej zaawansowane technologicznie wiatrówki napędzane sprężonym powietrzem magazynowanym w specjalnym zbiorniku, najczęściej znajdującym się pod lufą. Dzięki takiemu rozwiązaniu wiatrówki te nie mają żadnego odrzutu i są bardziej celne, a duża pojemność zbiornika pozwala na dłuższe cieszenie się strzelaniem bez konieczności ponownego ładowania zbiornika. Jest to broń pneumatyczna o wysokich parametrach: prędkości, celności i wytrzymałości.

Rys. 9. Karabinek pneumatyczny Walther LG 300 4,5 mm

Ten typ wiatrówek wymaga stosowania celowników optycznych - mechaniczne przyrządy celownicze nie są do nich wystarczające.

Wiatrówki PCA (Pre Charged Air)

Popularnie nazywane pompkami, ponieważ śrut wystrzeliwany jest za pomocą powietrza, które sprężamy przed strzałem kilkoma ruchami dźwigni znajdującej się pod lufą. To nowatorskie rozwiązanie łączące zalety wiatrówek sprężynowych, czyli niskie koszty eksploatacji, z zaletami mo-

deli na CO₂ - brakiem odrzutu i dobrą celnością.

Podobnie jak wiatrówki na CO₂, wiatrówki PCA są również przeważnie bardzo lekkie i dlatego polecane są dla początkujących strzelców. W tego typu wiatrówkach można wpływać na moc oddawanego strzału przez ilość sprężonego powietrza. Gdy strzelamy z bliskiej odległości, czyli 10-15 metrów i nie zależy nam na dużej przebijałości, możemy nabić zbiornik kilkoma ruchami. Przy większej

odległości celne strzelanie wymaga większej liczby ruchów pompką.

Ja zajmę się przedstawieniem i opisem pistoletu pneumatycznego Weihrauch Sport HW 40 PCA, będącego na wyposażeniu Szkoły Policji w Pile. WH 40 PCA jest zasilany śrutem typu Diabolo, kaliber 4,5 mm.

Pistolet ten jest niewątpliwie bardzo solidnie wykonany realistycznie zaprojektowany, stylizowany wzorniczo na Walthera P99. Wykonany jest z tworzywa sztucznego na wewnętrznym metalowym szkielecie. Jest dzięki temu lekki - waży niecały 1 kg. Pistolet HW 40 PCA jest pistoletem pracującym na zasadzie powietrza wstępnie sprężonego.

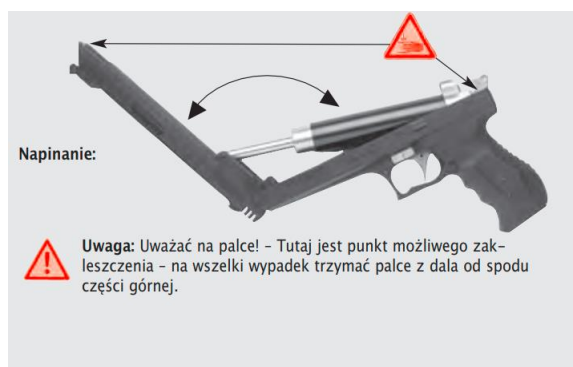
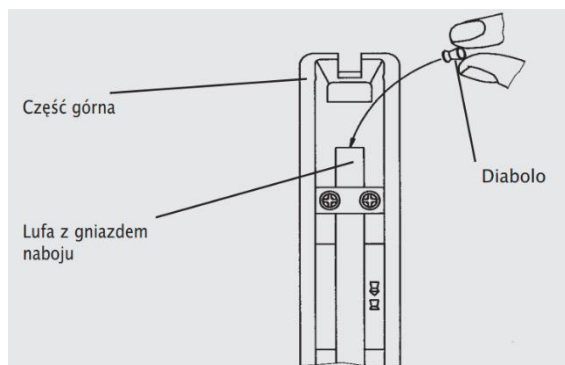
Rys. 10. Pistolet pneumatyczny HW 40 PCA

Rys. 11. Budowa pistoletu pneumatycznego HW 40 PCA¹

¹ Instrukcja obsługi HW 40 PCA

W celu załadowania broni, należy złapać za jej chwyt ręką wiodącą, następnie kciukiem tej samej ręki odciągnąć kurek, a ręką wspomagającą unieść górną część i poprowadzić po łuku do oporu do przodu. Podczas unoszenia górnej części następuje zassanie powietrza do tłoka, a sam pistolet zostaje automatycznie zabezpieczony. Gdy górną część broni zostanie otwarta, można załadować śrucinę do lufy, która znajduje się w części górnej pistoletu. Śrucina musi być zlicowana z końcem lufy. Taka konstrukcja powoduje, że można zastosować lekki spust (sprężyna w zaworze powietrznym jest dość słaba) i pozbawia pistolet bardzo niekorzystnego czynnika, czyli odrzutu. Cała operacja wygląda tak jak w pistoletach sprężynowych, z tą różnicą, że spręża się nie sprężynę lecz powietrze – bardzo dobry i niezawodny system. Odchylenie części górnej z powrotem powoduje wstępne sprężenie powietrza. Wskutek tego, zwiększa się siła potrzebna do zamknięcia. Część górną należy docisnąć do dołu tak, by kurek prawidłowo się zatrzasnął (docisnąć go kciukiem do przodu). Broń jest załadowana i gotowa do strzału.

Rys. 12. Napinanie pistoletu HW 40 PCA¹Rys. 13. Ładowanie pistoletu HW 40 PCA²

HW40PCA wyposażony jest w automatyczny bezpiecznik – nie ma więc obawy o przypadkowy wystrzał, np. podczas zamykania broni. Bezpiecznik ulokowany jest z lewej strony broni nad osłoną spustu. Działa wyraźnie i bez najmniejszych luzów, ponadto bardzo dobrze wpływa na estetykę pistoletu i uczy prawidłowego obchodzenia się z bronią. Przed oddaniem strzału broń należy odbezpieczyć, przesuwając suwak zabezpieczający do przodu.

Rys. 14. HW 40 PCA zabezpieczony

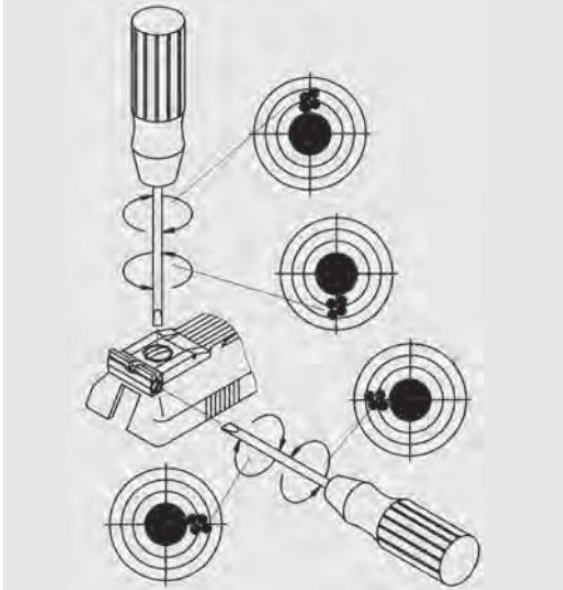

Rys. 15. HW 40 PCA odbezpieczony

Linia celownicza w tym pistolecie ma długość ponad 20 cm. Przyrządy celownicze to stała, światłowodowa musz-

¹ Ibidem² Ibidem

ka oraz regulowana w pionie i poziomie szczerbinka. W górnej części wiatrówki znajduje się szyna montażowa w standardzie 11 mm, umożliwiającą zamocowanie celownika optycznego. Ze względu na swoją budowę, która pozwala strzelać zarówno osobom prawo-, jak i leworęcznym oraz zaletom wymienionym wyżej, jest to narzędzie do treningu i doskonalenia umiejętności strzeleckich tak dla doświadczonych strzelców, jak i osób dopiero stawiających pierwsze kroki w strzelectwie.

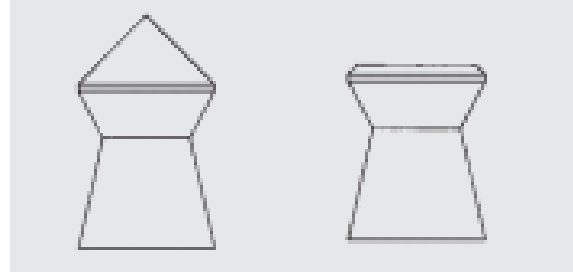

Rys. 16. Regulacja szczerbiny pistoletu HW 40 PCA¹

Należy pamiętać, aby nigdy nie otwierać broni, gdy pistolet jest uprzednio załadowany, bądź napięty. Ładując broń należy zwracać uwagę na to, by nie puścić części górnej zbyt wcześnie, gdy jeszcze nie jest zaryglowana. Siła pochodząca od wstępnie sprężonego powietrza może spowodować niekontrolowany gwałtowny ruch części górnej do góry, co z kolei może spowodować uszkodzenie pistoletu, jak również doznanie kontuzji strzelającego. Podczas napinania i zamykania należy unikać dotykania celownika mikrometrycznego.

Podczas używania pistoletu należy stosować tylko śrut typu Diabolo kal. 4,5 mm. Nie należy używać kółców stalowych,

strzał stalowych, kulek okrągłych i innych. Ponadto należy zwracać uwagę na to, aby używany śrut nie był uszkodzony, nie stosować pocisków używanych oraz przestrzegać kalibru broni.²

Rys. 17. Śrut typu Diabolo stosowany w pistolecie HW 40 PCA³

Ze względu na niskie koszty używania pistolet HW 40 PCA może być wykorzystywany w procesie szkolenia funkcjonariuszy, np. podczas nauki zgrzywania przyrządów celowniczych, szybkiego naprowadzania na cel, kontrolowania spustu i oddechu.

Producent/ Model	Weihrauch /HW 40
Prędkość początkowa	130 m/s
Kaliber	4,5 mm
Długość całkowita	24 cm
Długość lufy	17 cm
Energia kinetyczna	< 17 J
Waga	0,8 kg

Rys. 18. Dane techniczne pistoletu HW 40 PCA⁴

Broń pneumatyczną, jak każdą inną broń, należy regularnie konserwować. Przed rozpoczęciem konserwacji w pierwszej kolejności należy upewnić się, że broń nie jest napięta ani załadowana. Wszystkie części stalowe należy po użyciu bądź dłuższym okresie nieużywania broni dokładnie natrzeć szmatką nasączoną olejem, co zapewni dobry wygląd i poprawne działanie

¹ Ibidem

² Ibidem

³ Ibidem

⁴ Ibidem

na dłuższy czas, a także zabezpieczy powierzchnię przed korozją.

Zanieczyszczona lufa wpływa na celność strzałów i wydajność. Wnętrze lufy należy po użyciu broni zabezpieczyć przed korozją, przecierając wyciorem z lekko naoliwionymi pakułami albo knotem, względnie oczyścić korkiem filcowym. Lufę czyścimy tylko w kierunku od gniazda naboju do wylotu lufy.

Aby zachować właściwą kompresję na długo, należy co ok. 500 strzałów wpuścić na stronę zewnętrzną tłoka kilka kropli nie zawierającego żywicy ani kwasów oleju do smarowania. Część górna musi być przy tym całkowicie otwarta. Następnie należy poruszać częścią górną w jedną i drugą stronę, aby uzyskać równomierne rozrowadzenie oleju w postaci cienkiego filmu olejowego. Jest to konieczne do tego, aby uszczelka tłoka nie pracowała na „sucho” i dobrze uszczelniała tłok.

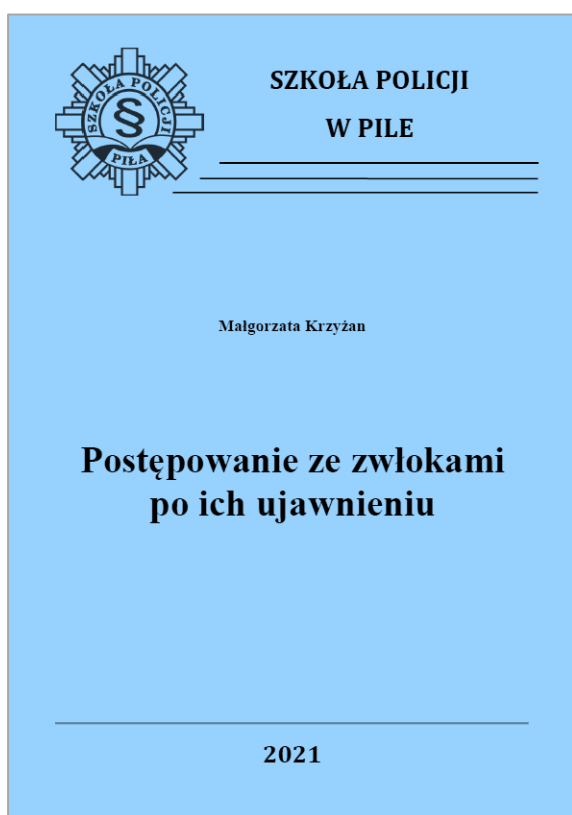
Rys. 18. Konserwacja pistoletu pneumatycznego HW 40 PCA

Z biblioteczki policjanta służby kryminalnej

Małgorzata Krzyżan, ***Postępowanie ze zwłokami po ich ujawnieniu***

Publikacja stanowi formułę poradnika dla policjanta wykonującego czynności dochodzeniowo-śledcze, operacyjno - rozpoznawcze, specjaliści - technika kryminalistyki.

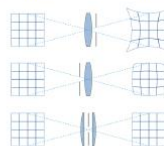
Autorka prezentuje w materiale status zwłok ludzkich w polskim prawie oraz podstawy prawne oględzin miejsca i zwłok na miejscu ich znalezienia, a także sekcji zwłok. Omawia zakres czynności na miejscu ujawnienia zwłok, podczas sekcji zwłok i rodzaj dokumentacji sporządzanej w związku z tymi czynnościami. Ponadto publikacja zawiera opis wczesnych i późnych znamion śmierci oraz szacowanie czasu zgonu na ich podstawie. Określone też zostały płaszczyzny ciała ludzkiego, na-

zewniectwo okolic ciała oraz budowa i nazewniectwo części układu kostnego.

Artur Pinkowski, ***Fotografia reprodukcyjna w kryminalistyce oraz wykorzystanie stolików reprodukcyjnych w Policji***

Kolejna publikacja jednego z wykładowców Zakładu Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile opisuje pojęcia, cele i zadania fotografii kryminalistycznej oraz podkreśla jej znaczenie w procesie wykryczym.

Ryc. 6. Dystorsja poduszkowata i beczkowata.

Fot. 2. Dystorsja poduszkowata

Fot. 4. Zdjęcie bez dystorsji

Fot. 3. Dystorsja beczkowata

Fot. 5. Dystorsja beczkowata

Dystorsja odgrywa znaczącą rolę w fotografii portretowej, gdzie przy zastosowaniu niewłaściwej ogniskowej i wytworzeniu dystorsji możemy w znaczący sposób zniekształcić twarz lub głowę fotografowanej osoby, a w związku z tym zniszczyć zdjęcie, dlatego w fotografii portretowej najpopularniejszymi obiektami są te o ogniskowej 85mm, która najwierniej oddaje wizerunek twarzy.

Autor zwraca uwagę na wagę prawidłowego wykonywania zdjęć podczas czynności procesowych. Prezentuje niezbędny sprzęt potrzebny do wykonania poprawnej dokumentacji fotograficznej

z omówieniem jego zalet i wad. Wskazuje techniki fotografii kryminalistycznej.

Foto. 33 stół do fotografii bezcieniowej.

Fot. 34. Stół do fotografii reprodukcyjnej firmy Stanimex.

a) widok z przodu

b) widok z boku

Wykonanie reprodukcji oryginału dwuwymiarowego, w zasadzie niewiele różni się od fotografii tradycyjnej. Przy wykonaniu prawidłowego zdjęcia największe trudności sprawiają się do:

- doboru odpowiedniego oświetlenia,
- równomiernego oświetlenia oryginału,
- odwzorowania dokładnie w żądanej skali,
- uzyskania obrazu o najwyższej i równomiernej ostrości,

51

W skrypcie zaprezentowano również sposoby obliczania skali odwzorowania. Wykładowca poruszył zagadnienie wykorzystania sztucznego światła w celu właściwego oświetlenia obiektu. W części drugiej publikacji zaprezentowano możliwości stolików do fotografii reprodukcyjnej z wykorzystaniem wcześniej opisanych zasad wykonywania fotografii.

Na świecie gwałtownie rośnie liczba wysadzanych bankomatów. Według Euro-polu, jest to powszechne źródło dochodów zorganizowanej przestępczości i nie tylko. Z roku na rok liczba wysadzanych bankomatów rośnie, a wraz z nią rośnie liczba ukradzionych pieniędzy. Temu zagadnieniu oraz sposobom, przy pomocy których dokonywane są tego rodzaju przestępstwa, poświęcona została publikacja ***Oględziny miejsca wybuchu – kradzież z włamaniem do bankomatu*** autorstwa kom. Pawła Leśniewskiego.

Zdj. 17. Uszkodzenia bankomatu w wyniku wybuchu przestrzennego.
Źródło: Materiał własny.

Siła wybuchu przestrzennego odrzuciła zewnętrzne, metalowe ściany bankomatu

Otwarte drzwi bankomatu

Wysunięty dispenser

Zdj. 18. Uszkodzenia bankomatu w wyniku wybuchu przestrzennego.
Źródło: Materiał własny.

24

Autor prezentuje w niej specyficzne ślady, które mogą wystąpić na miejscu zdarzenia, ich identyfikację, sposoby zabezpieczenia procesowego i kryminalistycznego. Zwraca również uwagę na zasady bezpieczeństwa, które należy zachować przed rozpoczęciem czynności przez funkcjonariuszy Policji.

Ostatnią z proponowanych nowości wydanych przez Szkołę Policji w Pile jest publikacja podinsp. Tomasza Ratajczaka z Zakładu Prewencji i Technik Interwencyjnych pt. ***Podstawy prawne zatrzymania osoby. Tablice poglądowe***. Publikacja ta ma za zadanie zobrazowanie zatrzymania osoby o charakterze procesowym albo pozaprocesowym, ze wskazaniem podstaw prawnych tej czynności. Celem opracowania jest uporządkowanie wiedzy z obszaru zatrzymania osoby. Graficzne przedstawienie treści ułatwia zaś ich przyswojenie przez słuchaczy szkolenia zawodowego podstawowego, dla których w głównej mierze jest adresowana.

Praca & Pasja

Komisarz **Paweł Leśniewski** – wykładowca Zakładu Prawa i Kryminalistyki Szkoły Policji w Pile, specjalista techniki kryminalistycznej, biegły sądowy w dziedzinie kryminalistyki o specjalności identyfikacja i ujawnianie śladów entomologicznych, doktor nauk prawnych. Pierwszy w Polsce policjant zajmujący się, a wręcz zafascynowany, dziedziną entomoskopii, o której potrafi opowiadać godzinami nie zanudzając przy tym swoich słuchaczy. Prywatnie zajmuje się falerystyką. To człowiek, dla którego pojęcia „praca” i „pasja” zatarły między sobą wszelkie granice.

Do służby w Policji został przyjęty w listopadzie 1994 roku, a szkolenie zawodowe podstawowe odbył w Ośrodku Szkolenia Policji przy Oddziałach Prewencji Policji w Szczecinie. System nauczania policyjnego rzemiosła w tamtym czasie nieco odbiegał od aktualnego. Po dwóch

miesiącach nauki młody policjant otrzymał broń oraz pozostałe środki przymusu bezpośredniego i przez okres 12 miesięcy zdobywał swoje pierwsze doświadczenia w służbie „na ulicy”. Po ukończeniu szkolenia pracował w pogotowiu policyjnym pilskiej komendy, a następnie przez niedługi czas jako dzielnicowy, a także „operacyjny”. W międzyczasie ukończył kurs specjalistyczny o profilu operacyjno - rozpoznawczym w Szkole Policji w Pile. Jednak cały czas wiedział, że nie znalazł jeszcze w służbie swojego miejsca. Od początku czuł, że to technika kryminalistyczna jest tym, czym chciałby się na co dzień zajmować. A bieg ówczesnych wydarzeń zdawał się być mu w tym przychylny. Był to bowiem okres reformy administracyjnej w Polsce, gdzie na bazie Komendy Rejonowej Policji w Pile powstała Komenda Powiatowa Policji w Pile. To był jego czas! Od początku zajął się techniką kryminalistyczną, zdobył pewne doświadczenie i po egzaminie wstępnym ukończył roczny aspirancki kurs specjalistyczny techniki kryminalistycznej w Wyższej Szkole Policji w Szczytnie. Mimo że szkolenie wymagało od niego bardzo dużego zaangażowania i pracy - bardzo mile wspomina ten czas. Może dlatego, że miał zaszczyt poznać tam ikony polskiej kryminalistyki – panią Grażynę Kędzierską oraz pana Włodzimierza Kędzierskiego. Po powrocie mógł kontynuować zdobywanie wiedzy w tej dziedzi-

nie, doświadczając nieocenionej relacji uczeń – mistrz, którym był Zenon Pinkowski – ojciec naszego wykładowcy st. asp. Artura Pinkowskiego. To pod jego okiem łączył zdobytą wiedzę z praktycznymi aspektami na miejscu zdarzenia. Wiedział, że to jest jego miejsce. Po jakimś czasie zastąpił swojego mistrza i miał okazję zarządzać komórką, w której czuł się pewnie. Mianowano go na kierownika Zespołu Techniki Kryminalistycznej Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego Komendy Powiatowej Policji w Pile. Z czasem ta specjalizacja stała się też jego pasją.

Na pytanie, dlaczego wstąpił do Policji, odpowiada pewnie „nie wyobrażałem sobie życia poza mundurem”. Od samego początku był świadomy powagi nałożonych na funkcjonariuszy obowiązków i pewnie realizował wszystkie zadania. Wspominając swoje początki podkreśla, że największe zaskoczenie wywoływały u niego interwencje domowe i agresywny sposób zachowania nietrzeźwych osób w stosunku do członków rodziny. Nigdy jednak nie żałował

swojej decyzji, gdyż podjął ją świadomie.

Kom. Paweł Leśniewski, dzięki swojemu doświadczeniu i pasji, został biegłym sądowym przy Sądzie Okręgowym w Poznaniu w dziedzinie kryminalistyki, o specjalności - identyfikacja i ujawnianie śladów entomologicznych. Jako technik kryminalistyki miał bardzo często do czynienia, zwłaszcza latem, z różnego rodzaju formami owadziemi. „Miłość” do owadów stopniowo dojrzewała. Wspomina, że podczas sytuacji, w których miał do czynienia ze zwłokami ludzkimi Jego uwagę zwróciły larwy, które odchodziły od ciała, przechodziły pod dolną krawędź drzwi i spokojnie pełzły w inne miejsce. Takich obrazów w jego karierze było wiele. Kolejnym motorem do działań była książka Trupia Farma autorstwa Bass Bill i Jona Jeffersona oraz spotkanie z biegłym z zakresu entomologii sądowej, specjalistą od chrząszczy, dr. Szymonem Konwerskim z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu. Kiedy w 2013 roku, na własną prośbę, został przeniesiony do Szkoły Policji w Pile uzyskał możliwość przeprowadzania badań, obserwacji i pracy nad własnymi doświadczeniami. Do współpracy zaprosił ikony polskiej entomoskopii, dr. Szymona Konwerskiego, a później prof. dr. hab. Krzysztofa Szpilę z Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. To pod ich merytorycznym nadzorem przeprowadzał obserwacje i doświadczenia związane ze standardami zabezpieczenia na miejscu zdarzeń śladów entomologicznych, które dedykowane były technikom oraz dochodzeniowcom. Wszystko po to, by potwierdzić, że szkolenia specjalistyczne dla funkcjonariuszy powinny zostać rozszerzone o zagadnienia z entomologii sądowo-lekarskiej. Badania te doprowadziły również do stwierdzenia, że umiejętność technicznego zabezpiecza-

nia owych śladów w istotny sposób poprawia jakość kryminalistycznego badania miejsca zdarzenia, a także może doprowadzić do identyfikacji i zatrzymania sprawców ciężkich przestępstw. Kom. Paweł Leśniewski przeprowadził w tym czasie również własne badania ankietowe skierowane do policjantów pionu kryminalnego, dzięki czemu uzyskał informacje o stanie wiedzy funkcjonariuszy oraz o ich świadomości odnośnie konieczności zabezpieczania śladów entomologicznych i ich wykorzystania w procesie karnym. Ważne dla niego było, aby policjanci na miejscu zdarzenia widzieli w owadach ważne ślady oraz umieli je odpowiednio – procesowo i technicznie – zabezpieczyć. Wypracowana standaryzacja związana z identyfikacją entomologicznych śladów, ich zabezpieczeniem i możliwościami wykorzystania, była prezentowana podczas licznych zjazdów, konferencji i szkoleń, a także publikacjach.

W oparciu o dokonania kom. Pawła Leśniewskiego, Komendant Główny Policji w dniu 28 kwietnia 2017 roku, podpisał decyzję nr 100 w sprawie programu nauczania na kursie specjalistycznym dla techników kryminalistyki. Do programu włączono wówczas zajęcia pt. Wykorzystanie śladów entomologicznych w postępowaniu karnym. Jak sam mówi „Nie chodzi o to, by

przytłaczać techników kolejną porcją wiedzy, bo i tak posiadają jej już bardzo dużo, tylko o to, by nauczyć ich odpowiedniego postępowania na miejscu zdarzenia, uczulić na to, żeby w prawidłowy sposób zabezpieczali obecne na miejscu zdarzenia oraz w jego okolicy owady. Jeżeli entomologiczne ślady zostaną zniszczone, entomolog sądowy nie będzie w stanie czegokolwiek stwierdzić”.

Kom. Paweł Leśniewski to człowiek, na którego zawsze można liczyć. Jest wspaniałym nauczycielem, który chętnie dzieli się swoimi doświadczeniami i niewątpliwie ogromną wiedzą. Nieważne czy są to godziny popołudniowe czy nocne, zawsze można do niego zadzwonić i zapytać o sposób zabezpieczenia ujawnionych na miejscu zdarzenia owadów. Wielokrotnie proszony był o opinię w sprawach, jak sam mówi wbrew pozorom wcale niebanalnych, począwszy od zniszczenia uli, a zakończywszy na postępowaniach dotyczących zbrodni, np. zabójstwa. Osobiście uważa, że aktualny poziom wiedzy policjantów w zakresie zabezpieczania śladów entomologicznych jest bardzo dobry. Sam, jak wszyscy podkreślają, z wielką pasją potrafi prezentować zagadnienia z zakresu entomologii sądowej, przyciągając zawsze spore grono zainteresowanych.

13 czerwca 2019 roku przed Komisją ds. przewodów doktorskich Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie kom. Paweł Leśniewski obronił pracę doktorską na temat: „Entomologia sądowa. Zagadnienia prawno-kryminalistyczne”. Rada Wydziału Prawa i Administracji UWM w Olsztynie 14 czerwca 2019 roku podjęła uchwałę o nadaniu mu stopnia doktora nauk społecznych w dyscyplinie nauki prawne, specjalność proces karny. Rozprawa doktorska kom. dr. Pawła Leśniewskiego stanowi źród-

dło informacji o wykorzystaniu śladów entomologicznych w postępowaniach karnych. W swojej pracy przedstawia doświadczenia z zakresu entomologii sądowej, których celem było poznanie problemów, z którymi na miejscu zdarzenia może spotkać się specjalista techniki kryminali-

stycznej oraz policjant odpowiadający za zabezpieczenie procesowe. Na podstawie czteroletnich badań i obserwacji opracował algorytm postępowania na miejscu zdarzenia, tam gdzie pojawiają się ślady entomologiczne.

Przed przekazaniem materiału do druku kom. dr Paweł Leśniewski zakończył służbę w Szkole Policji w Pile i odszedł na zasłużone zaopatrzenie emerytalne. Najmilej wspomina wspaniałe osoby, z którymi miał przyjemność pracować oraz szkolenia, na których spotykał rzeczowych, inteligentnych i zaangażowanych ludzi. Niczego nie żałuje w swoim życiu i niczego by nie zmienił, czuje się spełniony.

Nie zamierza się jednak nudzić, rozpoczął współpracę z Państwową Uczelnią Stanisława Staszica w Pile, gdzie wykłada na kierunku Kryminalistyka z kryminologią. I może przyjdzie taki dzień, w którym absolwent PUSS, po zajęciach z dr. Pawłem Leśniewskim postanowi rozpocząć swoją przygodę z mundurem.

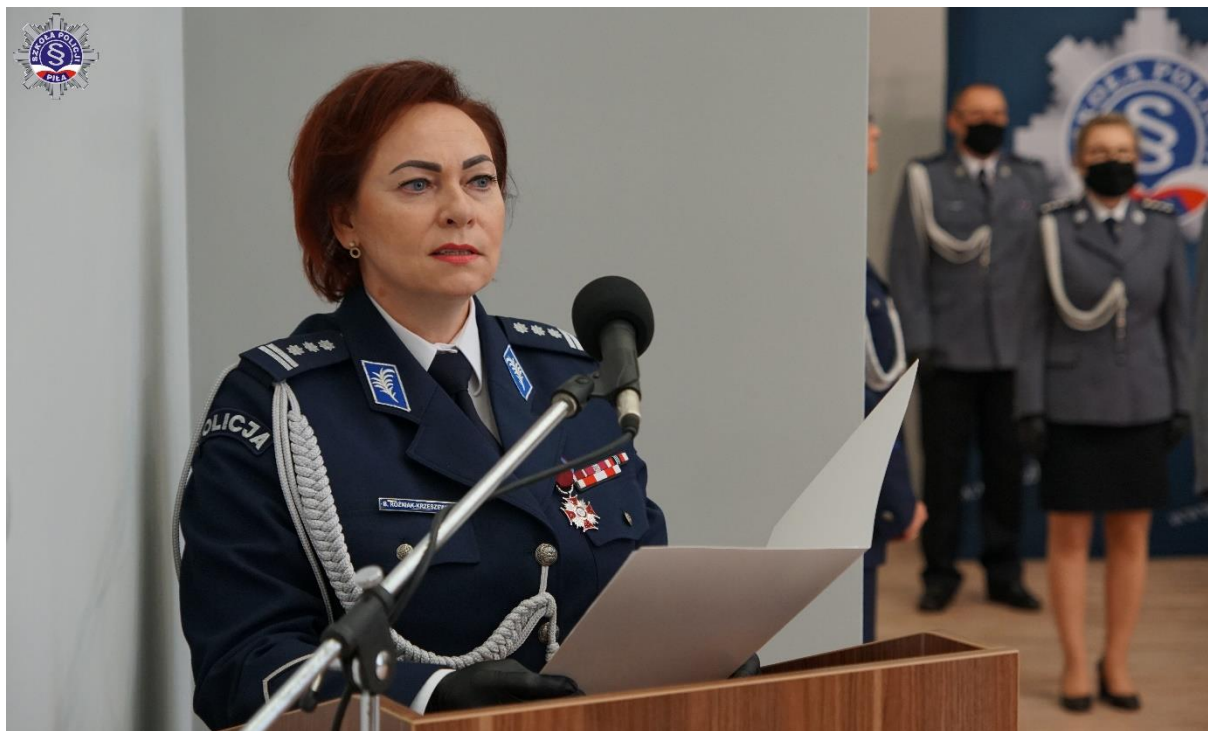
Z ŻYCIA SZKOŁY

LIPIEC 2020

Wyjątkowe Święto Policji

Meldunek o gotowości do uroczystości, złożony Pani Komendant Szkoły Policji w Pile insp. Beacie Różniak-Krzeszewskiej przez dowódcę uroczystości rozpoczął uro-

czyste obchody Święta Policji w Szkole. W tym roku są one wyjątkowe, ponieważ powiązane z jubileuszem 95. rocznicy powołania Policji Kobiecej.

Z powodu panującej pandemii skromniejsza niż zwykle uroczysta zbiórka zgromadziła kilku gości. Wśród zaproszonych znaleźli się: wicestarosta pilski Pan Arkadiusz Kubich, I zastępca prezydenta Piły Pan Krzysztof Szewc oraz przedstawiciele policyjnych związków zawodowych – nadkom. Mateusz Pałys oraz Pan Mariusz Szymowski.

Coroczna uroczystość z okazji Święta Policji jest doskonałą okazją do nagrodzenia i awansowania najbardziej wyróżniających się pracowników oraz funkcjonariuszy Policji, a także do podziękowania za ich służ-

bę i zaangażowanie. Podczas uroczystości, za wzorowe, wyjątkowo sumienne wykonywanie obowiązków wynikających z pracy zawodowej Medalem „Za długoletnią służbę” odznaczono 12 policjantów i 8 pracowników Szkoły. W uznaniu szczególnych zasług w zakresie ochrony bezpieczeństwa ludzi oraz utrzymania bezpieczeństwa oraz porządku publicznego wręczono 11. funkcjonariuszom Odznakę „Zasłużony Policjant”. Święto Policji to także awanse na wyższe stopnie policyjne, dlatego za wzorowe wykonywanie obowiązków służ-

bowych awansowanych zostało 19 funkcjonariuszy Szkoły. Na sam koniec części okolicznościowej uroczystości, za zaangażowanie i profesjonalizm w wykonywaniu codziennych obowiązków służbowych nagrodą Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji oraz Komendanta Głównego Policji zostali wyróżnieni pracownicy i funkcjonariusze Szkoły.

Gospodarz obchodów Święta Policji insp. Beata Różniak-Krzeszewska podkreśliła rolę Policji w tym trudnym dla wszystkich czasie pandemii, podziękowała podwładnym za pełną zaangażowania służbę, a także z okazji przypadającego jubileuszu 95. rocznicy utworzenia Policji Kobiecej podkreśliła rolę kobiet w formacji policyjnej. Nie zabrakło podziękowań dla przedstawicieli władz miasta i powiatu oraz policyj-

nych związków zawodowych. Podczas uroczystości odczytano życzenia skierowane do wszystkich policjantek, policjantów i pracowników cywilnych Szkoły Policji w Pile w listach od Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Mariusza Kamińskiego oraz Komendanta Głównego Policji gen. insp. Jarosława Szymczyka.

Uroczystość Święta Policji poprzedzona została złożeniem przed pamiątkową tablicą hołdu wszystkim policjantom poległym na służbie.

SIERPIEŃ

Kolejne sukcesy na koncie asp. szt. Małgorzaty Krzyżan!

Młodszy wykładowca Zakładu Prawa i Kryminalistyki asp. szt. Małgorzata Krzyżan w sierpniu br. wystartowała w kolejnych ważnych mistrzostwach. Nie zabrakło – jak na naszą koleżankę przystało – zaskakujących wyników i wspaniałych sukcesów.

W dniach 14 – 16 sierpnia 2020 roku w Czechach w Lovosice odbyły się Masters Europa Miting. Nasza policjantka wystartowała w dwóch konkurencjach: w rzucie dyskiem K50 oraz w pchnięciu kulą K50 i zapewniła sobie najwyższy stopień na podium.

Po raz pierwszy zawody te zorganizowano w 2016 i od samego początku nasza koleżanka zajmowała pierwsze miejsca w rzucie dyskiem. W tym roku startowali w nim zawodnicy z 24 państw europejskich, ze Stanów Zjednoczonych oraz Jamajki. Rekord Mitingu w rzucie dyskiem kobiet K45 i K50 należy nadal do asp. szt. Małgorzaty Krzyżan! Jak sama ocenia – największym utrudnieniem w zawodach był ciężar presji jaki ciąży na jej barkach spowodowany osiąganymi do tej pory najlepszymi wynikami w swojej kategorii. Wspomniany występ potwierdził jej dominację na światowych listach startowych w rzucie dyskiem kategorii K50.

Kolejny start w 30. Mistrzostwach Polski w lekkiej atletyce Masters, odbywających się w dniach 22 – 23 sierpnia 2020 roku w Lublinie, potwierdził dobrą formę zawodniczki. W rzucie dyskiem K50 wygrała uzyskując najlepszy wynik w sezonie tj. 41,01 m. Nasza funkcjonariuszka wystartowała także w konkurencji pchnięcia kulą i zdobyła tytuł wice mistrzyni Polski ustanawiając swój najlepszy wynik sezonu. W tym roku asp. szt. Małgorzata Krzyżan planowała również wystartować w Mistrzostwach Świata Masters w Toronto, które ze względu na panującą sytuację epidemiczną zostały odwołane. Liczymy na udany start w przyszłym roku!

WRZESIEŃ

Szkolenie dla sędziów z zakresu przepisów ochrony przyrody

W pierwszych dniach września w Poznaniu, Generalna Dyrekcja Ochrony Środowiska zorganizowała w ramach projektu LIFE15 GIE/PL/000758 pn. „Masz prawo do skutecznej ochrony przyrody” dwudniowe szkolenie dla sędziów sądów powszech-

nych. Szkołę Policji w Pile reprezentowali, w charakterze prelegentów, wykładowcy Zakładu Prawa i Kryminalistyki: kom. Hanna Bigielmajer oraz kom. dr Paweł Leśniewski.

Kom. Hanna Bigielmajer zaprezentowała uczestnikom procedury postępowania z dowodami rzeczowymi oraz wykonywania środka w postaci przepadku żywych zwierząt. Kom. dr Paweł Leśniewski przybliżył z kolei uczestnikom zagadnienie prawidłowego przeprowadzenia postępowania dowodowego i jego wpływu na skuteczność karania sprawców przestępstw przeciwko przyrodzie. W swoim wystąpieniu szczególną uwagę zwrócił na ślady botaniczne.

Swoje prelekcje wygłosili również przedstawiciele z Regionalnej Dyrekcji Ochrony Środowiska w Poznaniu, Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Poznaniu, Wojewódzkiego Inspektoratu Ochrony Środowiska w Poznaniu, delegatura w Lesznie

oraz Izby Administracji Skarbowej w Poznaniu. W drugim dniu doskonalenia jego uczestnicy wzięli udział w wizycie terenowej w Wielkopolskim Parku Narodowym, podczas której przedstawione zostały problematyczne zagadnienia związane z egzekwowaniem przepisów o ochronie przyrody. Szkoła Policji w Pile od początku realizacji projektu LIFE15 GIE/PL/000758 pn. „Masz prawo do skutecznej ochrony przyrody” czynnie uczestniczy w szkoleniach. Ich głównym celem jest podwyższenia poziomu świadomości i wiedzy organów zaangażowanych w prawne aspekty ochrony przyrody, poprawa koordynacji ich działań, wymiana wzajemnych doświadczeń oraz ułatwienie egzekwowania prawa w zakresie ochrony przyrody.

PAŹDZIERNIK

Za nami 8. edycja Festiwalu Kryminału "Kryminalna Piła" 2020.

Pomimo wiosennego lockdownu, organizatorom Festiwalu Kryminalna Piła udało się doprowadzić do przedsięwzięcia. W sobotę, 10 października odbył się jego finał.

Tegoroczny Festiwal odbywał się pod hasłem "kryminał i literatura faktu". Z powodów pandemicznych ograniczał się wyłącznie do spotkań autorskich i prezentacji filmowych.

Bohaterem pierwszego dnia był Igor Brejdygant, który opowiadał o kryminale na ekranie, jako współscenarzysta filmu Arkadiusza Jakubika "Prosta historia o morder-

stwie" oraz autor powieści "Szadź" zekranizowanej jako udany serial z Maciejem Stuhrem i Aleksandrą Popławską. Kolejne trzy dni festiwalu to wyjątkowo ciekawe spotkania z najlepszymi reportażystami i pisarzami literatury faktu: Przemysławem Semczukiem, Ewą Ornacką, Ewą Winnicką oraz Cezarym Łazarewiczem. Nie mniej ważne dla czytelnicznych wrażeń były spotkania autorskie: z Tomaszem Brewczyńskim, Grzegorzem Skurupskim, Jakubem Szamałem oraz prof. Dorotą Skotarczak.

Tradycyjnie, w ostatnim dniu Festiwalu odbył się panel dyskusyjny pisarzy, których książki nominowane zostały do Nagrody dla Najlepszej Polskiej Miejskiej Powieści Kryminalnej roku 2019. Laureatem głównej Nagrody Kryminalnej Piły zostali Małgorzata i Michał Kuźmińscy za powieść "Mara".

Wyróżnienie Pani Komendant Szkoły insp. Beaty Różniak-Krzeszewskiej otrzymała Anna Potyra za powieść "Pchła". Już ósmy rok z rzędu Szkoła Policji w Pile mocno zaangażowała się w realizację tak wyjątko-

wego przedsięwzięcia, które stało się – na skalę światową – ogromną promocją dla sztuki literackiej i służby kryminalnej.

Kolejne wyróżnienia otrzymali: od Dyrektora Regionalnego Centrum Kultury w Pile Jakub Szamałek za powieść "Cokolwiek wybierzesz" oraz od Jury Tomasz Duszyński za powieść "Glatz".

Kolejna edycja Kryminalnej Piły ma się odbywać pod hasłem: "Pojedynek miast, czyli kryminał kocha miejską przestrzeń".

GRUDZIEŃ

Szkolna DRUŻYNA Szlachetnej Paczki

Szlachetna Paczka to ogólnopolski, jeden z najbardziej rozpoznawalnych projektów społecznych, którego głównym celem jest materialna i mentalna pomoc rodzinom

i osobom znajdującym się w trudnej sytuacji życiowej. W tym roku Szkoła Policji w Pile dołączyła do grona jej darczyńców.

Święta Bożego Narodzenia to czas miłości i radości, ale także refleksji nad tym co jest najważniejsze w życiu. To czas, w którym niesienie pomocy osobom potrzebującym nabiera jeszcze większego znaczenia. Dlatego przez kilka ostatnich dni, w naszej Szkole odbywała się koleżeńska zbiórka zorganizowana w związku z włączeniem się do akcji Szlachetna Paczka. Przygotowana przez nas pomoc trafi do trzyosobowej rodziny, która, z niezależnych od siebie przyczyn, znalazła się w bardzo trudnej sytuacji. W wyniku przeprowadzonej akcji, w którą chętnie włączyli się nie tylko pracownicy i funkcjonariusze Szkoły, ale także słucha-

cze szkolenia zawodowego podstawowego, przygotowaliśmy łącznie dziesięć świątecznych paczek. Udało się nam nie tylko spełnić kluczowe potrzeby rodziny, ale również zadaliśmy o to, by rodzina otrzymała w tym pięknym, szczególnym czasie specjalne upominki, wypełniające magiczny czas tak rodzinnych świąt.

Przygotowane przez nas paczki to coś więcej niż pomoc materialna. To dostrzeżenie piękna rodziny i przywrócenie jej godności. Dzięki takiemu docenieniu rodzina staje się ważna dla samych siebie i zaczyna zmieniać swoje życie. To mądra pomoc, która daje szansę na zmianę.

Wydawnictwo
Szkoły Policji w Pile